

T.C.
Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Tefsir Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

KUR'AN'DA SELAM

Alican ÇELİK

Iğdır 2019

T.C.
İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Tefsir Bilim Dalı

Yüksek Lisans

KUR'AN'DA SELAM

Hazırlayan
Alican ÇELİK

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut SÖNMEZ

İğdır 2019

TAAHHÜTNAME

(Bilimsel Etięe Uygunluk Metni)

Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

Iğdır Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “KUR'AN'DA SELAM” adlı çalışmanın kendi çalışma ve gayretim sonucunda meydana geldiğini, alıntılara kaynak gösterdiğimi ve yürürlükteki tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, bu çalışmamın kağıt ve elektronik kopyalarının Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirtilen koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri doğrultusunda gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezimin tamamının veya uygun görülen kısımlarının erişime açılması tamamen Sosyal Bilimler Enstitüsünün takdirindedir.
- Tezim sadece Iğdır Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

29/08/2019

Alican ÇELİK

KABUL VE ONAY

ALİCAN ÇELİK tarafından hazırlanan **KUR'ÂN'DA SELAM** adlı çalışma, **18/06/2019** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından **TEMEL İSLAM BİLİMLERİ** Anabilim Dalı, **TEFSİR** Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak **oybirliği** ile kabul edilmiştir.

(İmza)

Prof. Dr. Şadi EREN

(Başkan)

(İmza)

Doç. Dr. Mehmet Salih GEÇİT

Üye

(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut SÖNMEZ

Danışman

ÖZET

Kur'an, insanlığa gönderilen İlahi bir kitap ve İslâm'ın temel kaynağı olup, tebliği ve hükümleriyle ebedidir. Derin manaları ihtiva eden bu İlahi eserin içerisinde yer alan önemli mevzulardan biri de Selâmlaşmadır. Selâm kelimesi, barış, esenlik, emniyet güven, kurtuluş ve selâmet anlamlarına geldiği gibi zâhirî ve bâtinî âlemde, bütün eksikliklerden ve noksanlıklardan da beri olma anlamına da gelmektedir. Selâm, genel anlamda bütün insanları, özel anlamda ise İslâm ümmetinin bireysel ve sosyal ilişkilerine yön vermesi noktasında büyük bir öneme sahiptir. Kur'an, Selâmlaşmayı emrederek, iletişim noktasında müslümanları sosyalleştirmek ve yeryüzünde barışı ve güveni hâkim kılmak istemiştir.

Anahtar Kelimeler

İslâm, selâm, barış, kurtuluş ve rahmet.

ABSTRACT

The Qur'an is a Divine book sent to humanity and is the main source of Islam and is eternal with its communiqués and provisions. One of the important subjects in this Divine work which includes deep meanings is Salutation. The word â salam barış means peace, well-being, safety, trust, salvation, and salvation, as well as being in the agricultural and western world since all deficiencies and deficiencies. Salam is of great importance in terms of guiding all people in general and individual and social relations of Islamic Ummah in particular. By ordering Salutation, the Qur'an wanted to socialize Muslims at the point of communication and to make peace and confidence prevail on earth.

Keywords

İslâm, selâm, peace, salvation and mercy.

ÖNSÖZ

Kur'an-ı Kerim kıyası olmayan bir okyanustur. Allah'ın, insanlığa bir emri ve hitabıdır. Bu eşsiz cevher hükmündeki kâinatın şahane eseri olan Kur'an, on dört asra aşkın gerek hayatta gerekse vicdanlarda bütün insanlığa hidayet ve ilham kaynağı olmuş ve olmaya devam etmektedir. Kur'an'î hükümlerin hâkim olduğu toplumlarda ortaya çıkan problemler, Kur'an'ın ortaya koyduğu hükümlerle çözüme kavuşmuştur.

Kâinatın eşsiz ve İlahi kelamı olan Kur'an'ın kendisi evrensel olduğu gibi hükümleri de evrensel olmuştur. Bu açıdan Kur'an, her çağın problemleri, soruları ve sorunları farklı olmasına rağmen bütün bunlara çözüm getirecek hükümler ihtiva etmiştir.

Allah'ın kelamı olan Kur'an, birçok manaya delalet eden, benzeri olmayan eşsiz bir hazine hükmündedir. Bunun için Kur'an, kıyamete kadar insanlığın içine düştüğü bireysel ve sosyal çıkmazlardan kurtulabilmeleri için başvuracakları yegâne kaynak ve rehberdir. Dolayısıyla, getirdiği emirler ve hükümlerle bütün asırlara meydan okuyan Kur'an'ın sancağı altında birleşerek ve getirdiği hükümleri bireysel ve sosyal hayata tatbik ederek selâmete çıkabilmek mümkündür.

Kur'an-ı Kerim, insan hayatının olumlu ve olumsuz olabilecek bütün yönlerini içine alan değerlere sahip bir eserdir. Bu eser, insanın ihtiyaç duyduğu ferdi ve içtimai hüküm ve kuralları ihtiva etmektedir. Örneğin Kur'an, bireysel hayat üzerinde durduğu gibi, toplumsal hayata önem veren hükümler üzerinde de durmaktadır.

Allah, insanı fitratı gereği medeni bir varlık olarak yaratmıştır. Yani insan, hayatını toplum içerisinde devam ettirebilecek bir özellikte yaratılmıştır. İnsanların birbirilerine karşı olan görev ve sorumlulukları konusunda onları bilgilendirmiştir. Yeryüzünde ideal ve ictimâî bir toplumun oluşturulabileceğinin de yollarını açık bir şekilde izah etmiştir. Bu yollardan biride hiç şüphe yok ki; bireyin toplumsallaşması yolundaki ilk adımı olan, fertler arası barışın ve kardeşliğin sloganı, Allah'ı zikretmenin nişanesi olan Selâmlaşmadır. Kur'an, bununla bireyler arasında sevgi, muhabbet, kardeşlik, ünsiyet vb. duyguları canlandırmak suretiyle toplumsallaşma ve sosyalleşme yolundaki ahidleşmenin de temellerini bu yolla atmış olmaktadır. Bu sebeplerden ötürü, bizde insanın sosyalleşmesinde bu derece büyük bir öneme sahip olan "Selâmlaşma" konusunu ele aldık.

Çalışmamız, bir giriş, üç bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde, tezimizin konusu, kapsamı, yöntemi, amacı, önemi, metodu ve kaynağı hakkında bilgiler vererek tezimizin yöntemini nazara vermeye çalıştık.

Birinci bölümde, selâmın etimolojik, terim, eş, yakın ve zıt anlamlılarını ele alarak selâm kavramının anlam haritasını şekillendirmeye çalıştık. Ayrıca bu kavramların birbiriyle nasıl bir anlam ilişkisi içinde olduğunu da ortaya koymaya çalıştık.

İkinci bölümde, Kur'an'da Selâmlaşma konusuyla ilgili ayetlerin tespitini yaptık. Selâmın ve Selâmlaşmanın mana ve öneminin daha iyi anlaşılması için, selâmın geçtiği ayetlerde hangi anlamlarda kullanıldığını ve varlık âleminde selâmın verme şekillerini müstakil başlıklar halinde ele aldık. Ayrıca varlık âleminde selâmın ilk kullanımını ve fiili Selâmlaşmanın, İslâm'da ki önemini ve yerini açıklamaya çalıştık.

Üçüncü bölümde, Kur'an'ın selâm kavramı üzerinden bizlere vermek istediği bireysel ve toplumsal mesajını tespit etmeye çalıştık. Selâmın geçtiği hadisleri tespit ederek, hangi anlamlarda kullanıldığını müstakil başlıklar halinde ele aldık. Selâmın boyutlarını ve ilişkili olduğu bazı kavramların değerlendirmesini yaptık. Ayrıca günümüz toplumunda Selâmlaşma anlayışını ve İslâm'da selâmın verildiği ve verilmediği kimseleri ele alarak konumuzu tamamladık.

Bu çalışmamızda bizlere her türlü desteği veren değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Mahmut SÖNMEZ'e, Araştırma Görevlisi Nihat DEMİRKOL'a ve değerli eşim Asya ÇELİK'e çok teşekkür ederim.

Alican ÇELİK
IĞDIR 2019

İÇİNDEKİLER

Sh No:

TAAHHÜTNAME	
KABUL VE ONAY	
ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
I-Tezin konusu ve Kapsamı.....	1
II-Tezin Amacı ve Önemi	1
III-Tezin Metodu ve Kaynakları	3
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
A. Selâm Kavramı	5
1. Selâm'ın Etimolojik Anlamı.....	5
2. Selâm'ın Terim Anlamı	8
3. Kelimenin Eş Anlamı	9
a.Tahiyye.....	9
4. Kelimenin Yakın Anlamlısı	11
b. Merhaba	11
5. Kelimenin Zıt Anlamlısı	13
a. Sâme	13
İKİNCİ BÖLÜM	16
A. Kur'an'da Selâm Ayetleri	16
1.Selâmın Kur'an'da Kazandığı Anlamlar.....	16
a. Selâmet Anlamında Kullanımı	16

b. Tevazu ve Alçak Gönüllülük Anlamında Kullanılması	19
c. Emniyet ve Güven Anlamında Kullanımı.....	21
d. İzin İsteme ve Esenlik Anlamında Kullanımı	22
e. Kurtuluş Anlamında Kullanımı.....	24
f. Barış Anlamında Kullanılması.....	26
g. Allah İsmi Olarak Kullanılması	28
ğ. Cennet İsmi Olarak Kullanılması	30
h. Dua Anlamında Kullanımı.....	35
2. Salat Kelimesinin Anlamı.....	35
3. Salat ve Selâmın Önemi.....	36
B.Varlık Âleminde İlk Selâm	38
1. Hz. Âdem'in Selâmı	38
C. Kur'an'da Selâm Verme Şekilleri	39
1. Allah'ın Kullarına Selâmı	39
2. Meleklerin Selâmı	43
a. Meleklerin Peygamberlere Selâmı	44
b. Meleklerin İnsanlara Selâmı.....	46
3. Allah'ın Peygamberlere Selâmı	49
a. Hz. Nuh'a Selâm	49
b. Hz. İbrahim'e Selâm.....	51
c. Hz. Musa'ya ve Hz. Harun'a Selâm	53
d. Hz. İlyas'a Selâm	55
e. Hz. Yahya ve Hz. İsa'ya Selâm	55
f. Hz. Peygamberin İnsanlara Selâmı	56
D. Fiili Selâm	58
1. Jest ve Mimiklerle Yapılan Selâm	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	62
A. İslâm'da Selâm	62
1. İslâm'da Selâmın Önemi	62
2. Selâmın Bireysel ve Toplumsal Hayattaki Önemi ve Yeri	66
B. Hadislerde Selâm	69
1. Selâmla ilgili Hadisler	69
a. Selâmın ve Selâmlaşmayı Yaygınlaştırmanın Fazîleti	70
b. Selâm Alıp Vermenin Şekli	70
c. Selâmın Âdâbı	71
d. Çocuklara Selâm Verilmesi	71
e. Erkeğin Kadına Selâm Vermesi	72
f. İman Etmeyenlere Selâm Verip Almak	72
g. Ayrılırken Selâm Vermek	73
ğ. Selâmın Hadislerdeki Yeri ve Önemi	74
C. Selâmın Rahmet Boyutu	77
1. Rahmetin Kelime Anlamı	77
2. Selâm ve Rahmet İlişkisi	78
D. Selâm, İslâm ve Barış İlişkisi	80
1. Selâm ve İslâm İlişkisi	80
2. Selâm ve Barış İlişkisi	82
E. Günümüz Toplumunda Selâmlaşma Anlayışı	85
F. Selâmın Verildiği ve Verilmediği Kimseler ve Yerler	89
SONUÇ	92
KAYNAKÇA	95

KISALTMALAR

<i>as</i>	: Aleyhi's-Selâm
<i>a.g.e</i>	: Adı Geçen Eser
<i>b.</i>	: İbni, bin
<i>byy.</i>	: Basım Yeri Yok
<i>Bkz</i>	: Bakınız
<i>c.c.</i>	: Celle Celâluhu
<i>Çev</i>	: Çeviren
<i>D.İ.D</i>	: Diyanet İlmi Dergi
<i>DİA</i>	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
<i>İFAV</i>	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
<i>Ktp</i>	: Kütüphane
<i>M.Ü. İ.F.V</i>	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
<i>md</i>	: Maddesi
<i>nşr</i>	: Neşreden (tahkik eden)
<i>Nr</i>	: Numarası
<i>ra</i>	: Radıyallahu Anh
<i>rnk</i>	: Risale-i Nur Külliyyatı
<i>s.a.s.</i>	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
<i>terc</i>	: Tercüme Eden
<i>ts.</i>	: Tarihsiz
<i>thk</i>	: Tahkik Eden
<i>TDVY</i>	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
<i>TDKY</i>	: Türk Dil Kurumu Yayınları
<i>UÜİF</i>	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
<i>vb.</i>	: Ve Benzeri
<i>Yy</i>	: Yayınevi Yok

GİRİŞ

I-Tezin konusu ve Kapsamı

Son Peygamber olarak gönderilen Hz. Muhammed'in Peygamberliğiyle nüzulü başlayan Kur'an-ı Kerim, indiği ilk zaman diliminden kıyamete kadar İlahi fitrattan şaşan insanlara tevhidî ve İlahî rızaya ulaşmanın yollarını gösterme amacıyla olmuştur.

Kur'an-ı Kerim, sahip olduğu belâğat, fesahat, nazımının eşsizliği, muhtevasının zenginliğiyle bir benzeri meydana getirilemeyen mu'ciz olan İlahî bir kelâm olup, Allah'ın tüm insanlığa gönderdiği ezeli bir hitabıdır. Allah'ın yeryüzüne gönderdiği bu İlahî ve eşsiz eser, on dört asrı aşkındır O'na inanan ve gönül bağıyla emirlerine ve hükümlerine bağlanan Müslümanların, bireysel, sosyal, siyasal, ekonomik, ilmi ve kültürel hayatlarına yön verdiği gibi, gönüllerine de ilham ve hidayet kaynağı olmuştur. Varlığıyla, emirleriyle ve hükümleriyle evrensel olan bu İlahî kelâmın, problemlere getirdiği çözümler de hiçbir zaman çağın gerisinde kalmamış, her zaman çağın ilerisine hitap eden evrensel emir ve hükümler ortaya koymuştur. Bunun için Kur'an'ın getirdiği çözümler her asırda ve zamanda insanların problemlerine çözüm olmuş ve olmaya da devam edecektir.

Kur'an, zengin bir muhtevaya sahip olup, insanların kelâmı ve düşünce dünyasındaki fikirleri gibi dar kalıplara sıkıştırılmış manalarla kayıt altına alınamayacak zenginliktedir. Müslümanlar, hayatın herhangi bir alanında çıkmaza ve bocalamaya düştükleri zaman, Kur'an'ın zengin muhtevasının rehberliğinde bu çıkmazlardan kurtulup aydınlığa ve selâmete kavuşmuştur. Bunun için Kur'an, her asırdaki sorunların çözümü için başvurulacak ana kaynaktır.

Allah'ın isimlerinden biri olan selâm, insanlığın bütün hayat evrelerini kapsamaktadır. Allah, selâmla insana, kurtuluşu, emniyeti, güveni, barışı ve selâmeti vaad ettiği için büyük bir öneme sahiptir. Bunun için bireysel ve toplumsal sahada müslümanların birlik ve beraberliğinin sağlanması için selâmın ve Selâmlaşmanın yaygınlaştırılması gerekmektedir. Çünkü selâm, ümmete sunulan kurtuluş reçetesi hükmündedir.

II-Tezin Amacı ve Önemi

Kur'an-ı Kerim, insanın bireysel ve sosyal hayatını düzenleyen İlahî bir anayasa hükmündedir. Kur'an, bireysel ve sosyal hayatı düzenlerken belli başlı kavramlar

üzerinde odaklanarak kişilerin ve toplumların hayatlarına yön veren kurallar ortaya koymaktadır. Kur'an'da sosyal hayatın selâmeti için vazedilen kurallardan bir tanesi de "Selam"dır. Kur'an'ın ihtiva ettiği ferdî ve ictimâî kuralları asrımız insanlarına doğru ve anlaşılır bir şekilde, farklı yol ve yöntemler ile aktarılması büyük önem arz etmektedir. Bu noktadan hareketle ihtiyaca cevap vermek açısından Kur'an'ın, ümmete bir emri hükmünde olan Selâmlaşmayla ilgili ayetleri ele almaya çalıştık. Kur'an'ın Selâmlaşmayla ilgili vermek istediği mesajının daha iyi anlaşılmasına hizmet etmesi gayesiyle bu konuyu ele aldık.

Selâmlaşma, İslâm'ın önemli değerlerinden biri olup, bireyin ve toplumun sosyokültürel hayatındaki bağlarını güçlendirme noktasında hayati öneme sahiptir. Ancak günümüzde, müslümanlar arasındaki bu bağının, asr-ı saadet dönemindeki kadar güçlü olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla müslümanlar için hayati öneme sahip olan bu bağın zayıflamasına sebep olan durumların neler olduğunu tespit etmeye çalışarak, bu konuda çözüm olacak olan durumları ortaya koyarak ele almaya çalıştık.

Asrımızın en büyük problemlerinden biri de insanların yalnızlaşmasıdır. İnsanların bu sorununa çözüm olacak, aralarında sevgi, muhabbet ve kardeşlik bağlarının güçlenmesine vesile olacak olan tek kaynağın İlahi kaynak olan Kur'an olacağı çok açıktır. İşte asrımızın en büyük sorunlarından biri de bireysel ve sosyokültürel sahada Müslümanlar'ın birbirine yabancılaşması ve yalnızlaşmasıdır. Bunun için bireysel ve sosyokültürel sahadaki bu problemleri ortadan kaldıracığını ve bireyleri hayatın her safhasında selâmete kavuşturacağını düşündüğümüz için Kur'an'da selâm konusunu ele alarak, dünyada yalnızlaşan insanın bu probleminin çözüme kavuşturulması noktasında neler yapmamız gerektiğini anlatmaya çalıştık.

Selâmın ve Selâmlaşmanın İslâm öncesi tarihi süreçteki köklü geçmişinin, İslâm'ın gelmesiyle birlikte selâmın ve Selâmlaşmanın Kur'an'daki kullanımlarını ve anlamlarını ayetlerle izah ettik. Selâmın, İslâm ümmetinin bireysel ve toplumsal ilişkilerinde üstlendiği rolün yanı sıra bu kullanımın insanın bâtinî ve zâhirî âlemlerini de içine alan önemli ve evrensel bir kullanım olduğunu ortaya koyarak, bu kullanımın müslümanlar için ne kadar hayati bir değere sahip olduğunun önemi üzerinde durduk.

Bugün üzerinde hayatımızı devam ettirmeye çalıştığımız dünyada yedi buçuk milyar insan yaşamaktadır. Yeryüzünde yaşayan bütün bu insanların birçoğu birbirini tanıdığı gibi büyük bir çoğunluğu ise birbirine yabancıdır. Dünyada yaşayan insanlar

her ne kadar birbirilerine yabancı olsalar da onları ortak bir paydada birleştiren çok önemli değerler vardır. Bunlar ortak coğrafya ve kültür, mensubiyet, dil, din, vb. değerler olabilmektedir. Dini, dili, kültürü ve coğrafyası bir olan insanlar ise bir yönüyle akraba olarak nitelendirilmektedirler. Ancak yeryüzünde insanlar arasındaki en sağlam bağın, din ve akrabalık bağı olduğu aşikârdır.

İslâm dinin mensubu olan Müslümanları ortak paydada birleştiren, insan, yaşam ve kâinat üzerinde dönüştürücü gücü olan, gönüller arasında kurulan manevi bir köprü, Allah'ın, kulları arasında var ettiği bir teminat ve İslâmi bir slogan, zikrinin ibadet olmasının yanı sıra birleştirici güce ve etkiye sahip olan Selâmlaşma diye bir ortak paydamız vardır. Bizler sahip olduğumuz bu değerlere sahip çıktıkça, bu değerlerimiz sarsıntıya, çözülmeye ve değişime uğramadan aramızda yaşam alanları bulacaktır. Bunun için sahip olduğumuz Selâmlaşma değerine sahip çıkarak, bu İslâmi ve insani değeri aramızda yaşatmaya çalışmalıyız. Çünkü ümmetin varlığı, birliği, selâmeti, kurtuluşu, emniyeti ve yaşamı, İslâmi değerlerin yaşatılmasına ve sahip çıkılmasına bağlıdır.

Bu alanda selâm ile ilgili Türkiye'de bilimsel araştırmaya değer görülen müstakil bir çalışma "Kur'an'da Selâm Kavramının Semantik Analizi" başlığı altında ele alınmıştır. Ayrıca, farklı başlıklar adı altında bu konuyla ilgili birçok makale de ele alınmıştır.

III-Tezin Metodu ve Kaynakları

Bu çalışmayı yaparken mümkün mertebe, klasik ve modern kaynaklardan istifade etmeye gayret ettik. Her asrın müfessiri, içinde bulunduğu asrın sahip olduğu değer yargılarını ve problemlerini dikkate alarak tefsirlerini yazdıklarından dolayı, bu eserler bizim başlıca müracaat ettiğimiz kaynaklar oldu. Başta rivayet ve dirayet tefsirler olmak üzere edebî ve içtimaî tefsir kaynaklarına da başvurduk. Müslümanların, bugün içinde bulunduğu sıkıntı ve problemler genel manada, geçmişte İslâm'ın klasik eserlerinin yazıldığı dönemde yoktu. Bunun için klasik İslâm eserlerinin telifinden sonraki zaman diliminde birçok modernist tefsir örnekleri yazılmıştır. Bizde bu çalışmanın ilk aşamasından son aşamasına kadar, örneğin bir taraftan Muhammed Esed'in değerlendirmesine başvururken diğer taraftan, İzzüddîn İbnu'l Esîr'in değerlendirmelerini ve görüşlerini dikkate alarak konumuzu ele aldık. Bunların yanında

çalışmamız kapsamındaki kavramların açıklamasını ve değerlendirmesini yaparken mümkün mertebe klasik Arapça kaynaklardan istifade etmeye çalıştık. Bu konuda, selâm ve Selâmlaşmayla ilgili İslâmi kaynakların dışında konumuzla ilgili diğer tali kaynaklardan da istifade ettik. Araştırmamızda yer alan ayet meallerini ise, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hazırlamış olduğu, 2012 yılı Ankara baskılı "Kur'an Yolu Tefsiri" çalışmasını kaynak olarak hazırladık.

BİRİNCİ BÖLÜM

A. Selâm Kavramı

Bu başlık altında tezimizin asıl konusu olan selâm kavramının etimolojik ve terim anlamlarını inceleyeceğiz.

1. Selâm'ın Etimolojik Anlamı

Selâm “s-l-m” (سلم) kelimesinin etimolojisi/köküni üzerinde çeşitli görüşler ve yaklaşımlar öne sürülmüştür.¹ Selâm, “s-l-m” kökünden mastar olan selâm,² sözlükte “açık ve gizli tüm afetlerden, noksanlıklardan, çirkin görülen şeylerden selâmet bulma, emin olma”³ gibi manalara gelmektedir. Ayrıca selâm kelimesi “bedeni ve ruhi hastalıklardan, eksikliklerden ve kusurlardan uzak olma” anlamında da kullanılmaktadır. Bu kelime Allah'a nisbet edildiğinde ise; “her türlü eksiklik, acz ve kusurdan, yaratılmışlara özgü değişikliklerinden ve yok oluştan münezze olan ve selâmetin kaynağı olup esenlik veren”⁴ manalarına da gelmektedir.

Arapça ve Türkçe sözlüklerde selâm kelimesinin anlamı açıklanırken özellikle “esenlik” kelimesine sıkça rastlanmaktadır. Esenlik kelimesi ise; “Sağlık, sıhhat, iyileşme, şifa bulma, sağlamlık, saflık ve temizlik”⁵ anlamlarına gelmektedir.

Selime, silmu, süllem, selem ve selemetü kelimeleri s-l-m kökünden müştak olan lafızlardır. Çalışmamızın bu bölümünde bunların anlamlarıyla ilgili kısaca bilgi verilecektir.

I. Selime: Bu lafız, olay/hakikat, kesin olmak, ispatlanmış/açık olmak, hasar/afet vb. tehlikelerden kurtulmak, hasar görmemiş olmak, emniyette/güvende olmak, uzak olmak, ayrı olmak, kusursuz olmak, gibi anlamlara gelmektedir. Selâm ve selâmet

¹ Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, Mektebetu'l-Hilâl, Beyrut, ts, V, 266.; Muhammed bin Ahmed bin. Ezheri el-Herevi, *Tehzibu'l-Luğa*, Daru İhyau't-Terasu'l Arabi, Beyrut, 2001, XII, 309.; Ebü'l Kasım Carullah Mahmud b. Ömer b. Ahmed ez-Zemahşerî, *Esasü'l-Belağa*, Daru'l Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1409/1989, I, 470.; Ebu'l-Fadl Cemâluddin Muhammed b. Mukerrem İbni Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru İlyâi't-Turasi'l-Arabiyye, Beyrut, 1997, XII, 289.

² Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Râgıb el-İsfahâni, *Müfredât Elfâzi'l-Kur'an*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, 268.

³ Muhammed b. Ömer Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, V, 146.

⁴ Bekir Topaloğlu, Selâm md, *DİA*, XXXVI, 341-342.

⁵ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-i Türkî: Temel Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, İstanbul, 1995, 731.

kelimesi de bu kökten türemiş kavramlardandır.⁶ Bunun için Selime kökünden gelen Selâm da selâmet manasını ifade etmektedir.⁷ Bu lafız, Kur’ân-ı Kerîm’de ve hadislerde “eman, kurtuluş, esenlik ve barış” mânaları yanında “selâmlama” anlamına da gelmektedir. Kur’an’da bazen tahiyye kelimesi ve türevleriyle ifade edilen selâm,⁸ karşılaşan iki kişiden birinin diğerine “es-Selâmü aleyküm”, Allah’ın selâmı üzerine olsun. Diğerinin de verilen bu selâma karşılık olarak, “aleyküm selâm” diyerek aynı manada karşı tarafa hayır duada bulunmasıdır. Müslümanlar, selâmlaşmada yaygın olarak bu ifade kullanılmaktadır.⁹

II. Silm: Bu lafız, sulh, barış, itaat ve inkiyat anlamlarında kullanıldığı gibi, iyi dilek anlamındaki “selâm” ın yerine de kullanılmaktadır.¹⁰ Bu şiirde silm lafzı sulh ve barış anlamında kullanılmıştır.

اختاروا فإما حرب مجلية و إما سلم مخزية

Seçim sizin: ya sizi memleketinizden çıkaracak bir savaş; ya da utandıracak ve zelil kılacak bir barış.¹¹

Bir diğer şiirde ise; silm kelimesi selâmlama anlamında kullanılmıştır.

وقفنا فقلنا إيه سلم فسلمت فما كان إلا ومؤها بلحواجب

Durduk ve dedik ki: selâm! O da selâma karşılık verdi.

Onun selâmı, ancak kaşlarıyla işaret şeklinde oldu.¹²

III. Süllem: Bu lafız, kendisiyle selâmetin istendiği, yüksek imkânlarla ulaştırılan şey anlamında olup, Kur’an-ı Kerim’de ise “merdiven”¹³ anlamında kullanılmıştır.

⁶ Kadir Güneş, *Arapça Türkçe Sözlük*, Mektep Yayınları, İstanbul, 2011,583.

⁷ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, VII, 266.; İbni Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XII, 289.;Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 59.

⁸ Bkz, Nisâ, 4/86, Nur, 24/61, Furkan, 25/75.

⁹ Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmud b. Mahmûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*, (nşr. Mahmud Ebu Dakika), İstanbul, 1984, IV, 164-165.; Mehmet Efendioğlu, “Selâm md.” *DİA*, XXXVI, 342-343.

¹⁰ Rıza, Muhammed Reşid, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Hakîm (Tefsîru'l-Menâr)*, Daru'l-Menâr, Kahire, 1953, II, 256.; Bkz. Mukâtil b. Süleyman, “silm” ifadesini “Şariü'l İslâm...” diye açıklamıştır. (Bakara, 2/209; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman* (nşr. Abdullah Mahmud Şehhâta), yy, Kahire, 1979, I, 109”.; Râgıb el-İsfahâni, *Müfredât Elfâzi'l-Kur'an*, 421.

¹¹ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, VII, 266.; Râgıb el-İsfahâni, *Müfredât Elfâzi'l-Kur'an*, 423.; İbni Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XII, 296.

¹² İsmâil b. Hammâd el-Cevheri, *Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye* (nşr. Şehâbeddin Ebû Amr), yy, Beyrut, 1418/1988, V, 1951.

¹³ Tûr, 52/38. “Yoksa onların, kendisi vasıtasıyla (İlahi vahyi) dinleyecekleri bir merdivenleri mi var? (Eğer varsa) dinleyenleri, açık bir delil getirsin!”; Bkz. En'am, 6/35.; Tahrim, 66/38.; İsfahâni, *Müfredât Elfâzi'l-Kur'an*, 270.

Kendisiyle yüksek yerlere güvenli bir şekilde çıkıldığı için merdivene bu isim verilmiş olabilir.¹⁴ Bu şiirlerde süllem kelimesi merdiven anlamında kullanılmıştır.

ومن هاب أسباب المنايا ينلنه ولو نال أسباب السماء بسلم

Ölümün sebeplerinden korkan kimseyi onlar herhalde yakalar. Gökyüzüne merdivenle çıkmaya çalışsa bile.¹⁵

لا تحرز المرء احجاء البلاد، والا يبنى له في السموات السلالم

Şehrin sığınakları kişiyi korumaz. Ona, göklere yükselmesi için merdiven de kurulmaz.¹⁶

IV. Selem: Selem, kendisiyle derinin tabaklandığı; afetlere, şiddetli rüzgâra, sele karşı dayanıklı olan büyük ve kuvvetli ağaç anlamındadır.¹⁷ Bu manada içinde selem ağacının geçtiği bazı beyitler şöyledir:

ويوما توافينا بوجه مقسم كأن ظبية تعطو إلى وارق السلم

Güller açan bir yüzle bize geldiğin gün, Yeşil yapraklı selem'e uzanan dişi bir ceylan gibi.¹⁸

إنك لن ترويهها فاذهب ونم إن لها ربا كمصال السلم

Sen onu hiçbir zaman döndüremezsın. Dolayısıyla git ve rahatına bak. Çünkü Onun, selem ağacının kancalı sopası gibi (tutup) koruyanı var.¹⁹

Bahsedilen ağacın bu şekilde isimlendirilmesinin sebebi, bu ağacın rehavet ve gevşeklikten uzak olmasındandı dolaydır.

V. Selâmet: Bu lafız bir tür dikenli ağaç anlamında kullanıldığı gibi kendisinden zorlukla bir şey alınabilen cimri biri kimse için: “عصبه عصب السلمة” onun (parasını, malını), seleme bağlar gibi bağladı.” denir.²⁰

¹⁴ Muhammed b. Mustafa el-Vankulî, *Luğat-i Vankulî (Sihâhu'l-Cevheri Tercemesi)*, yy, İstanbul, trs, II, 419.

¹⁵ Hüseyin b. Ahmed ez-Zevzenî, *Şerhu'l-Muallakâti's-Seba* (çev. Yusuf Ali Bedevi), Dar-u İbn Kesir, byy, 1989, 150.

¹⁶ İbni Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, VI, 349.

¹⁷ Mecdüddin Muhammed b. Yakub el-Firuzabadi, *Kamusu'l-Muhit*, Muessesetu'r-Risale, Beyrut-Lubnan, 1426/2005, II, 1478.

¹⁸ Abdulkâdir bin Ömer el-Bağdadi, *Hizânetü'l-Edeb ve Lübü Lübâbi Lisânu'l-Arab* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), yy, Kahire, 1979, X, 411.

¹⁹ Muhammed bin Muhammed bin Abdul Rezzak el-Hussini Ebu el-Fayad ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiru'l-Kâmûs*, Dârul Hidayet, ts, XVI, 345.

²⁰ Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvînî el-Hemedânî İbni Fâris, *Mu'cemü Mekâyisi'l-Luga*, Mustafa el-Babi el-Halebi ve Evladuh, Mısır, 1398/1969, IV, 338.

Seleme diye isimlendirilen ağacı kesmek için dallarını iyice bağladıktan sonra ağacın gövdesine ulaşılmaktadır. Bu ağaca “seleme” isminin verilmesinin sebebi çok dikenli olmasıyla diğer ağaçlara göre daha fazla emniyette ve selâmette olması ve ya güvenlik amaçlı kullanılmasından ötürü olabilir.

Selâmın, İslâm ile başladığını iddia edenlerin yanında bunun İslâmdan önce de kullanılmış olduğunu savunanlar da olmuştur.²¹ Onlara göre Kuzey Arabistan’ın belli tek tanrılı çevrelerinde; “Selâmeke Rabbena fi külli fecrin: Rabbimiz! Her sabah bize selâmetini bahşeyle” ifadesini kullanırlardı. Bu kullanım muhtemelen, Yahudi ve Hristiyan görüşlerinden etkilenmiş olabilir.²²

2. Selâm’ın Terim Anlamı

Selâmın terim anlamı ise; Dünya ve ahirette, Müslümanlar arasında, muhabbetin, barışın ve sevginin var olmasını temin eden, iletişimde samimiyetin artmasına vesile olan, güzel bir davranış olup; içinde art niyeti barındırmayan, karşılaşmanın ilk aşamasında söylenen sözlerin en güzeldir.²³

Selâm, şeytanın insanoğlunun fitratında var olan gurur, kibir ve kendini beğenmişlik duygusunu kullanarak, inasanlar arasında örmek istediği kin ve nefret duvarlarını ortadan kaldırma kudretine sahip olan, erdemli insanın iletişimdeki ilk sözüdür.²⁴

Selâm, Müslümanlar arasındaki Selâmlaşmanın temel biçimi haline gelmiş olup, değer yargılarındaki sağlamlık ve her türlü kötülükten emin olma, bütün ahlaki/manevi çatışma ve huzursuzluklardan kurtulma kavramlarını kapsayan, manevi bir muhtevaya sahiptir.²⁵

²¹ Jeffery Arthur, *The foreing vocabulary of the Qur’an*, Cario,1937, 174-175. (The foreing vocabulary of the Qur’an (Kur’an’ın yabancı kelime sözlüğü) adlı eserde verilen bilgilere göre bu kelimenin iştikakı, çoğunlukla semitik (Orta Doğu coğrafyasında yaşayan etnik gurubun adı; Araplar, İbraniler, Aramiler vb.) temelli olup ve Sâmi dillerinde kullanılmaktadır. Bu kelime İbrânice’de “sessizlik” ve “sükûnet”, Aramice dilinde ki kullanımına göre ise, “güven” ve “barış” anlamlarına gelecek şekilde kullanılmaktadır. Bu kelime, Aramice ve İbrânice’den yaşayan Semitik dillere geçmiştir.

²² Ramazan Ege, *S-L-M Maddesi ve Kur’an’daki Anlamları*, Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, 2006, VI, Sayı: 22, 50.

²³ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, X, 169.

²⁴ Bkz. Meryem, 19/47, 62.; Tâ-hâ, 20/47.; Vâkıa, 56/25 -26, 90-91.; Neml, 27/59.; Kasas, 28/55.; Yunus, 10/10.; Buhârî, *Mezâlim*, 5.; Müslim, *Libâs*, 3.; Mâlik, *Muvatta*, *Selâm*, 6.

²⁵ Muhammed Esed, *Kur’ân Mesajı*, (çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, İstanbul, 1999, I, 236.

Selâmla ilgili yapılan bu tanımlarından, karşıdaki kişiye sevgi ve saygı duymayı, dostluğu, alçak gönüllülüğü, kardeşliği ve insanların kalplerindeki güveni kazanmayı ifade etmekte olduğu anlaşılmaktadır.

3. Kelimenin Eş Anlamı

Allah, varlık âleminde eşref-i mahlûkat olarak yarattığı İnsana, bireysel ve sosyal hayattaki iletişimlerinin ilk aşamasında kullanacakları selâm kavramını öğretmiştir. İlahi bir öğreti olan bu kavram, İslâm öncesi diğer semavi dinlerde farklı şekillerde ve anlamlarda kullanılmıştır.²⁶

Selâm kavramının ihtiva ettiği anlama yakın bir kelime olan tahiyye de Kur'an'ı Kerim'de kullanılmıştır. Biz de burada selâm ve tahiyye kavramının bir biriyle nasıl bir anlam ilişkisi içinde olduğunu ele alacağız.

a. Tahiyye

Tahiyye kelimesi lügatte; beka, yaşam, bereket, bolluk ve bir şeyin ziyadeleşmesi anlamlarına geldiği gibi,²⁷ sağlık ve esenlik dilemek, Selâmlaşmak anlamlarına da gelmektedir.²⁸

Tahiyye kelimesi iştikak olarak ölüm kelimesinin zıddı olan “hayy” kelimesinin mastarıdır. Araplar bu kavramı selâmlama ve dua anlamında kullanmışlardır. **حياءك الله**

“Allah seni bu hayatta canlı tutsun.”²⁹ Buradaki **حي** kelimesi dua anlamında kullanılırken **الحياة** kelimesi ise hayat için kullanılmıştır. Bu bağlamda Câhiliye Araplarının ölüm ötesi hayat için ne düşündüklerine baktığımızda, bu hayatta Selâmlaşma esnasında bir birilerine iyi dileklerini sunarken neden yaşam dilediklerini de anlamış olacağız.

²⁶ Bkz. Efendioğlu, “Selâm md.”, *DİA*, XXXVI, 343-344. “Yahudilik'te “barış ve esenlik” anlamlarında bir Selâmlaşma şeklinde olan “şalom” bütünlük, uyum, sükûnet, bolluk ve barış durumunu anlatır, İbrânice'de ise; dindar Yahudiler “şalom alehem” karşılığında ise “alehom şalom” diyerek selâmlaşırlar. Hristiyanlık'ta belli bir Selâmlaşma şekli olmasa da, İncillerde , “evlere girdiğinizde içerde bulunan ev ahalisine selâm verin. Eğer bunu hak ediyorsa, selâm ev halkının üzerine olsun. Değilse selâm size dönsün deyin.” Şeklinde yer almaktadır.

²⁷ Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh Kurtûbî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Mısır Kitap Evi, Kahire, 1964, III, 297-298.

²⁸ Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer ez-Zemaşşerî, *el-Keşşaf an Hakâiki Ğavâmidi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Te'vil*, (thk. Adil Ahmed Abdulmevcud-Ali Muhammed Muavvid), Riyad, Mektebetu'l-Ubeykân, 1418/1998, IV, 478.

²⁹ İbni Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XIV, 217.

Câhiliye Araplarında cennet, cehennem ve ahiret inancı olmadığı için ölüm onlara ebedi olarak yok olmayı ifade etmekteydi. Müşrikler, âhiret âlemindeki cennet ve cehennemi inkâr ettikleri gibi buradaki nimetlerle de yeri gelince alay etmişlerdir.³⁰

Bu kavramla ilgili olarak İbni Abbas'ın (ra) (ö.687) şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Allah, Kur'an'da zakkumu zikrederek,³¹ Kureyş kabilesini bununla korkutmak istedi. Bunun üzerine Ebu Cehil şöyle dedi: Muhammed'in sizi korkuttuğu bu zakkum'un ne olduğunu biliyor musunuz? Hayır, cevabını alınca, Ebu Cehil ise şöyle söyledi: “O yağlı tirit yemeğidir. Vallahi fırsat bulup elde etsek ondan yeriz.”³²

Ferâhîdî de (ö.175/791) bu kavram ile ilgili olarak şunları söylemiştir: Muheyyât (محيية) kelimesi, oyun alanı, çocuğun hayatı boyunca kendisi için var olan hayati gıda, mahalle halkının birbirini selâmlaması, anlamında kullanılan bir kavramdır, El-Hayyu (الحى) ise; Arapların mahallelerinden bir mahallenin ismi olup, selâmlama esnasında “Allah seni korusun” yani; seni gelecekteki hayatında her türlü musibete karşı muhafaza etsin, sana hayırlı bir hayat nasip etsin³³ manasına geldiğini ifade etmiştir.

Bu açıklamalardan da anlaşılmaktadır ki; Muheyyê (محييا) kelimesinin kökü Hayât (حيية) kelimesinin aslından gelmektedir.

Ebu el-Heysemi (ö.432/1040) ise; bu kelime ile ilgili şu açıklamaları yapmıştır: Tahiyat kelimesinin aslında mana olarak selâm olduğu açıktır. Dünyada bir kralı, bir meliki tebrik etmek ancak selâmlamakla mümkün olmaktadır. Acem meliklerinin Selâmlaşması, Arap meliklerinin Selâmlaşmasına yakındır. Acem kralları: “Zahar hezar sâl'a” (زهر هزار سال) yani “Barış içinde bin yıl yaşa” ifadesiyle birbirilerine güzel temennide bulunuyorlardı. Araplar dünyadaki bütün iyi dilekleri Allah'a nisbet ederek, “Allah seni bâkî kılsın” “Allah sana hayat versin” şeklindeki dileklerini bildirmişlerdir. Onların Selâmlaşmalarında kullandıkları bâkî (باقى) kelimesinin manası ise, dünyada ölen kimsenin öldükten sonra unutulmaması temennisidir.³⁴

Beydâvi (ö. 685/1286) ise; “Hayye” kelimesinden türemiş olan “Tahiyye” kelimesi ile ilgi olarak şu izahları yapmıştır. Tahiyye, Arap toplumlarında kişiye uzun hayat dileme anlamında kullanılan bir dua mahiyetinde iken, İslâmın gelmesiyle birlikte

³⁰ Ebu's-Sena Şihâbuddin Mahmûd b. Abdullah el-Âlûsî, *Bülûğu'l-Ereb fi Ma'rifeti Ahvâli'l-Arab*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts, II, 311.

³¹ Bkz. Sâffât, 37/62-66.; Duhân, 44/43-46.; Vakıa, 56/52-53.

³² Ali b. Ahmed el-Vahidî, *Esbabu Nuzuli'l- Kur'an*, (thk, Kemâl Besyünî Zağlûl), yy, byy, 1991, 296.

³³ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, III, 318.

³⁴ Herevi, *Tehzibu'l-Luga*, V, 189.

“Allah’ın selâmı üzerine olsun.” şeklinde, insanın bütün hayat evrelerini içine alan bir mana yüklenerek, hem dua hem de selâmlama şeklinde kullanılmaya başlanmıştır.³⁵

Cahiliye Araplarının Selâmlaşmada kullandıkları kavramın, İslâmda kullanılan kavramla mana yönüyle aralarında bir benzerlik söz konusu olsa da İslâmda kullanılan selâmın, mana yönüyle Arapların dar bir kalıba sıkıştırmış oldukları selâmlarından daha zengin bir anlama sahip olduğu açıktır. Çünkü Arapların iletişimde kullandıkları Selâmlaşma kavramı, sadece işin dünyevi boyutunu içine alırken, İslâmda kullanılan Selâmlaşma; işin hem dünyevi hem uhrevi boyutunu kapsamaktadır.

Arapların kendi aralarında kullandıkları Selâmlaşmadan da anlaşılacağı üzere, nefislerini sarmış olan ölüm korkusu, dünyaya ve dünya malına olan düşkünlükleri ve meyilleri onları böyle bir Selâmlaşma kültürüne sevk etmiş olduğunu anlamaktayız.

4. Kelimenin Yakın Anlamlısı

b. Merhaba

Merhaba (مرحبا) kelimesi “ruhebe” kökünden mastar bir kelime olup, mecâzi olarak “rahatlık, ferahlık, huzur” manasında kullanılmaktadır. Aynı zamanda bu kavram “Bir şeyin geniş ve ferah olması, bir yeri genişletmek, selâmlayarak hoş bir şekilde merhaba (مرحبا) diyerek karşılamak, bir olayı mutlu bir şekilde karşılamak, memnuniyetle karşılamak, karşılıklı Selâmlaşmak”³⁶ anlamlarına da gelmektedir.

Merhaba kavramının terim anlamı ise; bir kimsenin bir misafiri karşılarken, “Buyur, evimiz senin için geniş ve rahat olacak, burada dostluk bulacaksın, kendini rahat hissedeceksin” anlamında bir ağırlama terimidir. Ayrıca “Allah sana bolluk, rahatlık, huzur ve afiyet versin” manasında dua etmek niyeti ile de kullanılmaktadır.³⁷

Askalânî (ö. 852/1449), merhaba kelimesinin “selâm” şeklindeki ilk kullanımının milâdî VI. Yüzyılda yaşamış olan Himyerî hükümdar ailesinden Seyf b. Züyezen olduğunu belirtmiştir.³⁸

³⁵ Kadı Nasuriddin Ebû Sâid Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beydâvî, *Envaru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vi'l*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1996, II, 229.

³⁶ Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiru'l Kâmûs*, II, 488.; Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, III, 215.; Güneş, *Arapça Türkçe Sözlük*, 456.

³⁷ Mustafa Çağrıncı, Merhaba md, *DİA*, XXIX, 183-184.

³⁸ Ali b. Muhammed İbni Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bari bi Şerhi Sahihi'l Buhari*, Mektebetü'l-Külliyati'l-Ezheriyye, Kahire, 1398 /1978, I, 215.

Merhaba kavramı Kur'an'da "dua, karşılama ve selâmlama" anlamlarında kullanıldığı gibi "beddua anlamında" da kullanılmıştır. Kur'an'da, İnkârcı ve hakikati aslından farklı olarak göstermeye çalışan önderlerle, onların peşlerinden sürüklenen kitlelerin, âhiretteki sorgulanmaları esnasında aralarında yaşanacak münakaşa ve suçlamalar anlatılmaktadır. Burada inkârcı liderlerin dünyada kendilerine tabi olanların aleyhine لا مرحبا بهم "Onlara rahat ve huzur olmasın."³⁹ diyerek beddua edecekleri, yönetilen kesimlerin ise; kendilerini bu duruma düşürenin yöneticileri olduğunu söyleyerek, onlara aynı bedduada bulunarak onlara karşılık vereceklerini bildirmektedir. Allah ve peygamber düşmanları tarih boyunca Allah'ın ayetlerini ve peygamberlerinin getirdikleri mesajları inkâr edip sapık inanışlar ve ideolojiler ortaya koymaya çalışarak bunları benimsemiş ve benimsetmeye çalışmışlardır. Sâd sûresinin 59. ve 60. âyetlerinde geçen "...lâ merhaban bihim" ve "...lâ merhaban bikum" şeklindeki bu anlatımlar, tefsirlerde "cehennemde yerleri dar olsun, rahat yüzü görmesinler, rezil rüsva olsunlar"⁴⁰ şeklinde açıklanmıştır.

İslâm, evrensel bir din olduğu gibi; getirdiği ilkeler de bu ölçüde evrensel olmuştur. Diğer din ve inanış sistemlerini, İslâm diniyle kıyasladığımızda, bazı inanışlarda dünya hayatı önem arz ederken, bazı inanışlarda ise; ahiret hayatının önem arz ettiğini görmekteyiz. Örneğin, cahiliye Arapları ahiret hayatını inkâr edip, Allah nezdinde değersiz olan dünya hayatına daha çok değer verirken, Hristiyan inancına sahip olan din mensuplarının ise; ahiret hayatına daha çok önem verdikleri görülmüştür. İslâm dini ise; dünya ve ahiret hayatı arasında dengenin sağlanması gerektiğini bildirmiştir.⁴¹ Bu bağlamda selâm, tahiyeye ve merhaba kelimelerinin kullanımlarına baktığımızda, cahiliye Arapları birbirleriyle selâmlaşırken, Selâmlaşmaları işin dünyevi boyutunu ele alan bir anlama sahip iken, İslâm'daki Selâmlaşmanın ise; bu durumun aksine, kişinin dünya ve ahiret hayatını içine alacak genişlikte bir mana zenginliğine sahip olduğunu görmekteyiz.

Açıklamalarını yapmış olduğumuz kelimelerin iştikak ve manalarına bakıldığında; Allah'ın ism-i celili olan Selâm'ın; anlam ve mana yönüyle daha kapsayıcı olduğu

³⁹ Sâd, 38/59.

⁴⁰ Bkz, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir b.Yezid el-Âmüli et-Taberî, *el-Câmi'ul-Beyan et-Te'vil'ül-Kuran*, Darul Kitabi'l-İlmiyye, Beyrut, 1992, XXII, 179-180.; Muhammed b. Ali Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadir el-Cami beyne Fenneyi'r-Rivayeti ve'd-Dirayeti min İlmi't-Tefsir*, Daru'l-Vefa, byy, 1426/2005, IV, 506.; Muhammed Tahir İbni Âşûr, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, Müessesetüt't-Tahir, Beyrut, 1420/2000, XXIII, 287-290.

⁴¹ Bkz, Kasas, 28/77.

görülecektir. Bundan dolayı Yüce Allah, mü'minlerin birbirileri ile karşılaştıklarında iyi dileklerini birbirilerine ifade etmelerini istemiştir. Tahiyeye kelimesinde daha çok işin dünyevi boyutu öne çıkarken; merhabada ise daha ziyadesiyle temennide bulunma anlamı ön plana çıkmaktadır.

Günümüzde selâm kelimesinden daha çok merhaba kelimesinin gündelik hayatta kullanıldığını ve bunu İslâmın telkin ettiği manada bir selâmlama olmadığı kanaatindeyiz. Çünkü gelen kişi, kendisini karşılayan kişiye, Allah'ın ismi ve İslâm'ın şîârı olan selâmı vermek “es-selâmu aleyküm” yerine, karşılayan kişiye merhaba lafzını söylemektedir. Kendisini karşılayan kişi ise aynı lafızla ona karşılık vermektedir, bu iki kişi iletişimlerinde birbirilerine şu mesajları vermiş olmaktadırlar: “benden sana bir zarar gelmeyecektir.” “Kendini evinde güvende hissettiğin gibi bu mekânda da emniyette hissedebilirsin.” “Burada da yerin geniş olsun. Rahat edebilirsin.” şeklinde bir karşılık vermektedirler. İslâmdaki Selâmlaşmanın taşıdığı anlam ise; karşılıklı temennide bulunmanın ötesinde, dua, emniyet, güven, kurtuluş, esenlik ve selâmet gibi geniş bir yelpazeye sahip olan bir anlam taşıdığı görülmektedir.

5. Kelimenin Zıt Anlamlısı

a. Sâme

es-Sâmu السام kelimesi sâme سام “sâme” şeklinde telaffuz edildiğinde sözlükte, bir malı satışı çıkartma, zor bir işi yükleme, satışı sunma, görevlendirme, sürüyü veya hayvanları serbest otlatma, sürüyü kendi başına otlaması için serbest bırakma anlamlarına gelmektedir.⁴² Bu kelime isim olarak kullanıldığında ise,⁴³ ölüm, zehir vb. manalara gelmektedir.⁴⁴ Nitekim Yahudiler السام kelimesini, Hz. Peygamber (s.a.s) ile karşılaştıklarında السام عليكم “es-Sâmu aleyküm” “ölüm sizin üzerine olsun.”⁴⁵ şeklinde kullanmışlardır. Bu manada, Medine Yahudileri bir defasında, Hz. Aişe'nin (ra), Hz.

⁴² Güneş, *Arapça Türkçe Sözlük*, 602.

⁴³ Geniş bilgi için bkz. Ebu Abdullah Muhammed İbni Ebi Bekr b. Abdulkâdir el-Hanefî er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 1420/1999, I, 158.; Ebu'l-Fidâ İsmail İbni Ömer İbni-Kesir, *Tefsîru'l- Kur'an'il-Azim*, VIII, 3926-3927. (Kur'an'da Hûd suresinin 40. ayetinde Allah, Hz. Nuh'a gemiyi tamamlattıktan sonra kendisine iman edenlerle beraber gemiye binmesini istemiştir. Müfessirler kendisine iman eden kişilerden birinin de Hz. Nuh'un Sâm ismindeki oğlu olduğunu söylemişlerdir.)

⁴⁴ Herevî, *Tehzîbu'l-Luğa*, XIII, 77.; Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, XXXII, 416.

⁴⁵ Abdullah bin Fettuh bin Hamid el-Ezdî, *Tefsîru Ğarîbu'l mâ fi's-Sahîheyne Buhari ve Müslim*, Mektebetu's-Sene, Kahire-Mısır, 1415/1995, I, 219.; Fahreddin er-Razi, *Mefâtihu'l-Ğayb*, X, 207.

Peygamber'in (s.a.s) yanında bulunduğu sırada, Yahudilerden biri O'na şöyle deme cüretinden bulunmuş:

السام عليكم يا أبا القاسم

“Ey Kasımın babası ölüm üzerine olsun”⁴⁶ şeklindeki selâmlaması üzerine, orada bulunan Hz. Âişe (ra), Hz. Peygamber'e (s.a.s) karşı yapılan bu hakarete çok öfkelenmiş ve bu kişinin söylediği çirkin söze karşılık oda bu kişiye:

عليكم السام وللعنة ولأفن والذام

“Ölüm, lanet, aptallık/ayıp/kusur/ve ahmaklık sizin üzerinize olsun” demiştir.⁴⁷

Hz. Âişe (ra) bu şekilde cevap vermesine karşılık Allah Resulü: “Allah'ın müstehcen sözleri sevmediğini, Allah'ın her işte nezaketi ve nezaketli olmayı sevdiğini, verilen bu cevabın saldırganlığı ifade ettiği için kendilerinin karşı tarafın seviyesine inmemesi gerektiğini söylemiştir.⁴⁸ Çünkü tabi-i olduğumuz dinin bu konuda bizlere öğretisi şudur:

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ

“İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav. Bir de bakarsın ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir.”⁴⁹ Aslında bu ayet ve Hz. Peygamber'in (s.a.s) bu davranışı bize, İslâm peygamberinin ne kadar erdemli bir ahlakla ahlaklandığını da açık bir şekilde göstermektedir.

Hz. Peygamber (s.a.s): في الحبة السوداء شفاء من كل داء الا سام “Siyah Habbe (çörek otu) ölümden başka her şeye devadır.” dediklerinde sahabeler sâme (سام) nedir? diye sormuşlar. Hz. Peygamber (s.a.s) onlara sâme ölümdür. diye cevap vermişlerdir.⁵⁰ Bundan dolayı müfessirlerin bazıları, sâme kelimesini, (الموت) ölüm olarak tefsir

⁴⁶ Ebu Süleymân bin Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâbî el-Bestî el-Marûfî el-Hattâbî, *Garibu'l-Hadis*, Dâru'l-Fikr, byy, 1402/1982, I, 320.

⁴⁷ Muhammed Fuad Abdalbaki, *el-Lü'lûü ve'l-Mercan*, (trc. Harun Yıldırım), Sağlam Yayınevi, İstanbul, 2011, 821.

⁴⁸ Ebu'l-Fadl Musâ bin Ayyâd bin Umerun el-Yehsabî el-Bestî, *Meşârikul Envâr Alâ Sihâhu'l-Eser*, Mektebetu'l Atîketu ve Dâru't-Terâs, byy, ts, II, 148; Hattâbî, *Garibu'l-Hadis*, I, 322.

⁴⁹ Fussilet, 41/34.

⁵⁰ İbni Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XII, 313.

ederken, bazıları da ölüm değil de iltifat etmeyi veya yüceliği ifade ettiğini söylemişlerdir.⁵¹

Bu kavramın kullanımlarına baktığımızda, her ne kadar birçok manaya gelse de kelimenin Hz. Peygamber'in (s.a.s) hadislerindeki kullanımı, Yahudilerin Hz. Peygamber'e (s.a.s) bu kelimeyle hitap etmelerine karşın, Hz. Aişe'nin (ra) verdiği cevapta düşünüldüğünde, kullanılan sâme kelimesinin ölüm anlamında olduğu anlaşılmaktadır.

Ehli küfür hiçbir zaman ne İslâm dinini ne de İslâm dinin peygamberi olan Hz. Muhammed'i (s.a.s) sevmemişlerdir. Bunun için kişi hiçbir zaman sevmediğine övgülü sözlerle iltifatlarda bulunmaz. Cahiliye Araplarının dışında, Müslümanlara karşı düşmanlık besleyen Yahudi topluluğunun düşmanlıklarının perde arkasında yatan nedenin, seçilmiş birinin kendi aralarında değil de ümmi bir toplum olan Arapların içinden çıkmış olmasıydı.⁵² Bu da Yahudi topluluğunun, Hz. Peygamber (s.a.s) ve ona inanmış olanlara karşı düşmanlık etmeleri için yeterli sebeplerden biri olarak görülmektedir.

Selâmlaşmada kullanılan selâm kelimesiyle, sâme lafzının kullanım şeklini ve amaçlarını düşündüğümüzde, Yahudilerce kullanılan bu kelimenin, selâm kelimesinin zıt anlamlısı olarak kullanılmış olduğunu görürüz. Çünkü selâm kelimesi, mana yönüyle içinde bütün eksikliklerden ve kusurlardan, maddi ve manevi her türlü zararlardan uzak olmayı, dünyevi musibetlerden ve uhrevi azaptan kurtulmayı ifade ederken, sâme kelimesinin ise; diğer manalarının yanı sıra bir eksiklik olan ölümü ifade etmiştir. Bunun için Allah'ın Selâm ismi, mana yönüyle bütün kusurlardan beri olan bir isimdir. Sâme ismi ise mana itibariyle bir kusuru ifade ettiğinden dolayı, selâm isminin zıt anlamlısı olmaktadır.

---

⁵¹ Hattâbî, *Garibu'l-Hadis*, I, 320.; Bkz. Taberî, *Câmi'ul-Beyan*, I, 389-390.; Mahmut Toptaş, *Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri*, Cantaş Yayınları, İstanbul, 1993, I, 320-324.; Ali Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri* (Hulasatü't-Tefasir), Arslan Yayınları, İstanbul, 1995, III, 400.

⁵² Bkz, Ömer Faruk Harman, "Yahudilik md", *DİA*, XLIII, 225.

İKİNCİ BÖLÜM

A. Kur'an'da Selâm Ayetleri

Yaklaşık olarak yirmi üç yılda nüzulü tamamlanan Kur'an'ı Kerim'in surelerinin bir kısmı Mekke'de bir kısmı ise Medine'de nazil olmuştur. Genel anlamda Mekke'de nazil olan ayetler Mekki, Medine'de nazil olan ayetler ise Medeni diye isimlendirilmiştir.⁵³ Konumuz kapsamında ele alacağımız, Kur'an'da yer alan selâm ayetlerinin de bir kısmı Mekke'de bir kısmı ise Medine'de nazil olmuştur.

Selâmla ilgili ayetlerin otuzu Mekki,⁵⁴ yedi ayeti ise Medeni'dir.⁵⁵ Kur'an'da yeralan bu selâm ayetlerindeki "selâm" kavramının yirmi altısı nekra olarak, dört ayette ise marife olarak kullanılmıştır.

Selâm kavramı bazı ayetlerde tek başına zikredilirken bazı ayetlerde ise tahiyye ile birlikte zikredilmiştir. Bu da bu iki kavramın bir biriyle nasıl bir anlam ilişkisi içinde olduğunun ortaya konulması açısından önemlidir. Selâm ve kullanımlarına baktığımızda, tahiyye'nin Nisa (4/86) ve Mücadele (58/8) ayetlerinde tek başına kullanılmışken, Yunus (10/10), İbrahim (14/23), Furkan (25/75), Ahzâb (33/44) ve Nur (24/61) suresinde ise selâmla birlikte kullanılmıştır.

Burada selâm ile ilgili Kur'an'da yeralan selâm ayetlerini ve selâmın Kur'an'da kazandığı anlamları tasnif ederek müstakil konu başlıkları halinde ele alacağız.

1.Selâmın Kur'an'da Kazandığı Anlamlar

a. Selâmet Anlamında Kullanımı

Selâm, Kur'an'da birçok anlama gelmektedir. Selâmın Kur'an'da kazandığı anlamlardan bir de selâmettir. Selâm ve selâmet kavramları Selime kökünden⁵⁶ oldukları için aynı anlamı ihtiva etmektedir.

⁵³ Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü*, M.Ü.İ.F.V Yayınları, İstanbul, 2013, 103-104.; Geniş bilgi için bkz. Mennâu'l-Kattân, *Mebâhisu fi Ulûmi'l-Kur'an*, Darü'r-Risaletü'l-Alemiyye, Beyrut, 1998, 51-64.

⁵⁴ En'âm, 6/54.; A'raf, 7/46.; Yunus, 10/10.; Hûd, 11/48, 69.; İbrahim, 14/23.; Hicr, 15/52.; Nahl, 16/28.; Meryem, 19/15, 33, 47, 62.; Tâ-hâ, 20/47.; Enbiya, 21/69.; Nûr, 24/27.; Furkan, 25/63, 75.; Neml, 27/59.; Kasas, 28/55.; Yasin, 36/58.; Saffat, 37/78-79, 108-109, 119-120, 129-130.; Zümer, 39/73.; Zuhruf, 43/89.; Zâriyat, 51/25.; Vaktâ, 56/25-26, 90-91.; Kadr, 97/5.

⁵⁵ Nisa, 4/86, 94.; Râ'd, 13/24.; Nûr, 24/61.; Ahzâb, 33/44, 56.; Mücadele, 58/8.

⁵⁶ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, VII, 266.; İbni Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XII, 289.; Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 59.

Allah, yeryüzünde yarattığı insanlardan bazılarını bazılarından üstün kıldığı gibi,⁵⁷ bazı zaman dilimlerini de diğer zamanlardan üstün kılmıştır. Allah'ın, bu zaman dilimlerinde insanlar için birçok hayır ve bereketi var ettiği gibi;⁵⁸ Onlara selâmeti de bahşetmiştir. Bunun en güzel örneği ise şu ayet-i kerimedir.

سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ

“O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir.”⁵⁹

Kadr suresinin 5. ayetinde yer alan selâm kavramının anlamını açıklamaya geçmeden önce, konunun anlaşılması için surenin nüzul sebebine kısaca değinmekte fayda vardır.

Bu surenin inişi için yapılan farklı rivayetler vardır. Bunlardan biri şöyledir: “Bir defasında Hz. Peygamber (s.a.s) sahabeye, İsrailoğulları zamanında birinin silahını kuşanarak hak yolunda Allah için bin yıl cihad ederek, ömrünü bu yolda vakfettiğini anlattığında sahabelerin bu olayı hayretle dinlemeleri ve bu kişiye imrenmeleri üzerine Allah'ın, bu sureyi indirmiş olduğu nakledilmektedir.”⁶⁰

Bu ayetteki selâm, “Kadir gecesi, fecrin doğuşuna kadar selâmdır, yani melekler itaatkâr kimselere selâm verirler” demektir. Çünkü melekler, tâ gecenin başlangıcından fecrin doğuşuna (sabaha) kadar bölük bölük inerler. Bu inişin bölük bölük oluşu, selâmın çokça verilmesinin temini içindir.

Bu gecenin, selâm gecesi olarak nitelendirilmiş olması, selâmın hafife alınmaması gerektiğinin açık bir göstergesidir. Çünkü Allah, pişmiş buzağı (ikramı) hadisesinde, meleklerin Hz. İbrahim'e (as) giderek selâm vermiş olmaları sebebiyle,⁶¹ O'nun huzur ve süruru, dünya krallarının huzur ve sürurundan daha fazla olmuştur. Meleklerin ona selâmı ile Nemrut'un ateşi bile bir serinlik ve selâmet olmuştur. Bunun için meleklerin bize olan selâmıyla cehennem bir serinlik ve selâmet yurdu olmaz mı? Allah, melekleri İbrahim'e müjde vermek için yeryüzüne göndermiş, melekler İbrahim'i Allah'ın Selâm ismiyle selâmlayıp Allah'ın müjdeli haberini kendisine iletmişlerdir. İşte bu ayet ve sure

⁵⁷ Bkz. İsrâ, 17/21, 55.; Zuhuruf, 43/32.

⁵⁸ Tevbe, 9/36.

⁵⁹ Kadr, 97/5.

⁶⁰ Zeynüdin Ahmed b. Ahmed Abdillatif ez-Zebidi, *Sahih-i Buhari Muhtasarı ve Tecrid-i Sarih Tercemesi*, (çev, Ahmed Naim, Kamil Miras), Diyanet İşleri Başkanlığı, 1980, VI, 313.; İbni Kesîr, *Tefsiru'l- Kur'an'il- Azim*, IV, 564.; Hüseyin Okur, *Üç Aylar Mübarek Günler ve Geceler*, Semerkand Yayınları, 2011, 114-115.; Bedreddin Çetiner, *Esbab-ı Nüzul*, Çağrı yayınları, İstanbul, 2013, II, 962.; Celâluddin Abdurrahman İbni Ebî Bekr es-Suyûtî, *Lubabu'n-Nukûl fî Esbâbu'n-Nüzul*, (thk, Ahmet Abdul eş-Şafi), Daru'l-Kitabi'l-İlmiyye, Kahire, ts, II, 199-203.

⁶¹ Bkz. Hûd, 11/69-70.

ile Allah, Hz. Peygamber'in (s.a.s) ve ümmetinin kendi katındaki fazilet ve derecesini ortaya koymuş olmaktadır.⁶²

Müfessirler, bu ayetteki selâmın, “Bütün kötü şeylerden ve afetlerden selâmette olma” manasında olduğunu; meleklerin ve Ruhun kadir gecesinde, bütün iyi şeyleri ve mutluluk veren şeyleri indirip, o gece hiçbir zararlı şeyi indirmediklerini söylemektedirler. O gece inen her şey, sırf bir ‘Selâm’dır, yani selâmet, fayda ve hayırdır. Ebu Müslim bu ayetteki selâm için “bu gece rüzgârlardan, eziyetlerden, yıldırımlardan ve benzeri afetlerden beri bir gecedir.” Bu gece, selâmın hürmetine şeytanların bile kötülük yapamadıkları bir gece olduğunun, “Selâmün hiye” ifadesinden kastın ise; “cennet” olduğudur. Çünkü cennetin bir ismi de “selâm yurdu” dur.⁶³

Hiz. Aişe'den (ra) yapılan rivayete göre, şöyle demiştir: “Resûlullah'a (s.a.s) dedim ki: “Ya Resûlullah! Kadir Gecesi olduğunu bilip idrak edersem ne diyeyim?” Resûlullah (s.a.s) ona: “Ya Âişe! (O anı idrak edersen) şöyle dua et: “Allah'ım! Şüphesiz sen affedici ve Kerîmsin; affetmeyi seversin; beni de affet” demesini buyurmuştur.”⁶⁴

Hiz. Peygamber'in, Hiz. Aişe'nin ferdî şahsına öğreterek bütün ümmete miras bıraktığı dua'dan ve müfessirlerin yaptığı açıklamalardan anlaşılacağı gibi, buradaki selâmın esenliği, itminan ve istikrarın bahşedilmesinin, meleklerin müminlere duasını, kurtuluşu, selâmeti, bereketi, affi, mağfireti, esenliği ve mutluluğu, Allah'ın rahmet ikliminden istifade etmeyi ifade ettiği gibi; O'nun, kullarına bu gecede en büyük lütuflarından biri olduğunu ve İbrahim'e (a.s) ihsanda bulunduğu gibi bu gecede kendi Selâm ismiyle Hiz. Peygamber'in (s.a.s) ümmetine de lütuf ve ihsanda bulunacağı açıktır.

⁶² Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIII, 293-294.

⁶³ Taberî, *Câmi'ul-Beyan*, XV, 339.; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIII, 293-294.; Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, VII, 375.; Bedrüddin Muhammed b. Ömer el-Karâfi el-Mısri, *Şerefu'l-Bedr bi-Ziyâ'i Leyleti'l-Kadr* (Süleymaniye ktp, Esad Efendi, nr. 3582, vr. 22-48.; TSMK, III. Ahmed, nr. 545); Mehmet Sait Özerverli, “Kadir Gecesi”, *DİA*, 125-127.; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, V, 605.; Toptaş, *Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri*, VIII, 323-326.; Çetiner, *Esbab-ı Nüzul*, II, 962.; Hicazi, *Furkan Tefsiri*, VI, 568.

⁶⁴ Tirmizî, *Davet*, 84.; İbn Mace, *Dua*, 5.; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 419, 438.; VI, 171, 182, 183, 208, 258.; Bkz. Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIII, 293-294.; Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, XIX, 238-239.; Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri*, XVI, 99-114.

b. Tevazu ve Alçak Gönüllülük Anlamında Kullanılması

Yeryüzünde yaşanan insanlar içinde müslümanları belirgin kılan en önemli karakteristik özelliklerden biri de tevazu sahibi ve alçak gönüllü olmalarıdır. Allah, müslümanlara bahsettiği bu güzel meziyeti Kur'an'da, selâm kavramıyla izah etmiştir.

Müslümanların, İslâmiyet'in ilk yıllarında içinde buldukları Müşrik ve Yahudi topluluklarıyla iletişim şekillerinin ve onlara karşı tavırlarının nasıl olduğu şu ayetlerde zikredilmiştir.

وَعِبَادُ الرَّحْمَانِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا

*“Rahman'ın kulları, yeryüzünde vakar ve tevazu ile yürüyen kimselerdir. Cahiller onlara laf attıkları zaman, “selâm!” der(geçer)ler.”*⁶⁵

وَإِذَا سَمِعُوا اللَّعْنَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ

*“Boş sözü işittikleri zaman ondan yüz çeviriler ve “Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz size (bizden size zarar gelmez). Biz cahilleri istemeyiz” derler.”*⁶⁶

فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ

*“Şimdilik sen onları hoş gör ve “size selâm olsun” de. Yakında bilecekler.”*⁶⁷

Kasas 55., Furkan 63. ve Zuhruf 89. ayetlerinde selâm kavramı yer almaktadır. Bu üç ayette yer alan selâmın mana ve öneminin anlaşılması için Kasas suresinin 55. ayetinde geçen selâmın nüzul sebebine değinerek konuyu ele almakta fayda vardır. Konunun bütünlüğü açısından bu ayetin öncesinde zikredilen ayeti de ele alarak değerlendireceğiz. *“Bu Kur'an'dan önce kendilerine kitap verdiklerimiz var ya, işte onlar ona da inandılar. Kur'an kendilerine okunduğu zaman, “Ona inandık, şüphesiz o Rabbimizden gelen gerçektir. Şüphesiz biz ondan önce de müslümandık” derler. İşte onların, sabredip kötülüğü iyilikle savmaları ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcamaları karşılığında, mükâfatları kendilerine iki kez verilecektir. Boş söz işittikleri vakit ondan yüz çevirirler ve “Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz de size. Selâm olsun size (bizden size zarar gelmez). Biz cahilleri istemeyiz” derler.”*⁶⁸

Bu ayetin sebab-i nüzulü hakkında Said İbni Cubeyr'den gelen bir rivayete göre; Necaşi'nin 30 kişilik bir heyeti Hz. Peygamber'e (s.a.s) bizzat kendisinin göndermiştir.

⁶⁵ Furkan, 25/63.

⁶⁶ Kasas, 28/55.

⁶⁷ Zuhruf, 43/89.

⁶⁸ Kasas, 28/52-55.; Bkz. Maide, 5/82.

Gelen bu heyete Hz. Peygamber (s.a.s) Kur'an okumuş ve okunan Kur'an'dan çok etkilenen heyetteki kişiler ağlayarak şöyle demişlerdir: "Allah'a yemin ederiz ki biz bunları biliyoruz deyip iman etmişler." Bu heyetin Necâşi'ye dönüp olanları anlattıktan sonra O'da iman etmiş ve Müslüman olarak vefat etmiştir. Vefat haberi Hz. Peygamber'e ulaştınca, Medine'de O'nun üzerine (gâib) cenaze namazı kılınmıştır.⁶⁹

Başka bir rivayete göre ise; Hz. Peygamber'e gelenlerin Necran Hristiyanlarından olduğu söylenir. İşte bunlar hakkında "Peygamber'e indirileni işittiklerinde, hakkı tanıdıklarından dolayı gözleri yaşla dolup taşar da derler ki: "Rabbimiz, biz iman ettik, bizi de şahidlerle birlikte yaz. Hem Rabbimizin bizi salihler topluluğu ile beraber bulundurmasını umarken niçin Allah'a ve bize gelen hakikate iman etmeyelim."⁷⁰

Yapılan bu rivayetlerde, gelen heyetteki kişi sayılarının farklı olması hakkında Ebu Hayyan şöyle demiştir: "Heyettekilerin sayısı bir temsilden ibarettir. Maksat bunlar ve bunlar gibi kitap ehlinin iman etmiş olanlardır"⁷¹ şeklindeki yaptığı açıklamasıyla yapılan rivayetler arasındaki ihtilafı kendince gidermiştir.

Bu ayetlerdeki yapılan çıkarımlardan; Hz. Peygamber'e (s.a.s) iman ettikleri için kendilerine iki kat ecir verileceği müjdelenmekte ve böylece yaşamakta olan kitap ehlinin dikkati bu önemli olaya çekilmek istenmektedir. Şöyle ki: "Olaylar karşısında dayanma gücü taşırlar; imanları uğruna sabretmesini bilirler. Aldıkları dini terbiye gereği, kötülüğe iyilikle karşılık vermek suretiyle fitneyi savarlar. Allah'ın verdiği nimetleri, O'nun hoşnutluğuna erişmek için hayırlı yollarda harcarlar. Boş, anlamsız, kırıcı, üzücü, ürkütücü söze muhatap olunca, karşılık vermeyip yüzlerini edeple ve vakarla çevirirler ve "Lüzumsuz söz, boş ve anlamsız sövgü ve benzeri kötü sözleri savarlar. Cahillerle sohbet etmek istemeyiz."⁷² Dolayısıyla cahiller kendilerine laf atarak tartışmaya girmeye zemin hazırlamaya çalıştıklarında, Mü'minler de onları lafızların en güzeli ve yumuşağı olan selâm ile uzaklaştırarak selâmette olmaya çalışırlar.⁷³

⁶⁹Taberî, *Câmi'ul-Beyan*, VII, 2.; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, XIII,196.; Ebu'l-Ferec Cemâleddin Abdurrahman b. Ali İbniü'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1384/1965, XI, 409.

⁷⁰ Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, VI, 165-166.; İbni-Kesir, *Tefsîru'l-Kur'an'il-Azîm*, (çev, Bekir Karlığa ve Bedrettin Çetiner), VI, 225.

⁷¹ Ebu'l-Fadl Şihabuddin es-Seyyid Muhammed el-Âlûsî, *Rûhu'li Meâni fi Tefsîri'l-Kur'an'il-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, ts, XX, 94.; Çetiner, *Esbab-ı Nüzul*, II, 681-682.

⁷² Hicazi, *Furkan Tefsiri*, IV, 465.; Celal Yıldırım, *İlmîn Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yayınları, İzmir, 1986. VIII, 4341-4347.

⁷³ Bkz. Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XVII, 276-277.; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, XII 600-604, XIII,328-329.; Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, IV, 294, 440.; Hicazi, *Furkan Tefsiri*, IV, 331-333.; Nisa, 4/17-18.; Furkan, 25/ 75.; Lokman, 31/18.

Yukarda ele alınan bu meziyetler, Allah'ın dinini yaymanın, tebliği ve irşad hizmetini sürdürmenin temel taşlarından birini oluşturur. Bedeni ibadetle beraber mali ibadeti de yerine getirmeyi öğütler. İnsanlarla anlaşma, kaynaşma ve beşeri münasebetleri sağlama sanatını telkin eder. Eğer kitap ehli sayılan Yahudi ve Hristiyan din âlimleri, kendilerinden önce gerçeği görüp inanan ve ayetlerde belirttiği gibi Allah'ın rızasını kazanan şuurlu müminler yolunu seçselerdi, yeryüzünde, ne kan dökülür, ne bölünüp parçalanmalar meydana gelirdi, ne haçlı seferleri düzenlenir, ne de Nazilerin yaptığı katliam olurdu.⁷⁴

Bu ayetler, mü'minin yeryüzünde yürüyüş şeklini ve cahillerle girilecek tartışmalarda nasıl davranması gerektiğini; tevhid uğruna, küfür ve şirk ehliyle girilecek mücadelede onlarla iletişim şeklinin nasıl olacağını öğretmektedir.

c. Emniyet ve Güven Anlamında Kullanımı

Selâmın geçtiği şu ayette mü'min olan kimselerin emniyet ve güven içinde olacakları durum zikredilmiştir.

وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ فَسَلَامٌ لَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ

“Eğer Ahiret mutluluğuna erişmiş kimselerden ise, kendisine, “Selâm sana Ahiret mutluluğuna erişmişlerden!” denir.”⁷⁵

Buradaki, “selâm sana” ifadesi, kalblerin ürperdiği ölüm korkusundan, senin için selâm, yani emniyet ve güven vardır veya cennet ehli olanlara Allah'ın vereceği bir mükâfat olduğu anlamına” gelmektedir. Çünkü bu kimse, kendisine amel defteri sağdan verilenlerden olduğu için en üst mertebededir. Bu tıpkı, cömert, iyi birisinin yanında hizmetçi olarak bulunan ve kendisinden uzakta olan oğluna akli fikri takılı olan, onun hakkında endişe duyan bir babaya: “Çocuğundan dolayı endişe etme. Çünkü o, rahat içindedir”⁷⁶ denilmesi gibidir.

Râzî (ö. 1210) bu ayette geçen “sana” hitabı için: “Bu söz ile Hz. Peygamber'in (s.a.s) kastedilmiş olması muhtemeldir. O zaman burada şöyle bir izah yapılabilir. Buradaki hitap Hz. Peygamber'in (s.a.s) kalbini teselli etmek için söylenmiş bir ifadedir. Çünkü peygamberler şefaaf ve benzeri şeylere muhtaç değiller”⁷⁷ demiştir.

⁷⁴ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, IX, 4562-4563.

⁷⁵ Vâkıa, 56/90-91.; Bkz. Meryem, 19/47. ve Neml, 27/59.

⁷⁶ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXI, 268-269, XVIII, 270-271.; Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, XVII, 64-68, XIV, 124.; Vehbe Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, Risale Yayınları, İstanbul, 2013, XIV, 238-242.; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, IV, 354-355.; Hicazi, *Furkan Tefsiri*, V, 94-96.

⁷⁷ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXI, 268-269.

İnsanlar ölüm anında ve vefattan sonra üç sınıftırlar: Mukarrebûn, ashab-ı yemîn ve ashab-i şimaldir. Mukarrebûn olanlar için cennette rahmet ve istirahat, bol rızık, nimetlerden mutlak istifade etme vardır. Allah'ı görme vardır. Onlar bundan mahrum edilmeyeceklerdir. Ashab-ı yemîn de Allah'ın azabından kurtulacak, Allah onlara selâm verecek. Yine melekler de onlara “Selâm sana ashab-ı yemîn kardeşlerinden” diyerek selâm vereceklerdir. İbni Mesud bu ayette geçen selâm kavramı ile ilgili şöyle demiştir: “Ölüm meleği müminin ruhunu kabzetmek için geldiğinde “Rabbin sana selâm söylüyor” der. Yine kabirde sual esnasında Münker ve Nekîr Melekleri ashab-ı yemîne selâm verir. Bir de Kıyamette dirilirken selâm verirler. Şu halde melekler ashab-ı yemîne üç yerde selâm verecekler ve bu cennet ehli olanlar için ikram üstüne ikram olacaktır.⁷⁸

Bu ayetten anlaşılan şudur: Selâm ve selâmet ehli olan insanlar dünyada Allah'ın Selâm isminin himayesinde emniyet ve güven içinde bir hayat sürdürdükleri gibi; insan için en zor zaman olan, ölüm anında da endişe ve korkudan uzak emniyet ve güven ile kendileri için hazırlanan nimetlere ulaşacaklardır.

d. İzin İsteme ve Esenlik Anlamında Kullanımı

Kur'an'da, Cahiliye Arapları arasında geçmişten kalan bazı adetleri ve bunların Allah'ın emriyle nasıl değiştirildiği hakkında bilgi veren Nur suresi 27. ve 61'inci ayetleridir. Allah bu ayetlerde şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

“Ey iman edenler! Kendi evinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirip (izin alıp) ev halkına selâm vermeden girmeyin. Bu davranış sizin için daha hayırlıdır. Düşünüp anlayasınız diye size böyle öğüt veriliyor.”⁷⁹

فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةٌ طَيِّبَةٌ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

“Evlere girdiğiniz zaman birbirinize, Allah katında mübarek ve hoş bir esenlik dileği olarak, selâm verin. İşte Allah, düşünesiniz diye ayetleri size böyle açıklar.”⁸⁰

⁷⁸ Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, XVII/228.; Taberî, *Câmi'ul-Beyan*, VIII, 155.; Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, XIV, 242-244.

⁷⁹ Nur, 24/27.

Bu iki ayette yer alan selâm kavramının izin ve esenlik anlamında kullanılmış olduğunu, nüzul sebab-i olan Nûr suresi 27. ayeti çerçevesinde ele alarak açıklamaya çalışacağız.

Bu ayetin Kur'an'da zikredilmesine neden olan olay olarak Ensar'dan bir kadın gösterilmektedir. Şöyle ki: Adıyy İbni Sâbit'ten gelen rivayette o şöyle anlatıyor: "Resûlullah'a (s.a.s) Ensar'dan bir kadın geldi ve: "Ey Allah'ın elçisi, ben evde bazen öyle bir durumda oluyorum ki ne babamın, ne çocuğumun, ne de kimsenin beni o halde görmesini istemiyorum. Ben bu durumda iken babam geliyor yanıma giriyor, ailemden bir erkek geliyor, yanıma giriyor. Ne yapayım?" diye sormuş olduğunu ve bunun üzerine: "Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirip (izin alıp) ev sahiplerine selâm vermeden girmeyin"⁸¹ ayeti nazil olmuştur. Bu ayetin inmesi üzerine Hz. Ebu Bekir'in: "Ey Allah'ın elçisi, Şam yolunda, içinde sakinleri olmayan evler ve hanlar var. Onlar hakkında ne buyurursun?" diye sorması üzerine, "İçinde size ait bir eşya olan, oturana bulunmayan evlere girmenizde herhangi bir günah yoktur"⁸² bir önceki ayetin tefsiri hükmünde olan bu âyet nazil olmuştur.⁸³

Bu ayetlerin vermek istediği mesaj ve mesajın hikmetinin anlaşılması için kendisinden bir önceki ve bir sonraki ayetlerle olan münasebetine bakmak gerekir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de her hangi bir konuyu ele alırken bir bütün olarak ele almak gerekmektedir.⁸⁴

Bu ayetin önceki ayetlerle münasebeti şöyledir. Allah, bu ayette evlere girme hususunda izin almayı ve selâm vermeyi birlikte zikretmiştir. Aslında izin ve selâmın birey ve toplum hayatında ne kadar önemli bir yere sahip olduğu bir önceki ayette ifade edilmiştir. Allah, iftira ve kazf ile ilgili hükümler ve bunlarla ilgili diğer ahkâmı, zikrettikten sonra ilgili bir başka hususa dönmüştür. Çünkü iftiracılar, bühtanlarına ancak tevâkufla ortaya çıkan bir halvetten (yalnız kalıştan) ötürü imkân bulmuşlardır. Böylece bu halvet sanki töhmete bizzat kendisi sebep oluvermiştir. Bundan dolayı

⁸⁰ Nûr, 24/61.

⁸¹ Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, XII, 336.; Taberî, *Câmi'ul-Beyan*, XVIII, 87-88.; Ali b. Ahmed el-Vahidî,, *Esbâbu'n-Nuzuli'l-Kur'an*, (thk, Kemâl Besyünî Zağlûl), yy, bsy, 1991, 228.

⁸² Nur, 24/29.

⁸³ Vahidî, *Esbâbu'n-Nüzul*, 229.

⁸⁴ Geniş bilgi bkz: İbni Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Azim*, XI, 5967-5968; Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, XII, 319.; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XVII, 25-28, 151-153.; Beydâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil*, II, 63.; Vahidî, *Esbâbu'n-Nüzul*, 233.; Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, VII, 4262-4263.; Toptaş, *Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri*, V, 400-401.; Nur, 24/23-25.; , Fetih,48/7.; Tevbe, 9/91-92.;

Allah, kişinin kendisine ait olmayan başka bir eve ancak izin isteyip selâm vermesinden sonra girmesi gerektiğinin haberini vermiştir. Çünkü kişinin o eve izinsiz bir şekilde girmesi dahi, onu töhmet altında bırakacaktır.⁸⁵

Nûr suresini 67. ayeti ise; evlere girildiğinde söylenmesi gereken sözü ele almaktadır. Allah: “Evlere girdiğiniz zaman birbirinize, Allah katında mübarek ve hoş bir esenlik dileği olarak, selâm verin” demiştir. Bu ayette geçen “büyût” “beyt”in çoğuludur, “evler” anlamına gelmektedir. İlim ehlinin bu isim üzerindeki yorumları biraz farklıdır. Şöyle ki: İbrahim Nehaî ve Hasan’a göre, bununla camiler kastedilmektedir. O bakımdan camilere girildiğinde içeride namaz kılmayıp oturanlar varsa, onlara selâm verilir; ibâdet eden varsa veya içeride kimse yoksa giren kişi kendi kendine selâm verir. Selâm vermenin şekli ise şöyledir: “es-Selâmu aleyna ve âlâ ibâdillâhi’s-sâlihîn” yani “Selâm bize ve Allah’ın sâlih kullarına olsun.” İbni Abbas’ın (ra) da aynı görüşte olduğu rivayet edilir. Cabir b. Abdullah’a ve Atâ b. Ebî Rebah’a (ra) göre, konut olarak kullanılan evler kastedilmektedir. İçinde aile halkı bulunuyorsa onlara selâm verilir, kimseler bulunmuyorsa, “es-Selâmu aleyna ve âlâ ibâdillâhi’s-sâlihîn”, yani; “Selâm bize ve Allah’ın sâlih kullarına olsun”⁸⁶ şeklinde selâm verilir.

Bu iki ayetten anlaşılan şudur. Allah, bu ve buna benzer ifadelerle bir işin yapıp yapılmaması hususunda ayetlerle insanları uyarmıştır. Kur’an’ın diliyle yapılan bütün uyarılar bizler için emir niteliğindedir. Çünkü Kur’an’da yer alan hiçbir emir görmezden gelinemez; söylenen her söz yararımızdır. Bunun için bireyin ve toplumun emniyeti, huzuru ve güveni için, Kur’an’ın her söylediği eksiksiz bir şekilde hayata tatbik edilmelidir.

e. Kurtuluş Anlamında Kullanımı

Allah, hidayete tabi olanların dünyanın geçici, ahiretin ise ebedi azabından kurtulmuş olacaklarını söylemiştir.⁸⁷ Yani dünyanın ve âhiretin cezalarından (sonuçlarından) emniyette ve güvende olacaklarını şu ayetle bildirmiştir.⁸⁸

⁸⁵ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XVII, 30-31.

⁸⁶ Taberî, *Câmi’ul-Beyan*, VI, 162-165.; Bkz. Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXI, 268-269.; Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami’l-Kur’an*, XVII, 19-25.; Mehmed Ebussuûd el-İmadî, *Ebussuûd Tefsiri*, (çv. Ali Akın), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2007, V, 130.; Zuhayli, *Tefsirü’l-Münir*, XIV, 214-216.; Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*, VIII, 4263.

⁸⁷ Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami’l-Kur’an*, VI, 203.

⁸⁸ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, VIII, 55.

فَأْتِيَاهُ فَقُولَا إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ قَدْ جِئْنَاكَ بَيِّنَاتٍ مِّن رَّبِّكَ
وَالسَّلَامُ عَلَيَّ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى

“Ona gidin ve şöyle deyin: “Şüphesiz biz Rabbinin elçileriyiz. İsrâiloğullarını (serbest bırak ve) bizimle gönder. Onlara işkence etme. Sana Rabbinin katından bir mucize getirdik. Selâm doğru yola uyanlara olsun.”⁸⁹

Allah, bu ayette Hz. Musa ve Harun’u Firavuna göndermeden önce, Onlara davet metodunu ve tartışma şeklini öğretmiş. Bu tebliğ metoduna göre; Onların Firavun’a, önce risâlet temellerini izah etmeleri gerekmektedir. “Şüphesiz biz Rabbinin elçileriyiz” diyerek bütün kâinatın bir yaratıcısının olduğunu; Onun, Firavun’un ve bütün insanların Rabbi olduğuna işaret etmeleri gerekirdi.⁹⁰ Bu tebliğ yapıldıktan sonra, “Selâm doğru yola uyanlara olsun” denilerek sen de Allah’ın hidayetine tabi olanlardan ol ve kurtul gibi bir lafızla doğrudan Firavun muhatap alınmayarak, sadece kendisine gelenlerin yapmış oldukları tebliğden dolayı azgınlığı artmasın, kibri ve gururu harekete geçmesin. Belki O da İlahi hidayetin davetçilerine kulak verip de selâmete kavuşur⁹¹ düşüncesi anlaşılmaktadır. Çünkü hidayete uyan kimse, Yüce Allah’ın gazabından ve azabından kurtulmuş, esenliğe kavuşmuş olur. O bu ifadeyle O’na selâm vermek maksadını gütmemiştir. Buna delil ise bu sözlerinin karşılaşmalarının veya hitabının başında söylenmemiş olmasıdır.⁹²

Yukardaki ayet, kâfirlere selâm verilmesinin yasak olduğunun delilidir. Eğer bir insan hitap sırasında veya bir mektup içinde kâfirlere selâm vermek mecburiyetinde kalırsa “selâm doğruya tâbi olanların üzerinedir.” cümlesini yazmalıdır. Zira Hz. Peygamber’in (s.a.s) Heraklius’a yazmış olduğu mektupta şu ibareler yer almaktadır: “Allah’ın Resulü Muhammed’den Bizans’ın büyüğü (imparatoru) Heraklius’a: “Selâm doğruya tâbi olanların üzerine olsun...”⁹³

Hz. Musa ve Hz. Harun (a.s) bu “Selâm, doğruya tâbi olanlara olsun” ayetinde yer alan selâm kavramı inananlara ve tasdik edenlere, dünya ve ahiret cezalarından kurtuluş va’di ve müjdeyi ifade etmektedir.

⁸⁹ Tâ-hâ, 20/ 47.

⁹⁰ Seyyid Kutup, *Fî Zilâli’l-Kur’ân* (trc. M.Emin Saraç, İ.Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa), Hikmet Yayınları, İstanbul, trs, X, 44.

⁹¹ İbni Kesîr, *Tefsiru’l- Kur’an’il-Azim*, III, 208.

⁹² Geniş bilgi için bkz. Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami’l-Kur’an*, XI, 351-354.

⁹³ Arslan, *Büyük Kur’an Tefsiri*, XI, 242-245.

f. Barış Anlamında Kullanılması

Müslümanlar'ın iletişimlerinin parolası ve sloganı hükmünde olan Selâmlaşmanın, her türlü menfaatten, kötü düşünce ve zandan uzak olması gerektiğini bildiren şu ayettir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْفَىٰ إِلَيْكُمْ السَّلَامَ لَسْنَا مُؤْمِنًا
تَبْنَعُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَانِمٌ كَثِيرَةٌ كَذَلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ
بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

“Ey iman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman, gerekli araştırmayı yapın. Size selâm veren kimseye, dünya hayatının geçici menfaatine (ganimete) göz dikerek, “sen mü’min değilsin” demeyin. Allah katında pek çok ganimetler vardır. Daha önce siz de öyle idiniz de Allah size lütufta bulundu (müslüman oldunuz). Onun için iyice araştırın. Çünkü Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”⁹⁴

Allah'ın: “Size selâm verene, dünya hayatının menfaatini arayarak sen mü’min değilsin demeyin” buyruğunda geçen “es-Selâm”, Selem ve Silm ile aynı anlamı ifade eder.⁹⁵

Bu ayette selâm kavramının zikredilmesi hakkında gelen rivayetlerde Ahmed ibn-i Hanbel der ki: “Süleym oğullarından bir adam, Hz. Peygamber’in (s.a.s) ashabından bir gruba rastladı. Bu adam koyunlarını güdüyordu ve onları görünce onlara selâm verdi. Onlar: “Bu, sadece bizden korktuğu için selâm verdi, diyerek üzerine yürüdüler ve onu öldürerek koyunlarını Hz. Peygamber’e (s.a.s) getirdiler. Bunun üzerine Allah: “Ey iman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman, gerekli araştırmayı yapın...” ayeti nazil oldu.⁹⁶

Bu ayetle ilgili başka bir rivayet ise şöyledir: “Bazı tefsir âlimlerine göre; bu âyeti celîle “Mikdad” hakkında nazil olmuştur. Mikdad, koyun güden bir kişiye rastladı. Onu öldürmek istedi. Kişi “Lâilâhe illallah” dedi. Bunun üzerine Mikdad; onu öldürmekten vazgeçti. Fakat Usame onu öldürdü ve daha sonra: “O aile efradıyla ve malıyla

⁹⁴ Nisa, 4/94.

⁹⁵ Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, V, 409-410.

⁹⁶ İbni Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Azim*, V, 1867.; Ayrıca diğer rivayetler için bkz. Taberî, *Câmi'ul-Beyan*, V, 141.; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, VIII, 254-255.; Zuhayli, *Tefsirü'l Münir*, III, 192.; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, II, 91-92.

kaçmak istiyordu” dedi, Hz. Peygamber (s.a.s): “Niçin öldürdün? Lâilâhe illâllah’ı ne yapacaksın?” şeklinde Usame’ye serzenişte bulundu.”⁹⁷

Buradaki selâmı “rahmet, barış, güven” mânalarına alabiliriz. Selâma “barış” mânâsı verilirse mü’min kelimesine “emniyet” anlamını verebiliriz. Çünkü Zemahşerî; ayetteki mümin kelimesinin “mü’men” şeklinde okuduğunu da delil getirerek bunun “eman vermek” manasına geldiğini söylemektedir.”⁹⁸ Hucurât sûresinin 6. ayetinde aynı kelime benzer şekilde emir kalıbında geçmektedir: “*Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırınız. Yoksa bilmeden bir topluluğa kötülük edersiniz de, sonra yaptığınıza pişman olursunuz*”⁹⁹ ayetini de bu noktada dikkatlere sunmak gerekmektedir. Bir yönüyle de bu ayet, kişinin verdiği selâm ile Müslüman olduğunu ve kalbinin derinliklerinde rabbinden başka kimsenin bilmediği iman hakikatinden selâmla insanları haberdar ettiğini göstermektedir.

Verilen bu selâm, gönüldeki imanın sesi olsa da olmasa da biz, Allah’ın Kur’an’da belirlediği hükme göre davranmak zorundayız. Çünkü iman, gönül deryasının derinliklerinde olan bir olaydır. Bundan haberdar olan ve onun samimiyetini bilen yalnızca Allah’tır. Yeryüzünde hiç kimse ne ehli İmâna ne de kim olduğunu bilmediği birinin verdiği selâm neticesinde sen Müslüman değilsin demeye hakkı yoktur. Allah, bu ve buna benzer ithamları yapmaktan nehyetmiştir. Allah, insanın yaptığı ve yapacağı bütün eylemlerden her daim haberdardır.¹⁰⁰

Bu âyette ve hadislerde Müslümanın Müslümanı öldürmesi ve onun hakkında suizanda bulunma konusunda şunları söyleyebiliriz.

Günümüzde olduğu gibi çeşitli mezheplere, gruplara ayrılan Müslümanlardan, her bir grup kendinin doğru yolda, diğerlerinin ise yanlış yolda olduklarını söyleyip ve birbirlerini dinsizlikle itham edebilmektedirler. Bu denli sınırları aşan gruplar, savaş anında karşılaşırsalar onların “selâm” demelerini yeterli görmeyip çekinmeden din kardeşlerini öldürecekler. Bunu bilerek yapanlar Nisa 93. ayetindeki: “*Kim bir mü’mini kasten öldürürse, cezası içinde ebedi kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş ve*

⁹⁷ Arslan, *Büyük Kur’an Tefsiri*, III, 434-437.

⁹⁸ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, I, 554-555.; Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2001, V, 267-269.

⁹⁹ Hucurât, 49/6.

¹⁰⁰ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, VIII, 254-255.; Sabuni, *Ahkâm Tefsiri*, I, 422-4723.; Bayraklı, *Yeni İlimin Işığında Kur’an tefsiri*, V, 267-269.; Arslan, *Büyük Kur’an Tefsiri*, III, 434-437.

onun için büyük bir azap hazırlamıştır.”¹⁰¹ cezasına çaptırılırlar; ama yanlışlıkla yapana ise Nisa suresi 92. ayetteki ceza¹⁰² uygulanır.

Kur’an’ın düşünce dünyamıza sunmuş olduğu kıssalar ve bu gibi olaylar üzerinden fertlere ve toplumlara mesajlar vermektedir. Bizlerin de Kur’an ve sünnet penceresi çerçevesinden hayata bakarak, kendi asrımızın şartlarına göre geçmişteki Müslümanların içine düşmüş oldukları bu gibi durumlara düşmeden, İlahi rızaya uygun bir hayat sürmemiz gerekmektedir.

Allah’ın bu ayetteki “size selâm veren kimseye,” lafzından, kendilerine selâm veren kimsenin, Müslüman veya Kâfir olduğu hükmüne kendi zanlarına göre karar verilmemesi gerektiğini; aksine verilen bu selâmın, imanın ve inancın bir tezahürü olarak düşünülmalıdır.

g. Allah İsmi Olarak Kullanılması

Selâm (سلام) kavramı, Kur’an’da otuz üç ayette ifade edilmiştir. Bunlardan sadece bir ayette Allah’ın ismi celil-i olarak kullanılmıştır. Bu ayet, Haşr suresinde (59/23.)’te ki;

هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ

“O, kendisinde başka hiçbir ilah bulunmayan Allah’tır. O, mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah’tır. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır”¹⁰³ ayetidir. Bu ayette Allah, kendi zatının varlığına ve birliğine vurgu yaptıktan sonra, kendisinin “Allah”, “Melik”, “Kuddüs”, “Selâm”, “Mü’min”, “Müheymin”, “Aziz” ve “Cebbar” olduğunu

¹⁰¹ Nisa, 4/93.; İbni Âşûr, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, VIII, 161.; “İslâm hukukunda kasıtlı adam öldürmenin cezası birden çoktur. Kasıtlı öldürmenin biri aslî bir de tebâi (bağlantılı) olmak üzere iki tür cezası vardır. Aslî cezalar şunlardır: kısas, diyet, ta’zir ve keffârettir; Tabî cezalar: Mirastan mahrum bırakmak ve Vasiyetten mahrumiyettir. Bu konuda geniş bilgi için; Ebu'l-Fidâ İsmail İbni Ömer İbni Kesîr, *Tefsiru'l- Kur'an'il-Azim*, (çev, Bekir Karlığa ve Bedrettin Çetiner), IV, 1811-1835.; Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, V, 379-383.; Abdulkâdir Üdeh, *İslâm Cezâ Hukûku*, İhya Yayınları, İstanbul, 1976, II, 637-653.

¹⁰² Nisa, 4/92.; “Yanlışlıkla adam öldürenin cezası, “ köle azat etmesi, diyet ödemesi ve ya iki ay peş peşe oruç tutması” dır.; Bkz. Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, VIII, 23.

¹⁰³ Haşr, 59/23.

aynı ayette ilan etmiştir. Burada konumuzun mevzusu olan, Allah'ın Selâm isminin bu ayetteki anlamlarını inceleyeceğiz.¹⁰⁴

Ayetteki, “Selâm” ile ilgili iki izah yapılmaktadır:

Birincisi, “selâmet ve esenlik” “bütün afet ve noksanlardan selâmette” olmak anlamında kullanılmıştır.¹⁰⁵ Allah, bütün noksanlıklardan en mükemmel manada uzak olmasından dolayı, bu vasıf ile nitelenmiştir.

İkincisi ise; Selâm, “selâmet sağlayan ve güvenlik veren” Allah anlamında kullanılmıştır.¹⁰⁶ Burada Allah'a “Selâm” demek doğrudur, ancak Allah'a “selâmet” denilmesi doğru değildir. Çünkü selâm, kendisinden emin olunandır. Yani insanlar Allah'tan gelecek her türlü gazaptan ancak Allah'ın Selâm ismi ile emniyette ve güvende olurlar. Selâmette olan ise; bir başkasından emin olandır.

Allah'ın bu ayette zikrettiği Kuddüs ismi, bütün kusur ve noksanlıklardan uzak olduğunu bildirir. Âcizlikten, fakirlikten, bütün eksiklik ve zaafardan münezzehtir. Yaratmış olduğu bütün mahlûkatı maddî ve manevî kirlilerden arındırma güce ve kudrete sahip yegâne güçtür.¹⁰⁷ Allah'ın Kuddüs ismi ile Selâm ismi mana yönüyle bir birine yakındır.¹⁰⁸

Allah'ın cami olan Selâm ismi için şu örneği verebiliriz. Allah, evreni ve içindeki varlıkları, her aklın idrak edemeyeceği mükemmellikte bir nizam ve intizam içerisinde yaratmıştır. Allah, yaratmış olduğu canlıları düşmanlarının saldırılarından Selâm isminin derin manasıyla selâmete kavuşturmaktadır. Gökyüzünde adeta gözü dönmüş bir avcı hükmünde, süzülerek dolaşan kuşun, aynı zamanda bir taraftan da gözlerini yeryüzünde sürünen canlılara dikmektedir. Allah'ın, havada ki tehlikeyi kendisine ilham ettiği yerdeki bu canlı, tehlikeyi hisseder ve kendisine karşı yapılacak olan bu saldırı hamlesinden büyük bir ustalıkla kurtulur. İşte bu senaryoda kartalın avını kaçırmamasına sebep olan şey kartalda Allah'ın Mani isminin tecelli etmiş olmasıdır. Bu avın bu tehlikeden kurtulması ise; Allah'ın Selâm isminin bu canlıda tecelli etmesiyle

¹⁰⁴ Bu ayetin sebab-i nüzülü için bkz. Çetiner, *Esbab-ı Nüzul*, I, 399.

¹⁰⁵ Bedrettin Ebî Muhammed Mahmud b. Ahmed el-Aynî, *Umdetu'l-Kâri Şerhi Sahîhi'l-Buhari*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1998, XV, 350.; İbni Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, VI, 342.; Zebîdî, *et-Tâcu'l-Arûs*, XVI, 348.; Ömer, *Mu'cemu'l-Luğatul el-Arabiyyetu'l-Meâsir*, II, 1100.

¹⁰⁶ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXI, 421-422.

¹⁰⁷ Topaloğlu vd., *İslâm'da İnanç Esasları*, 108.; Firuzabadî, *Kamusu'l-Muhit*, I, 223.; Zebîdî, *et-Tâcu'l-Arûs*, XVI, 358.; Ömer, *Mu'cemu'l-Luğatul el-Arabiyyetu'l-Meâsir*, III, 1782.

¹⁰⁸ Zebîdî, *et-Tâcu'l-Arûs*, XVI, 348.

bu canlı da bu tehlikeden Allah'ın izni ile selâmete kavuşmuş olmaktadır. Bunun gibi kâinatta birçok canlı, Allah'ın Selâm ismiyle selâmete çıkmaktadır.

Buraya kadar Allah'ın Selâm ismiyle ilgili yaptığımız açıklamalardan elde ettiğimiz çıkarım şudur: Bu ismin, bütün canlılara bakan zâhirî ve bâtinî olmak üzere iki yönünün olduğudur. Özellikle bütün canlılar içinde bizler, zâhirî ve bâtinî anlamda selâmette olmak istiyorsak, Allah'ın Selâm isminin kubbesi altına girmemiz gerekmektedir. Bunun için insanlığın hakiki manada kurtuluşa erebilmesi için Allah'ın, Kur'an'ın ayetlerinde, Hz. Peygamber'in de bazı hadislerinde selâma yemin ederek telkinde bulunması, selâmın bizler için ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. İşte her yönüyle bizleri kuşatan, insanın ve insanlığın bir birine güvenmesi ve emniyet içinde olmasının, zâhirî ve bâtinî âlemde selâmete ulaşabilmesinin reçetesi, Allah'ın Selâm ismindedir.

ğ. Cennet İsmi Olarak Kullanılması

Allah'ın Selâm ismi, cennete “Dâru's-Selâm” terkibi içinde verilen isimdir. Burada, Allah'ın cenneti selâm olarak nitelendirmiş olmasının sebebini ve hikmetini tefsirler ışığında ele alarak inceleyeceğiz.

Allah'ın Selâm ismi Kur'an'da “Dâru's-Selâm” diye cennet anlamında, hangi ayetlerde kullanıldığına baktığımızda, bu ismin iki ayette kullanıldığını görmekteyiz. Bu ayetlerdeki terkinin kullanımı En'âm (6/127)'de ve Yunus (10/25)'te geçmektedir. Bu iki ayetin açıklamasına ve Allah'ın cennete “dâru's-selâm” demesindeki sebep ve hikmetine geçmeden önce, cennet hakkında kısaca bilgi verdikten sonra bu konunun açıklamasını yapacağız.

Cennet kelimesi Kur'an'ı Kerim'de, müfret, tesniye ve cemi olmak üzere yüz kırk yedi kere geçmektedir.¹⁰⁹ Cennet kelimesi, “cenne” “örtmek, gizlemek”¹¹⁰ anlamında olan kelimenin iştikakından türemiş bir kelimedir. Cennet “bitki ve ağaçları ile toprağı

¹⁰⁹ Muhammed Fuad Abdulkakî, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'an'il-Kerim*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1987, 180-182.

¹¹⁰ Râgıb el-İsfahâni, *Müfredât Elfâzi'l-Kur'an*, 111-112.; Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri*, I, 260-270.; Bkz. En'âm, 6/76.

örten bahçe”¹¹¹ anne karnındaki çocuk anlamındaki “cenin”¹¹² akli melekelerini yitirmiş kimse “cünne ve mecnun”¹¹³ mânasına gelmektedir.

Âhiret hayatında müminlerin ebedî saadet yurdu olan cennetin yukarıdaki kavramlarla ifade edilmesinin sebebi, genel görünümüyle dünya bahçelerine benzemesi veya benzeri güzelliklerine erişilmeyecek nimetlerini insan düşünce dünyasından gizlemiş olması şeklinde açıklanmıştır.¹¹⁴

Kur’an’ı ve hadisleri incelediğimizde aslında cennetin birden fazla isimle anıldığı görülmektedir. Bu isimler şunlardır: “Cennetü’l-Me’vâ” (Mü’minlerin barınacağı cennet),¹¹⁵ “Ravza” (Yeşil bahçe),¹¹⁶ “Cennetü’l-Huld” (Ebedilik yurdu),¹¹⁷ “Cennetü’n-Nâim” (Nimetlerle dolu cennet),¹¹⁸ “Adn” (İkamet yeri),¹¹⁹ “Firdevs”,¹²⁰ “Hüsna” (Daha güzel, daha iyi, en iyi),¹²¹ “Dârü’s-Selâm” (Esenlik yurdu),¹²² “Dâru’l-Mukame” (İkamet yeri),¹²³ “Dâru’l-Âhiret” (Âhiret yurdu),¹²⁴ “Ukba’d-Dâr”¹²⁵ ve “Âkibetü’d-Dâr” (Dâr-ı dünyanın sonu),¹²⁶ “Makâmün Emîn” (Güvenli yer)¹²⁷

Burada zikrettiğimiz isimlerin bazıları cennetin ismiyken bazısı ise cennetin özelliklerini yansıtan isimlerdir. Cennete isim olarak verilen bu isimler içinde, Allah’ın cenneti özellikle “dâru’s-selâm” nitelendirmesindeki sebep ve hikmetini yukarda verdiğimiz iki ayet üzerinden izah edeceğiz.

En’âm suresinde “dâru’s-selâm” birleşimi ile kullanıldığı ayetlerden biri şudur:

¹¹¹ İbni Fâris, *Mu’cemü Mekâyisi’l-luğa*, I, 421.; Bakara, 2/35.

¹¹² İbni Manzûr, *Lisânu’l-Arabi*, XIII, 92.

¹¹³ Ömer, *Mu’cemü’l-Luğatul el-Arabiyyetu’l-Meâsir*, X, 222.

¹¹⁴ Musa Süreyya Şahin, Cennet md, *TDV*, İstanbul, 1993, VII, 376-386.; Topaloğlu vd., *İslâm’da İnanç Eserleri*, 285-286.

¹¹⁵ Secde, 32/19.; Necm, 53/15.; Nâziât, 79/41.; Bkz. Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XX, 504.

¹¹⁶ Rum, 30/15.; Şûrâ, 42/22.

¹¹⁷ Furkan, 25/15.

¹¹⁸ Maide 5/65.; Tevbe,9/21.; Yunus, 10/9.; Şuara, 26/85.; Bkz. Topaloğlu, *İslâm’da İnanç Esasları*, 286.

¹¹⁹ Beyyine, 98/7-8.;Tevbe,9/72.; Bkz. Yusuf Şevki Yavuz, “ Adn md” *DİA*, I, 390-391.

¹²⁰ Kehf, 18/107.; Mü’minûn, 23/11.; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XV, 265.;“ Mucahid : “Firdevs; Rumca, “Bahçe” manasındadır ”der. Hz. Peygamber’in (s.a.s) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: “Cennet yüz derecedir ve her iki derecesi arasındaki mesafe yüz yıllık yoldur. En üst derecesi ise; Firdevs’tir. Dört nehirden cennettendir. Firdevs onların da üstündedir. Binâenaleyh Allah’tan cenneti istediğinizde, ondan Firdevs’i isteyiniz. Çünkü Firdevs’in üzerinde O Rahman’ın; Arşı vardır. ve cennet nehirleri oradan çıkar.” demiştir.

¹²¹ Yunus, 10/26.

¹²² En’âm, 6/127.; Yunus, 10/25.

¹²³ Fâtır, 35/35.

¹²⁴ Bakara,2/94.; En’âm, 6/32.; A’râf, 7/169.; Yusuf, 12/109.; Nahl, 16/30.; Kasas, 28/83.; Ankebût, 29/64.; Ahzâb, 33/29.

¹²⁵ Râ’d, 13/22, 24, 42.

¹²⁶ En’âm, 6/135.; Kasas, 28/37.

¹²⁷ Duhân, 44/51.

لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“Rableri katında selâm yurdu (cennet) onlarındır. Allah, yapmakta oldukları şeylerden dolayı onların dostudur.”¹²⁸

Bu ayetteki “Rableri katında selâm yurdu (cennet) onlarındır” ifadesinde cennet ehli için birçok şereflendirme vardır. Âyetteki; “selâm yurdu onlarındır” buyruğu, bu hususlardan biridir. Bu, hasır manası ifade edip, buna göre mana: “Selâm yurdu, başkalarının değil, sadece onlarındır” manasındadır.

Burada kullanılan “Dâru’s-selâm” tabiri ile ilgili iki görüş zikredilmiştir:

Birinci görüşe göre: Selâm, Allah’ın isimlerinden biridir. Buradaki “dâru’s-selâm” şeklindeki kullanım, “Dârullah” (Allah’ın yurdu) anlamındadır. Aynı şekilde Kâbe için “Beytullah” (Allah’ın evi) şeklindeki kullanım da bu mandadır.

İkinci görüşe göre: Bu kalıbın ortak paydasında birleştirilen “selâm” ise “dâr” kelimesinin sıfatı olduğu için şu iki izah yapılmıştır:

a) Buradaki “Dâru’s-Selâm” (kurtuluş yurdu) anlamındadır. Çünkü Araplar, birçok mastar şeklindeki kullanımın sonuna tâ-i te’nis getirir, birçoğundan da bunu düşürürler. Nitekim onlar “dalâl” ve “dalâlet”, “sefâh” ve “sefahat”, “ezâz” ve “lezâzet”, “radâ” ve “radâ’at” (süt emmek) derler.

b) “Selâm” kelimesinin “selâmetin çoğulu olduğunu, bünyesinde her türlü selâmet (kurtuluş) bulunduğu için cennet “selâm yurdu” demektir.

Öne sürülen bu iki görüşten, birinci görüşte olanların kendi görüşlerinin daha isabetli ve doğru olduğunu düşünmelerinin sebebi ise şudur: Çünkü “dâr’ın” Allah’a izafe edilmesinde, o yurdu nihayetsiz bir şekilde şereflendirme, yüceltme ve kıymetini artırma manası vardır. Bu sebepten ötürü Allah, bu yurdun ehemmiyetini iyice ortaya koymak gayesiyle, onu kendine izafe etmiştir.¹²⁹

İkinci görüşte olanlar ise; şu iki yönden bu görüşlerinin doğru olduğunu düşündükleri için tercih etmişlerdir:

a) “Dâr’ın”, “selâmet “dâr’ı” (yurdu)” olarak tasvir etmek, “Allah’ın yurdu” şeklinde nitelendirilmesi, insanları daha çok kendisine bağlamaktadır.

¹²⁸ En’âm, 6/127.

¹²⁹ Şemseddin Ebî Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr İbni Kayyım el-Cevziyye, *Cennetteki Hayat*, (trc. İsmail Hakkı Sezer), Uysal Yayınları, Konya, ts. 130.

b) Allah'ın "Selâm" ismi ile nitelendirilmiş olması mecazî bir nitelendirmedir. Allah "selâmet" sahibi (yani kurtarıcı) olduğu için, bu isimle nitelendirilmiştir. Bunun için, bir sözü, hakiki (lügavi) anlamına yormak mümkün olsa bile, bu kullanım da doğru olur.

İkinci çeşid şereflendirme de, bu ayetteki "Rab'leri katında..." ifadesinin anlattığı mevzudur. Bu kullanımın tefsiri konusunda şu açıklamalar yapılmıştır:

1) Buradaki kullanımdan murat şudur: Müslümanların elde ettiği bütün haklar, Allah katında hazır ve mevcut bir şekilde hak sahibi için hakkı bekliyor olduğu gibi; bu diyarda Allah katında hazır ve mevcuttur. Bunun aynı bir kullanım da, "Rableri katında onların mükâfatı"¹³⁰ ayetidir. İşte bu, onların dâru's-Selâm olan cennete kavuşmalarını ve bu durumda emniyet ve güven içerisinde olduklarını anlatan ikna edici bir kullanımdır.

2) Hakikatin aslına en yakın olan ifadeye göre ayetteki "Rableri katında..." ifadesi ileride hazırlanmış olan o mükâfatın, Allah'a yakın olma sıfatı ile olduğunu hissettirir. Bu yakınlık bizim idrak ettiğimiz mekân ve cihet yönünden olmaz. Bu durum da bu yakınlığın rütbe (derece), şeref ve yücelik ile olması gerekir. Bu da, bu işin keyfiyetini ve mahiyetinin hükmünü ancak Allah'ın bilebileceği bir kemale ve yüceliğe ulaştığına işaret eder. Bunun bir benzeri de, "Hiç kimse, yapmakta olduklarına karşılık, onlar için saklanan göz aydınlıklarını bilemez"¹³¹ ayetidir.¹³²

Bu konuyla ilgili ikinci ayet ise şudur:

وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

"Allah esenlik yurduna çağırır ve dilediğini doğru yola iletir."¹³³

Allah kullarını esenlik yurduna, âyetteki güzel ifade ile "dâru's-selâma" çağırılmaktadır. İslâm dinin amacı ve hedefi insanlara İlahi tevhid ile ebedî mutluluğu ve saadeti sağlamaktır. Dünya hayatında peygamberleri dinleyenlere, akıl nimetini ve iradelerini doğru işlerde kullananlara Allah, doğru yolu göstermektedir. Bu İlahi ve nebevi parolanın nihayetindeki yolun sonu cennettir, Allah'ın cemalidir, insanlara eşsiz saadet bahşeden Allah'ın rızâsıdır. Böylesine bir mutluluktan kendilerini mahrum

¹³⁰ Beyyine, 98/8.

¹³¹ Secde, 32/17.

¹³² İsmail b. Muhammed el-Aclunî, *Keşfu'l-Hafâ ve Müzilü'l-İlbas amma İštehera mine'l-Ehadisi ala Elsineti'n-Nas*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan, 1408/1988, I, 203.; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, X, 177-179.

¹³³ Yunus, 10/25.

bırakmış olanlar, fani dünyada olmadık hayallerin ardına düşerek, batıllara ve hurafelere kapılarak kendi elleriyle sonlarını hazırlamış olmaktadırlar. Bütün peygamber ve nebiler gibi Hz. Peygamber'in de asli vazifesi, onları uyarmaktır. O da Allah'tan aldığı İlahi vahyi tebliğ ederek, gerekli izahları yapmış olmakla vazifesinin hakkını vererek, görevini hakkıyla ifa ederek yerine getirmiştir. Bunun için kimsenin “bizi uyaran olmadı, biraz yardım görseydik böyle olmazdık” demeye hakkı da yoktur.

Vereceğimiz şu misal yukardaki ayeti, Allah'ın davetini, insanların durumunu, İslâm'ı ve onun davetçisi olan Hz. Peygamber'in (s.a.s) durumunu en güzel şekilde izah etmektedir. Hz. Peygamber'in: “Benim ile sizin durumunuz tıpkı bir ev yapıp, o evde bir ziyafet kurup, o ziyafete davet için bir elçi veya davetçi gönderen bir efendinin durumuna benzer. Şöyle ki: Kim o davetçiye icabet ederse, eve gelir. Ziyafetten yer ve efendi de ondan hoşnut olur. Kim de davete icabet etmezse, eve gelip ziyafetten yemezse efendi de ondan razı olmaz. Dikkat edin: Allah, o efendi; ev, islâm evi; ziyafet cennet, davetçi de Hz. Peygamber'dir.” buyurduğu rivayet edilmiştir.¹³⁴

Yine rivayet edilmiştir ki; Hz. Peygamber: “Güneşin doğduğu her günde, mutlaka o günün iki tarafında (yani sabah ve akşam) iki melek, insanlar ve cinler dışında bütün mahlûkata duyuracak şekilde, “Ey insanlar! Rabbinize geliniz. Çünkü O, sizi selâm (kurtuluş) yurduna davet ediyor” diye nida ederler”¹³⁵ buyurmuştur.¹³⁶

Allah'ın, Cenneti dâru's-selâm olarak vasıflandırmasındaki hikmet; nasıl ki bir mekânın şerefi ve değeri, taşıdığı isimin ve bu ismin bu mekâna yüklediği manada gizli ise, Allah'ta, Cennetin ve içindeki nimetlerin ebediliğine ve ehli içinde ebedi olacağına bütün eksikliklerden, kusurlardan, noksanlıklardan uzak olduğunu, cennetin değerinin üstünlüğüne, kendi ismi Celil'i olan Selâm ismiyle isimlendirmesinde büyük bir işaret olduğu gibi, her şeyin hakikatinin de orada gerçekleşeceğinin büyük bir alametidir. Allah, bir yönüyle de bu mekâna selâm demesi, insanlara selâmın anlam ve ehemmiyetini kavratılmak ve işin ciddiyetin şuurunda olabilmelerini sağlamak içindir denilebilir.

¹³⁴ İbni-Kesir, *Tefsiru'l- Kur'an'il-Azim*, (çev, Bekir Karlığa ve Bedrettin Çetiner), VIII, 3794.

¹³⁵ Suyûtî, *Kenzu'l-Ummal*, XV, 43162.

¹³⁶ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtilu'l-Ğayb*, XII, 353.; Nüreddin Ebi'l-Hasan Ali b. Ebi Bekr b. Süleymân el-Heysemî, *Mecmeü'z-Zevâid*, Daru'l-Kitabu'l-İlmiyye, Beyrut, 2009, VI, 326.

h. Dua Anlamında Kullanımı

Allah'ın ve meleklerinin Hz. Peygamber'i (s.a.s) överek zikrettiklerini ve bunu kullarından da istediği emrinin bağlayıcılığını şu ayetten öğrenmekteyiz. Allah ayette şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

“Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber’e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin.”¹³⁷

Allah, bu ayette Hz. Peygamber’e salat ve selâm getirmeye vurgu yaptığı için İslâm âlimleri de bu ayetteki “salat” ve “selâmın” delalet ettiği anlamı, ibadet hayatımızdaki önemi ve fıkhi yönünü üzerinde durmuşlardır. Biz de bu konuya geçmeden önce bu ayette “selâm” kavramıyla birlikte zikredilen “salat” kavramının hangi anlamlara geldiğine kısaca değineceğiz.

2. Salat Kelimesinin Anlamı

Bu kelime sözlükte “dua, mağfiret, temcid”¹³⁸ ve “tazim, makrun olan rahmet”¹³⁹ anlamlarına gelmektedir. Salat kavramı sözlükte gerçek anlamı olan dua şeklinde kullanıldığı gibi¹⁴⁰ mecazi anlamda “Allah’a yaklaşmak gayesiyle yapılan belli fiillerden, hususi rükünlerden oluşan namaz anlamında”¹⁴¹ da kullanılmıştır.” Namaza salat denmesi, içeriğinde dua ve mağfiretin olmasından dolayıdır.¹⁴²

Beycûrî (ö. 1277/1860) salat kavramının anlamları için şunları söylemiştir: Lügavi manası için salatın Mutlak manada, yani hangi şekilde olursa olsun dua olduğunu ve bu manadaki duanın hayır dua olması gerektiğini söylenmiştir. Salatın şer’i manası için belli fiiller ve rükünlerden ibaret olan namazdır. Allah’a nisbet edilmesi

¹³⁷ Ahzâb, 33/56.

¹³⁸ İbnü’l Esîr, Ebü’s-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *en-Nihaye fi Garibi’l-Hadîs ve’l-Eser*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1979, III, 50.; Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât Elfâzi’l-Kur’an*, 319.; Bkz. İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, IV, 2490.

¹³⁹ İbrahim b. Muhammed el-Beycûrî, *Şerh-u Cevheretü’t-Tevhîd*, Dâru’l Kütübi’l İlmiyye, Beyrut, 1983, 6.; Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs*, XXXVIII, 438.

¹⁴⁰ Muhammed Ali b. Ali b. Muhammed et-Tehânevî, *Keşşâf-u Istulâhâtü’l-Fünûn*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1998. III, 76

¹⁴¹ Mustafa İbn-i İbrahim, *Tuhfetü’l-Avâmil*, yy, İstanbul, h/1311, 8.

¹⁴² Sabunî, *Tefsîru Ayâtü’l-Ahkâm mine’l-Kur’ân*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1999, II, 262.

rahmeti (bu da hakiki manada değil, mecazi manadadır), meleklere nisbet edilmesi istiğfarı, mü'minlere nisbet edilmesi ise dua ve yalvarmayı ifade etmektedir.¹⁴³

Selâm kavramının anlamlarından birinin dua olduğunu, selâmın geçtiği ayetlerdeki anlamları bölümünde ele almıştık. Yukardaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi salat kavramının, selâmın anlamlarından birini taşıdığını göstermektedir. Bunun için bu bölümde Ahzâb suresinin elli altıncı ayetinde zikredilen salat ve selâmın önemini ele alacağız.

3. Salat ve Selâmın Önemi

Salat ve selâm lafzının birlikte geçtiği ayeti kerime de Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “*Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber’e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de O’na salât edin, selâm edin.*”¹⁴⁴ Bu ayetin sebab-i nüzulü ile ilgili Vâhidî’nin Ebu Saîd kanalıya Ka’b İbni Ucre’den şu rivayette bulunmuştur: Hz. Peygamber’e (s.a.s): “Ey Allah’ın elçisi, sana nasıl selâm vereceğimizi bildik. Peki, sana nasıl salâta bulunacağız?” sorulan bu soru üzerine “*Şüphesiz Allah ve Melekleri O Peygamber’e salât ederler. Ey iman edenler siz de O’na salât ve selâmda bulunun*”¹⁴⁵ âyet-i nazil oldu. Bu ayetin tefsiri hükmündeki açıklama için Buhari der ki: Ebu’l-Aliye şöyle dedi: “Allah’ın Hz. Peygamber’e salatı, meleklerin katında O’nu övmesidir. Meleklerin Peygamber’e salatı ise; onların duası olduğu” şeklinde nakledildiği gibi “Allah’ın salatının rahmet, meleklerin salatının ise istiğfar ve mağfiret olduğu” şeklinde de nakledilmiştir.¹⁴⁶

Bu ayetten maksat şudur: “Peygamber’in bir toplum içinde olması durumu; şayet bu toplum İlahi emre ve Peygamber’e itaat ederse, Allah’ın, Peygamberine lütfettiği salat ve rahmet ikliminden onlar da istifade eder ve Allah, onları bu lütuf ve ihsanıyla muasır medeniyetler düzeyine ulaştırır. Şayet bunun aksi gerçekleşirse en aşağı düzeyde olan bir toplum olur. Peygamber, Mele-i a’lâda muhteremdir, kendisine saygı duyulur. Çünkü Allah: “*Şüphesiz ki Allah ve melekleri, O peygambere çok salât ederler*” buyurmuştur. Aşağı düzeydeki toplumda (Mele-i Ednâ’da) ona saygı duymak

¹⁴³ İbrahim b. Muhammed b. Ahmed el-Beycûrî, *Hâşiyetü’ş-Şeyh İbrahim el-Beycûrî*, Dâru’l Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2013, I, 25.

¹⁴⁴ Ahzâb, 33/56.; Bkz. Neml, 27/59.

¹⁴⁵ Vahidî, *Esbâbu’n-Nüzul*, 255.; Çetiner, *Esbab-ı Nüzul*, II, 737.; İbni Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’an’il-Azîm*, XII, 6580.

¹⁴⁶ İbni Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’an’il-Azîm*, XII, 6578- 6579.; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XVIII, 270-271.

farzdır. Çünkü Allah, “*Ey İman edenler, siz de ona salât edin, tam bir teslimiyetle de selâm verin*”¹⁴⁷ buyurmuştur.

Sahabenin: “Ya Resûlullah! Biz sana nasıl salât-ü selâm getireceğiz?” demeleri üzerine, Hz. Peygamber (s.a.s) de: “Allah’ım, İbrahim’e ve İbrahim’in âline salât, merhamet ettiğin gibi Muhammed’e ve Muhammed’in âline de merhamet, salât-ü selâm et ve İbrahim’e ve İbrahim’in âlini mübarek kıldığın gibi, Muhammed’i ve Muhammed’in âlini de mübarek kıl. Çünkü sen hamîdsin, yani her zaman hamd’e lâyıksın; mecîdsin, yani her zaman övgüye lâyıksın”¹⁴⁸ deyiniz buyurur. Hz. Peygamber burada ümmeti için yaptığı tarifte Allah’ın, İbrahim’i ve âlini yücelttiği gibi kendisinin ve âlinin de yüceltmesini istemiştir.

Hz. Peygamber’in (s.a.s) kendisine salat-ü selâm edilmesine ihtiyacı yoktur. Peki, neden Allah O’na salat-ü selâm etmemizi istemiştir. Hz. Peygamber’e yapılacak olan salât-ü selâmlar, Hz. Peygamber’in buna olan ihtiyacından dolayı değildir. Aksine; Allah, Peygamber’e salât-ü selâm edince; ne meleklerin ne de insanların salâtına hacet kalmazdı. Ancak bu zikir, O’na duyulan saygıyı ortaya koymak içindir.¹⁴⁹ Dolayısıyla Allah, hiç ihtiyacı olmadığı halde, bize Hz. Peygamber’i zikretmeyi farz kılmıştır.¹⁵⁰ Bu, Allah’ın bu sebepten ötürü bizi ödüllendirmesi, bize merhamet ve şefkat etmesine vesile olması için olup; bizlerden de Peygamber’e duyulan saygıyı ortaya koymak içindir.¹⁵¹

Salat ve selâmın öneminin mü’minlerce anlaşılması için ve mü’minleri bu zikre teşvik etmek adına Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurur: “Kim bana tek bir defa salât-ü selâm getirirse, Allah’ta ona on defa salât (merhamet) eder.”¹⁵² “Gerçek cimri yanında zikrim geçtiği halde bana salavat okumayandır.”¹⁵³ “Kıyamet günü bana insanların en yakını, bana en çok salavat okuyandır.”¹⁵⁴

Yukardaki ayet ve hadislerden anlaşılan; Müslümanın Hz. Peygamber’e salat-ü selâm getirmeleri onların Allah katındaki derecelerinin âlileştirmesinin yanı sıra; Hz. Peygamber’e karşı tarifi mümkün olmayan sevginin, vefanın ve derin muhabbetin de bir

¹⁴⁷ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XVIII, 289-290.

¹⁴⁸ Buhari, Tefsir,10, 33; Müslim, Salat, 65-69. ; Bkz. Bediuzzaman, *Şualar*, 92-98.

¹⁴⁹ Bkz. Bediuzzaman, *Şualar*, 92-98.

¹⁵⁰ Ebü'l-Fadl İyâz b. Mûsa b. İyâz el-Yahsubi, *Kitâbu's-Şifâ bi Ta'rîfi Hukuki'l-Mustafa*, Kütübi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1996, 52.

¹⁵¹ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XVIII, 291.

¹⁵² Dârimî, *Rikak*, 58.; Nesâî, *Sehv*, 55.

¹⁵³ Tirmizî, *Salât*, 357.

¹⁵⁴ Nesâî, *Sehv*, 46.

kanıtı hükmündedir. Bunun için Hz. Peygamber'e salat ve selâm getirmek; O'nun zihinlerdeki canlılığını korumak ve O'na hayat vermektir.

Ayette, Allah ve meleklerin Hz. Peygamber'e (s.a.s) "salat" ettiğini, kullarına da bunu yapmalarını emretmektedir. Bunun için Allah'ın, kullarından yapmalarını emrettiği her iş onlar için ibadet hükmündedir. Dolayısıyla kullar, Allah'ın emrini yerine getirdikleri takdirde O'nun hoşnutluğunu ve rızasını elde edecekler.

Allah'ın Hz. Peygamber'e yaptığı salatının yanında kullarının yapacağı salat ve selâm çok cüz'i kalacağı için Allah, mü'minlerin yapacakları salat ve selâmı kendi zikriyle birleştirerek onlara bir şeref kazandırmak istemiştir.

Allah, Ahzâb suresindeki (33/56.) bu ayeti düşünce dünyamıza sunarak; Hz. Peygamber için yapılacak duanın yapılış şeklini ve adabını en güzel haliyle bizlere öğretmektedir.

B.Varlık Âleminde İlk Selâm

1. Hz. Âdem'in Selâmı

Hız. Peygamber (s.a.s), Hz. Âdem'in (a.s) selâmı ile ilgili şöyle buyurmuştur: "Allah, Âdem'i yarattığı zaman; git şu oturan meleklerle selâm ver, selâmını nasıl alacaklarını dinle. Zira onların karşılığı senin ve evladının selâmı olacaktır" dedi. Hz. Âdem, bunun üzerine, melekler topluluğuna السلام عليكم "es-Selâmu aleyküm" dedi. Melekler topluluğu bu güzel selâma karşılık السلام و رحمة الله "es-Selâmu aleyküm ve rahmetullah" diye Hz. Âdem'e mukabelede bulunmuşlardır.¹⁵⁵ Bu güzel selâma ziyadesiyle verilen karşılıkta dikkat çeken hususlar şunlardır.

Birincisi: Allah'ın, Hz. Âdem'e (a.s) "alacağın cevap senin ve evladının selâmı olacaktır" demesidir.

İkincisi ise; meleklerin "ve Rahmetullahi" ifadesini ilave etmesidir. Bununla, selâm lafz-ı celilinin İslâm dininin gelişine kadarki süreçte gelmiş olan bütün semavi dinlerde de var olduğunu ve bu ifadenin tahrifata uğrayarak yerine insanların kendi uydurdukları kavram ve değerleri koymuş olduklarının bir delilidir.

Meleklerin kullanmış oldukları rahmet kelimesi mana itibariyle Allah'ın mü'min kullarını muhatap aldığı bir kavramdır. Varlık sahasındaki yerini alan bir kimse, varlık

¹⁵⁵ Ebu Zekerriyya Muhyiddin b. Şeref en-Nevevi, *Riyazü's-Salihin*, (trc. Hasan Hüsnü Erdem, Kıvâmüddin Burslan), yy, Ankara, 1954, II, 270.

âleminde huzur veren durumlara maruz kaldığı gibi, sıkıntı ve zorluklara karşı da maruz kalabilmektedir. Bu durumlar kendi aralarında bir önceliğe sahip değildir. Allah'ın Rahim ismi celil-i hayra delalet eder. Şerre dalalet etmez. Her ne kadar zahiren şer gibi görünen bir işte zarar olsa da bu onun içerisinde bir hayrın ve rahmetin var olduğuna dalalet ettiği manasına gelir.¹⁵⁶ Bunun için Allah şöyle buyurmuştur: “*Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır; onu, korkup sakınanlara, zekâtını verenlere ve ayetlerimize iman etmiş olanlara yazacağım.*”¹⁵⁷ Bu ayet, geneli ifade etmekle birlikte; Allah burada rahmetini belli kimselere ve alanlara tahsis ettiğini bildirmiştir.

Selâm, içten bir tebessümü ve kalbi bir yakınlığı ifade eder. İçinde derin manaları barındıran bu sözün, varlık âleminde ilk olarak vuku bulduğu yer, Allah katında, Hz. Âdem ve melekler arasında meydana gelmiş olan bir olay olmasıdır. Selâm; “kendisi bizatihi var olan bir esenlik değil, Allah’tan sadır olan bir esenlik” demektir.¹⁵⁸

Allah, kâinata yaratmış olduğu bütün eksiklik ve noksanlıklardan beridir. O, isim ve sıfatlarıyla bir bütündür. O’nun hiçbir sıfatı ve ismi bir diğerinden ayrı düşünülemez.¹⁵⁹

Selâm olan Allah, kulunun da selâmette ve esenlikte olmasını istediği için ona selâmı öğretmiştir. Allah, başlangıçta varlık âleminde Hz. Âdem’den başka insan olmadığından, “*en güzel surette yarattım*”¹⁶⁰ dediği kulunu, en büyük düşmanı olan Şeytanın şerrinden emniyette ve selâmette kılmak için¹⁶¹ O’na “şu meleklerle selâm ver” demiştir. Böylece Allah kendi ismi celil-i ve meleklerinin de duasıyla, Hz. Âdem’i ve kendi soyundan gelecek olan kullarını, Selâm isminin himayesine almıştır.

C. Kur’an’da Selâm Verme Şekilleri

1. Allah’ın Kullarına Selâmı

Allah, dünyada kullarına sayısız nimetler sunmuştur.¹⁶² Buna mukabil kulunun, Allah’ın rızasına uygun hareket etmesi durumunda, onu dünyada nimetlendirdiği gibi

¹⁵⁶ Bakara, 2/216.

¹⁵⁷ A’raf, 7/156.

¹⁵⁸ Suat Ünlü, *Türkçe Kur’an Tercümelerine Göre Esmâ-i Hüsnâ*, UÜİF Dergisi, 2007, XVI, 226.

¹⁵⁹ Adem Ceyhan, *Şirvanlı Habîbullâh’ın Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, İstanbul, 2016, 27.

¹⁶⁰ Bkz. Tin, 95/4.

¹⁶¹ Bkz. Fatır, 35/6.

¹⁶² İbrahim, 14/34, “O, istediğiniz şeylerin hepsinden size verdi. Eğer Allah’ın nimetlerini saymaya kalkışsanız sayamazsınız. Şüphesiz insan çok zalimdir. Çok nankördür.”

kendi katında da nimetlendireceğini bildirmiştir.¹⁶³ Kur'an'da, Allah'ın rızasına uygun davranıp cennet ehlinden olan kimselere, Allah'ın kendisinden bir sözü olarak, onlara selâm vereceği haberi şu ayette müjdelemiştir:

سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَحِيمٍ

“Çok merhametli olan Rab'den bir söz olarak (kendilerine) “selâm” (vardır).¹⁶⁴

Cennet ehline verilecek olan selâmın bizzat Allah tarafından mı verilecek. Yoksa meleklerin vasıtasıyla mı bu selâm verilecektir? Allah'ın cennetteki kullarına vereceği bu selâmdan muradın ne olduğu, cennetteki kullarına vereceği bu selâmın kullarına nasıl bir şekilde ulaşacağı mevzusunda müfessirler birbirinden farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu hususta, bazı müfessirlerin görüşleri şöyledir.

Taberi (ö. 310/923) bu konuda Yasin suresinin 58. “Çok merhametli olan Rab'den bir söz olarak (kendilerine) “selâm” (vardır.)” ayetinin farklı şekillerde izah edildiğini söylemiştir. Bu izahlardan biri mealde verildiği gibidir. Diğer bir izah tarzına göre de manası şöyledir: “Cennetlikler için arzuladıkları her şey vardır. Bu da Allah'ın onları güvenlik içinde kılması ve esenliğe kavuşturmasıdır. Bu, rahman olan Rab tarafından bir sözle gerçekleşir.¹⁶⁵

Cabir b. Abdullah'tan bu ayet-i kerimeyi izah eden şu hadis-i şerif rivayet edilmiştir: Resûlullah (s.a.s) buyurdu ki: “Cennetlikler kendilerine verilen nimetle içinde yaşarken birden onları bir nur kaplar. Onlar başlarını kaldırırlar bir de bakarlar ki rableri üstten onlara bakmaktadır. Ve “Ey cennet ehli selâm olsun size” der. Allah'ın: “Bir de Rahim olan Rabden onlara söz olarak selâm vardır.” sözü bunu ifade eder. Allah onlara bakar. Onlar da O'na bakarlar. Cennetlikler Allah'a baktıkları müddetçe hiçbir nimete iltifat etmezler. Nihayet Allah onlara görünmez olur. Ancak Allah'ın nuru ve bereketi hem onların üzerinde hem yurtlarının üzerinde devam eder.¹⁶⁶

Râzî (ö. 1210) şu bilgileri aktarmıştır: “Buradaki “Selâm” kelimesi, kendinden öncekilerle ilgisi bulunmayan bir ifadedir. “Selâm” mübtedadır. Haberi ise mahzûf olup, “selâm onlara olsun” takdirindedir. Böylece Allah, dünyada cennetlik kullarına ahirette selâm vereceğini haber vermiş olmaktadır. Buna göre Allah, sanki bize şunu anlatmış ve “Şüphesiz yok ki bugün cennetlikler, bir zevk ve eğlence içindedirler” buyurarak, daha

¹⁶³ Bkz. Âl-i İmrân, 3/15.; Tevbe, 9/21, 72.; Kıyâmet, 75/2-23.

¹⁶⁴ Yasin, 36/58.

¹⁶⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VII, 56.

¹⁶⁶ İbni Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'an'il-Azim*, XII, 6760.

sonra da cennetliklerin en mükemmel halini beyan ederek, “selâm onlara” demiştir. Buradaki selâmın bizzat Allah’tan kullarına arz edileceğine delil göstermiştir. Burada selâm, “Nuh’a selâm” (Saffat, 37/79) ve “Peygamberlere selâm” (Saffat, 37/181) ayetlerinde geçen selâm gibidir. Böylece Allah Peygamberlerine lütuf ve ihsanda bulunduğu gibi cennetteki kullarına da bu lütufta bulunacaktır.”¹⁶⁷

Zemahşerî (ö.538/1144) Allah’ın cennetteki kullarına selâmı hakkında şunu ifade etmiştir: “Ayetler, cennetliklere haz verecek, refah sağlayacak her türlü nimetlerin sunulacağını haber vermektedir. Ancak bu nimetlerin ötesinde cennetliklere Allah’ın rızasının müjdesinin verilmiş olması daha da önemlidir. Bu müjdeyi “Rabbin sözüyle gelen bir selâmdır” ifadesinden anlamak mümkündür. Allah’ın selâm sözü, doğrudan veya melekler aracılığıyla cennetliklere ulaşacaktır”¹⁶⁸ demiştir.

Meydânî (ö.1398/1978) de aynı ayetle ilgili olarak şu açıklamalarda bulunmuştur: “Bu ayetteki Rahim olandan kasıt, mü’min olan has kullarını rahmetiyle cennete yerleştiren Rablerinden onlara sözlü selâm olacağıdır. Buradaki selâm, Allah’ın kendi katından, kullarına olan bir iltifat ve esenliktir. Her türlü nimete ve iyiliğe kavuşmuş olmaktır. Selâm, Allah katında ödüllerin en büyüğüdür, Allah’ın onları her türlü nimete mazhar kılması ve her türlü maddi ve manevi sıkıntıdan kullarını emin kılmasıdır. Bu selâm, Allah’ın var ve bir olduğuna, kitaplarına, peygamberlerine ve ahirete iman eden ve salih amelle Rabbinin hoşnutluğunu kazanan müminleredir. Bu ayette yer alan “selâm” kelimesini nekre ve merfu olması ise; selâmın yüceliğine ve devamlılığına alamettir. Allah’ın cennette müminleri yüceltmek için, melekler vasıtasıyla ve ya vasıtasız olarak selâmlamasıdır.”¹⁶⁹

Zuhayli (ö.2015) ise, mezkur ifade hakkında şu izahlarda bulunmuştur: “Çok merhametli olan Rab’den bir söz olarak (kendilerine “selâm” (vardır))”¹⁷⁰ Yani cennetliklerin umduğu şey, Allah’ın onlara “Selâmı, yani kendilerini çirkin görülen her türlü şeyden emin kılmasıdır ki onlara “Selâm sizin üzerinize olsun ey cennet ehli” diye buyurur.

Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

¹⁶⁷ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XVII, 529-530.; Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami’l-Kur’an*, XIV, 579-580.; Taberî, *Camiu’l-Beyan*, XXIII, 116.; Arslan, *Büyük Kur’an Tefsiri*, XIII, 525-527.; Toptaş, *Kur’an-ı Kerim Şifa Tefsiri*, VI, 453-454.; Bkz. Karaman vd., *Kur’an Yolu*, IV, 353.; Ahzâb, 33/44.

¹⁶⁸ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, IV, 22.

¹⁶⁹ Abdurrahman Hasan Habennek el-Meydânî, *Meâricü’t-Tefekkür ve Dekâiku’t-Tedebbur*, Daru’l-Kalem, Dimesşk, 2000, VI, 26.

¹⁷⁰ Yasin, 36/58.

تَجِيئُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ

“Kendisine kavuştukları gün mü’minlere yapılacak dirlik temennileri “Selâm” demek olacaktır.”¹⁷¹

وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ

Melekler de her kapıdan yanlarına varırlar. “Sabretmenize karşılık selâm sizlere. Dünya yurdunun sonucu (olan cennet)” ne güzeldir” derler!¹⁷² Bu ayetlerde belirttiği gibi, melekler vasıtasıyla da olabilir. Şu halde anlam şöyle olur: “Allah onlara, kendilerini yücelttiğinin bir işareti olarak melekler vasıtasıyla veya vasıtasız olarak selâm eder. Bu, onların temenni ettiği şeydir.”¹⁷³ diye açıklamaktadır.

Allah’ın selâmına; Rablerine hayatlarını adayanlar,¹⁷⁴ salih amel işleyenler,¹⁷⁵ istikamet üzere dosdoğru olanlar,¹⁷⁶ kendilerine ölüm hakikati vaki oluncaya kadar Rablerine karşı biran olsun ibadetten ayrılmayanlar,¹⁷⁷ Allah’a kavuşmayı umanlar, yararlı bir iş yapan ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayan,¹⁷⁸ Allah’ın kendilerinden razı olduğu, onlarında Allah’tan razı olduğu salih amel işleyen kimseler,¹⁷⁹ nail olacaktır. Dolayısıyla kelimelerin bile tarifinde aciz kaldığı, insanın aklıyla mahiyetini idrak edemeyeceği bu mükâfata, O’na iman eden ve derin saygı duyanlar kavuşacaktır.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Peygamberlere selâm başlığında açıklamasını yaptığımız bu konuyla ilişkili olarak, Kur’an’da bazı peygamberlerin adı zikredilerek “ona selâm olsun” deniliyor. Bu da Allah’tan elçilerine bir selâmının olduğunu ve onların bu selâmı hak ettiğini gösteriyor.

Allah, insanı üstün ve şerefli bir varlık olarak yaratmış ve onunun üstün olduğunu kendinden bahsettiği ilmiyle meleklerle kabul ettirmiştir.¹⁸⁰ Bunun için Allah’ın, üstün kıldığı kullarının, peygamberleri gibi selâma muhatap kabul edilebilmeleri için O’nun yeryüzüne hâkim kılmak istediği tevhide ve peygamberlerinin tebliğine icabet etmeleri gerekmektedir.

¹⁷¹ Ahzâb, 33/44.

¹⁷² Ra’d, 13/23-24.

¹⁷³ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XIII, 443.; Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkâmi’l-Kur’an*, IX, 471-473.; Zuhayli, *Tefsirü’l-Münir*, XII, 33-34.

¹⁷⁴ En’âm, 6/162.

¹⁷⁵ Hûd, 11/11.

¹⁷⁶ Hûd, 11/112.

¹⁷⁷ Hûd, 11/99.

¹⁷⁸ Kehf, 18/110.

¹⁷⁹ Beyyine, 98/8.

¹⁸⁰ Bakara, 2/30.

2. Meleklerin Selâmı

Her şeyin yaratıcısı Allah olduğu gibi, melekleri vareden de Allah'tır. Melekler, Allah'a imandan sonra inanç esasları içinde ikinci sırayı almaktadır.¹⁸¹ Meleklerin, insanlarla olan münasebetine geçmeden önce, meleklerin varlıkları hakkında kısaca söz etmemiz faydalı olacaktır.

Allah, yarattığı bütün mahlûkatı içerisinde, insanın görebildiği varlıklar olabildiği gibi göremediği varlıklar da yaratmıştır. Bu varlıklardan biri de meleklerdir. Melekler, farklı suretlere girebilen ve duyularla algılanamayan nurani varlıklardır. İnsanlardan ve cinlerden farklı olarak nurdan yaratılmışlardır. Melekler, Hz. Âdem'in varlığından önce yaratılmışlardır. Aynı zamanda Allah'ın hitabına mazhar olup bizzat O'nunla konuşmuşlardır.¹⁸²

Meleklerin vasıfları yiyip içmedikleri,¹⁸³ görevleri icabı iri cüsseli oldukları ve güçlü olabildikleri¹⁸⁴ belirtilmiştir. Bu güçlerini temsil eden ellere¹⁸⁵ ve birden fazla kanada¹⁸⁶ sahip buldukları bildirmiştir. Ayette geçen "cenah" (çoğulu ecniha) kelimesi "uçan varlıklar için kanat" anlamına geldiği gibi "taraf, yan ve el" ve mecazi olarak "kudret" manalarına da alınabilir. Ancak meleklerle nisbet edildiğinde bu kelimenin mahiyeti ve niteliğini kesin olarak bilmek mümkün değildir.¹⁸⁷

Meleklerin, Kur'an'da belirtilen görevlerinden bazıları şunlardır: Meleklerin yaptıkları işlerin en önemlisi diğer varlıklarla birlikte devamlı olarak Allah'ı tesbih ederek yüceltme,¹⁸⁸ Allah'ın emirlerini eksiksiz yerine getirmede boyun eğme, O'na secde etme,¹⁸⁹ müminlerin kurtuluşu için duada ve istiğfarda bulunma,¹⁹⁰ Peygambere salat ve selâm getirmektir.¹⁹¹ Meleklerin bu görevlerinin yanısıra; Allah, Kur'an'da bazı

---

¹⁸¹ Bakara, 2/177; Nisa, 4/136.

¹⁸² Bakara 2/30-34; Hicr, 15/28-29.

¹⁸³ Hüd, 11/69-70.; Zâriyat, 51/24-28.

¹⁸⁴ Necm, 53/5.; Tahrim, 66/6.; Tekvir, 81/20.

¹⁸⁵ En'am, 6/93.

¹⁸⁶ Fatır, 35/1.

¹⁸⁷ Mehmet Sait Özervarlı, "Meleke md", *DİA*, XXIX, 40.

¹⁸⁸ A'raf, 7/206.; Ra'd, 13/13.; Enbiya, 21/20.

¹⁸⁹ Nahl, 16/49-50.; Tahrim, 66/6.

¹⁹⁰ Mü'min, 40/7-9.; Şura, 42/5.

¹⁹¹ Ahzâb, 33/56.

meleklerin görevlerini ve isimlerini de zikretmiştir.¹⁹² Bu ayetler ve diğerleri, kâinatta var edilen hiçbir şeyin gereksiz olmadığını, var edilen her bir şeyin bir görevle mükellef kılındığının işaretidir.

Allah, insanı bedenden ve mahiyetini bilmediğimiz ruhtan yaratmıştır. Allah'ın varlığı ise; gözle görülmeyen ve her türlü maddi ve manevi algılanmanın ötesindedir. Cenâb-ı Hak zatının takdir buyurduğu bir hikmetle “melek” adı verilen bir varlık yaratarak, gerek insanla iletişim kurarken gerekse kâinattın tedvirinde/yönetiminde onları vazifelendirmiştir. Cenab-ı Hak, insanın dünyadaki bütün tasarruflarını ve amellerini murakabe ettiğini haber vermiş, kurduğu murakabe sisteminin sağ ve sol taraflarında duran, bütün hareketlerini müşahede edip yazan iki melek vasıtasıyla gerçekleştiğini beyan etmiştir. Yine cehennemden haber vermiş, onun işlerini idare eden ve orada kâfirlere işkence eden zebaniler bulunduğunu açıklamıştır. Bununla da kendi kudret ve hâkimiyetini kullarına, onların muhayyile ve düşüncelerinin alışıktığı olduğu şekilde göstermek istemiştir.¹⁹³

a. Meleklerin Peygamberlere Selâmı

Kur'an-ı Kerim'i bir bütün olarak ele alıp incelediğimizde meleklerin peygamberlerle sürekli bir ilişki içerisinde bulduklarını görürüz. Bu ilişkinin en güzel örneklerinden biri de Kur'an'da, meleklerin Hz. İbrahim'e selâm vermiş olmalarıdır.

Bu ayetler, Hûd suresi (11/69):

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلْنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ

“Andolsun, elçilerimiz (melekler), İbrahim'e müjde getirip “selâm sana!” dediler. O, “Size de selâm” dedi ve kızartılmış bir buzağı getirmekte gecikmedi.”¹⁹⁴

Hicr suresi (15/52):

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِئُونَ

¹⁹² Bkz, Bakara, 2/97-98.; Nisa, 4/97, 172.; Enam, 6/61.; Enfal, 8/50.; Ra'd, 13/23-24.; Secde, 32/11.; Zümer, 39/71-72, 75.; Mü'min, 40/7.; Zuhruf, 43/77, 80.; Muhammed, 47/27.; Kaf, 50/18, 41.; Kamer, 54/6.; Tahrim, 66/4, 6.; Müddessir, 74/30-31.; İnfitar, 82/11.

¹⁹³ Muhammed Said Ramazan el-Bûtî, “İslâm Akaidi”, (çev, Mehmet Yolcu ve Hüseyin Altınalan), Madve Yayınları, İstanbul, 1996, 293-295.

¹⁹⁴ Hûd, 11/69.

“*Hani misafirler İbrahim’in yanına girmiş ve “selâm” demişlerdir. O da, “Gerçekten biz sizden korkuyoruz” demişti.*”¹⁹⁵

Hûd suresindeki altmış dokuzuncu ve bu ayetin devamı niteliğindeki ayetlerde, Hz. İbrahim’e verilen selâmın mahiyeti hakkında müfessirlerin selâma verdikleri manaların değerlendirmelerine baktığımızda Nahivciler bu ayetin hitabının başlangıcındaki kullanımı için şöyle demişlerdir: “Burada, bu ifadenin başını ve peygamberlerin kıssalarını dinleyenler, bir kıssadan sonra başka bir kıssayı bekledikleri için “kad” edatı getirmiştir. Çünkü kad, tevakku/bekleme/umma ifade eder. Haberi tekid etmek içinde başına lam getirilmiştir. “Lekad rusûl” kelimesi çoğul olup, çoğulun en azıda üçtür. Şu halde bu kelime en az üç meleğin olduğunu kesinlikle belirtir. Ama bundan fazlasının bulunduğunu isbat etmenin yolu ise, ancak başka bir delil iledir.” Müfessirlerden bazıları ise; İbrahim’e gelen meleklerden birinin Cebrail olduğunu söylemişlerdir.¹⁹⁶ Cebrail dışındaki melekler konusunda ise rivayetler farklı farklıdır. İbrahim’e gelen meleklerin sayısının birden fazla olduğu yönündeki delilleri ise; şu ayetlerdir: “*İbrahim’in ağırlanan misafirlerinin haberi sana geldi mi?*”¹⁹⁷ “*Onlara İbrahim’in misafirlerinden de bahset...*”¹⁹⁸ Bu ayetlerde geçen “misafirler” tabirlerin çoğula delalet ettiği aşikârdır. İbrahim’e gelen meleklerin birden çok olduğu her ne kadar kesin olsa da gelen melekler içinde Cebrail’in (a.s) dışında kimler olduğu bilgisi ise ancak Allah’ın bilgisi dâhilinde olan bir şeydir.

Müfessirler, ayette kullanılan selâm kelimesi için şunları ifade etmektedir: “İbrahim’e gelen meleklerin kendilerine sunulan yemeye dokunmamaları üzerine, içine bir korkunun düştüğünü, bu korkuyu fark eden meleklerin kendisine selâmla, kendi iç dünyalarındaki halisane ve duygularının samimiyetini ifade etmiş oldukları şeklinde anlamışlardır. Burada kullanılan “Silm ve Selâm” aynı manayı ifade etmektedir. Bu aynı “Hilal ve Helal” lafızları gibidir. Burada kullanılan selâmın barış anlamında olduğu açıktır.”¹⁹⁹

---

¹⁹⁵ Hicr, 15/52.

¹⁹⁶ Bkz. Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, XVI, 367-370.; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XX, 359.

¹⁹⁷ Zâriyat, 51/24.

¹⁹⁸ Hicr, 15/51.

¹⁹⁹ Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, IX, 97-99.; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XIII,67-68.; Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, VI, 354-356.; Toptaş, *Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri*, IV, 71-72.; Ali Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri*, Arslan Yayınları, İstanbul, 1995, VIII, 76-82.

Allah, yukarda geçen ayetlerde teslimiyetin timsali olan, İnancı uğruna hicreti göze alan Hz. İbrahim örneğini bütün çıplaklığıyla gözler önüne sererek, kendisinden sonra gelen bütün milletler arasında Ona büyük bir saygınlık ve değer bıraktığını, İbrahim'in şahsına ise kendi nezdinde ve kullarının katında (salli ve barik)'te manevi mükâfat olan selâmını vermiştir. İbrahim'e selâm olsun ayetlerini okuduğumuz zaman, Hz. İbrahim'e (a.s) selâm vermiş olmaktadır. Bir de “selâm olsun İbrahim'e (a.s) biz de onun yolundayız” anlamı vardır.²⁰⁰

b. Meleklerin İnsanlara Selâmı

Varlık âleminde, mahiyeti Allah tarafından bilinen meleklerin, Kur'an ve hadislerde gelen rivayetlerde meleklerin insanlara da selâm verdikleri bildirilmektedir.²⁰¹ Burada bu konuyu ayet ve hadisler bağlamında ele alacağız.

Melekler, peygamberlerle selâmlaştıkları gibi peygamberlerin yanısıra insanlarla da selâmlaştıklarına dair şöyle bir rivayet yapılmaktadır. Hz. Âişe (ra) şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a.s) bana:

- “Şu zat Cibril (a.s) dir. Sana selâm ediyor” buyurdu. Ben de:
- “Ve aleyhi's-Selâm ve rahmetullahi ve berekatüh,” dedim.²⁰²

Hadisten anlaşılan şudur: Vahiy meleği olan Cebrail (a.s) bütün melekler gibi sadece Allah'tan gelen emir ve tebliğleri beyan eder, Allah'tan kendilerine verilen vazifeleri eksiksiz bir şekilde yerine getirirler. Burada özellikle Cebrail'in (a.s) Hz. Peygamber'in aracılığıyla Hz. Âişe'ye (ra) selâm vermesi, verilen bu selâmla Hz. Âişe'nin, Allah katındaki faziletini, derecesini ve değerinin ulviliğini ortaya koymaktadır. Hz. Âişe kendisine verilen selâmın karşılığını Nisa suresinde (4/86) belirttiği emir gereğince, ayetin gereğini yerine getirerek, kendisine verilen selâma en güzel şekilde karşılık vermiştir. Bunun yanı sıra Kur'an'da birçok ayette meleklerin insanlara ahirette vereceği selâmın yer aldığını, aşağıda örneklerini vereceğimiz ayetlerde bu açık bir şekilde görülmektedir

Yeryüzü arenasında yaşayan insanlar türlü nimetlerle ve sıkıntılarla sınanmaktadırlar. İlahi emre riayet ederek bu zorlu aşamalardan geçebilenlere Rableri

²⁰⁰ Toptaş, *Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri*, VI, 438.

²⁰¹ Bkz. Ra'd, 13/24.; Ahzâb, 33/56.; Sâffât, 37/78-79, 108-109, 119-120.; Buhari, *Bed'ül-Halk*, 6; *İsti'zan*, 16; Müslim, *Fezailu's-Sahabe*, 90-91.

²⁰² Muhammed Yusuf Kandehlevi, *Hayâtü's-Sahâbe*, Hikmet Neşriyat, İstanbul, ts, III, 57.

tarafından türlü türlü nimetlerle mükâfatlandırılacakları müjdelenirken, günah batağına düşmüş olan kulları için de her zaman tevbe kapısının açık olduğunu hatırlatmıştır.²⁰³

Allah'ın rızasına aykırılık teşkil edecek davranışlarda bulunmayan kullarının vaad edilen cenneti hak edeceklerini ve kendi katındaki kullarından (meleklerden) hak söz olarak selâm sözünü işiteceklerini haber vermiştir.

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا

“Orada boş söz işitmezler. Yalnızca (meleklerin) “selâm!” (deyişini) işitirler.”²⁰⁴

Bu ayet, bir önceki ve bir sonraki ayetlerle birlikte değerlendirildiğinde, Allah tarafından gıyaben vaad edilen “Adn” (yani orada devamlı olarak kalacakları cennetler)²⁰⁵ demektir. Cennetine ancak tevbe edip iman edenlerin ve salih amel sahibi kullarının girebileceklerini ve orada haksızlığa uğramayacaklarını, meleklerin de selâm sözüyle onları sabah akşam selâmlayacağını, Allah'ın da kullarından kendisine karşı gelmekten sakınanlara kendi katında miras kılacağı şeyin de cennet olduğunun haberini vermiştir. Yüce Allah'ın, “Sadece selâm sözü” buyruğu münkatı bir istisnadır.²⁰⁶ şu ayette olduğu gibi:

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْتِيهَا إِلَّا قِيْلًا سَلَامًا سَلَامًا

“Orada ne boş bir söz, nede günaha sokan bir şey işitirler. Sadece “selâm!”, “selâm!” sözünü işitirler.”²⁰⁷

Ra'd suresinde ise meleklerin, insanlara olan selâmı şöyle izah edilmektedir:

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ

“Sabretmenize karşılık selâm sizlere, Dünya yurdunun sonucu (olan cennet) ne güzeldir.”²⁰⁸

Kur'an'daki bu ayet, önceki ayetlerin bağlamlarında düşünüldüğünde; bu ayetteki selâmın; İlahi rızaya ve onun katındaki tarifi imkânsız, aklın ve hayalin sınırlarını aşan

²⁰³ Zümer, 39/53.; Tahrim, 66/4, 8.

²⁰⁴ Meryem, 19/62.

²⁰⁵ Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, VIII, 367-368.; Bkz, Zuhuruf, 43/69-73.

²⁰⁶ Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, VIII, 368-370.; Bkz. Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, XI, 230-233.; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XV, 378-379.

²⁰⁷ Vâkıa, 56/25-26.; Bkz. İbrahim, 14/23.; Furkan, 25/75.; Zümer, 39/73.; Bkz. Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XVII, 268-269, 290-291.; Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, XII, 622-630.; Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, IV, 296.

²⁰⁸ Ra'd, 13/24.; Bkz. A'raf, 7/38.; Zümer, 39/73.; Vâkıa, 56/90-91.; Taberî, *Camiu'l-Beyan*, VII, 142.; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, X, 361-365.; Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkâmil'l-Kur'an*, VII, 338-340.

nimetlere erişebilmek için var güçleriyle bütün zorluklara karşı sabreden, açıktan veya gizliden infakta bulunan, şerleri iyilikle ortadan kaldıran, İlahi rızaya uygun davranarak haklara riayet eden, Rablerine karşı derin bir saygı duyan, mahşer günü kötü hesaptan korkanların İlahi makamda erişecekleri nimetler öncesi, meleklerin onları selâm ile karşılamasının tarifidir.

Bu ayetteki kelimelere bakıldığında, meleklerin cennet ehline, “*sabrettiğiniz şeylere karşılık*” söylemeleri, “Dünyadaki fakirliğe ve Allah yolunda cihada sabretmeniz sebebiyle” bu nimetlere mazhar oldunuz²⁰⁹ şeklinde olduğu görülecektir.

Abdullah b. Ömer, Allah Rasûl’ünün şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Allah’ın yarattıkları arsında cennete kimlerin gireceğini biliyor musunuz?” Onlar: “Allah ve Resulü daha iyi bilir.” dediler. Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurdu: “Kendileri vasıtasıyla serhadlerin/hudutların korunduğu, onlar sebebiyle hoş olmayan şeylerden korunulan ve onlardan birisi öldüğünde ihtiyacını içinde gizlemiş ve onu gerçekleştirmemiş olarak ölen mücahidlerdir. Melekler bunlara gelir, her kapıdan onların yanına girip: “*sabrettiğiniz şeylere karşılık selâm sizlere, yurdun en güzel sonucudur bu*” derler.²¹⁰

Meleklerin, cennet ehline yapacakları en güzel ikram, onlara verecekleri tahiyeye ve selâmdır. Bu, Cennet yurdunun en güzel sonucudur. Yine, meleklerin cennet ehline verecekleri en güzel müjde, onlara söyleyecekleri selâm sözüdür. Melekler, cennet ehline sabretmenize karşılık, artık burada afetlerden ve sıkıntılardan kurtuldunuz. Geçmişte yorulmuşsanız şimdi mutlaka dinlenirsiniz. Bu, selâmetin devam edeceğine dair onlar için bir müjdedir. Bu güzel son, sizin sonunuz ne güzeldir. Bu son, ateşin yerine cennettir.²¹¹

Hz. Peygamber (s.a.s) her yılı, şehit olan sahabe kabirlerini ziyaret ederek, onlara şunu söylemiştir: “Sabrettiğiniz şeylere karşılık, sizlere selâm olsun. Bu, o yurdun (en güzel) bir sonucudur²¹² dediği rivayet edilmiştir. Allah Resulünden sonra dört halife de bu uygulamayı devam ettirmiştir.²¹³ Bu ayette verilen selâmın dua, müjde ve sözlerin en güzeliyle yapılan manevi bir ikramın tezahürü olduğu açıktır.

İman ve iyi amellerin karşılığı cennet olurken, selâmın karşılığı ise; selâm

²⁰⁹ Bkz. Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XIII, 438-441; Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, VII, 129-132.

²¹⁰ Kurtubî, *el-Camiu li- Ahkâmil-Kur'an*, IX, 470-471.

²¹¹ Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, III, 222.

²¹² Geniş bilgi için bkz. Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XIII, 435-443

²¹³ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XIII, 443.; Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, VII, 132.

olacaktır. Bu dünyada mü'min kardeşine selâm vererek esenlik dileyip rahmet okuyana, cennette esenlik dilenecektir.²¹⁴

3. Allah'ın Peygamberlere Selâmı

Allah, bütün mahlûkatı içinde insanı en şerefli ve üstün varlık olarak yaratmıştır.²¹⁵ Onu Kendisine muhatap kabul etmiş ve ona ağır görevler yüklemiştir.²¹⁶ Allah, insana yüklendiği bu zorlu görevin üstesinden geldiği takdirde büyük bir mükâfat elde edeceğinin haberini bildirmiştir.²¹⁷

Allah, fitrat üzere yarattığı kullarına²¹⁸ görev ve sorumluluklarını hatırlatmak için, onların içlerinden Nebi ve Resuller seçmiştir.²¹⁹ Allah'ın, kulları arasından seçmiş olduğu bu elçilere en ağır görev ve sorumluluğu yüklediği gibi en yüce makamı da bu kullarına ihsan etmiştir. Bu yüce şahsiyetleri ve erişilmez makamı, Hz. Peygamber'in (s.a.s) şahsında övmüştür.²²⁰

Allah'ın kendilerine selâm verdiği peygamberler; Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa Harun, Hz. İlyas, Hz. Yahya ve Hz. İsa'dır.

Allah'ın, peygamberlerini selâmlamasının mahiyetinin ve öneminin izahı şudur. Allah'ın, yeryüzündeki huzurun, sükûnetin, barışın ve tevhidin inşası gibi ağır ve ulvi olan bu mesuliyetin altından kalkabilmeleri ve bütün zorluklara karşı emniyet altında olabilmeleri için onları selâmlamıştır.

a. Hz. Nuh'a Selâm

Allah, Kur'an'da peygamberi Hz. Nuh'u (a.s) şöyle selâmlamaktadır:

سَلَامٌ عَلَى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ

“Âlemler içinde Nuh'a selâm olsun.”²²¹ ayetinde verilen selâm hakkında müfessirler farklı açıklamalar yapmışlardır. Allah, Hz. Nuh'a selâm vermeden önce O'nun dokuz yüz elli yıl, halkının bütün dayanılmaz işkencelerine maruz kalmasına

²¹⁴ Bayraklı, *Yeni bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, X, 215-216.

²¹⁵ İsra, 17/70.; Bkz. İbni Kesîr, *Tefsiru Kur'an'il-Azim*, III, 52.; Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, X, 372.; Beydâvî, *Envaru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vi'l*, III, 458.

²¹⁶ Ahzâb, 33/70.

²¹⁷ Bakara, 2/62, 262, 274, 277.; Âl-i İmran, 3/57, 136, 144-145, 172, 195.; Nisa, 4/40, 67, 74, 100, 114, 134, 146, 152, 162.; Maide, 5/9, 85.; En'am, 6/84.

²¹⁸ Rum, 30/30-32.

²¹⁹ İsra, 17/15.; Fetih, 48/28-29.

²²⁰ Kalem, 68/4.; Ahzâb, 33/ 21.

²²¹ Sâffât, 37/79.

rağmen zalime ve zulme boyun eğmeyerek, peygamberliğin bir gereği olarak kavmine karşı tebliğ görevini devam ettirmiş ve sonunda kendi durumunu ve halkının durumunu Allah'a arz etmiştir.²²² Allah, kulunun niyazını keliminde şu sözlerle izah etmiştir: “Nuh şöyle dedi: “Ey Rabbim! Kavmim beni yalanladı.”²²³ “Ey Rabbim! Ben yenilgiye uğradım, yardım et!” dedi.²²⁴ Bu dua ve yardım talebinden sonra Allah, kuluna bir gemi yapma emrini ve ilmini vermiştir. Bu emirle birlikte gelecek olan büyük azap ve helaktan ötürü, kavminin bütün yaptıklarına rağmen onlara acıyan Hz. Nuh (a.s) onlar için Allah'a niyazda bulunmuştur.²²⁵

Taberî (ö. 310/923) bu konuda, Hz. Aişe'den (ra) gelen bir rivayette, Resûlullah'ın şöyle dediğini nakletmektedir: “Nuh kavminin arasında dokuz yüz elli yıl kalmıştı. Bu zaman zarfında onları hakka davet etti. Son zamanlarına doğru, bir ağaç dikti. Ağaç, her taraftan çok büyüdü. Sonra onu kesip gemi yapmaya başladı. Küfür ehli O'nun yanından geçerken, O'na ne yaptığını sorarak, O'nunla alay ediyor. Onu yap; karada gemi yapıyorsun; bakalım onu nasıl yüzdüreceksin?” diyorlardı. Hz. Nuh (a.s) onlara: “yakında bileceksiniz diyordu”²²⁶ ve yine O'na nebiliği bırakıp marangozluğa mı başladın? diyerek eğleniyorlardı.²²⁷ Yapılan bütün bu kötülüklerin neticesinde kendisiyle kavmi arasında Allah'ı hakem tayin eden Hz. Nuh, halini Allah'a arz etmiş ve O'da kulunun bu durumuna en güzel şekilde cevap vermiştir. Allah, Hz. Nuh'un ve beraberindekilerin Allah'ın Selâm ismiyle, zalimlerin uğrayacağı azap ve helaktan beri olacaklarını bildirmiştir. Bu da bizlere yeryüzüne inen azap ve helaktan ancak Allah'a sığınan selim kullarının selâmette olacaklarının güzel bir örneğidir.²²⁸

Allah, bütün âlemlerde Nuh'a selâm olsun demiştir.²²⁹ Allah'ın âlemler içinde Nuh'a selâm olsun şeklindeki ayette geçen âlem kelimesinden kasıt, Nuh tufanının bütün dünyayı kapsayan tufan içinden Nuh ve ona iman edenlerin bu tufandan selâmette olmuş olduğunun anlaşılması gerektiğini ifade edenler olduğu gibi, bu tufanın bütün dünyayı kapsamadığını sadece Nuh'un kavminin yaşadığı alanı kapsadığını ifade

²²² Bkz. Ankebût, 19/14.

²²³ Şu'arâ, 26/117.

²²⁴ Mu'minun, 23/26.; Kamer, 54/10.

²²⁵ Hûd, 11/36-37.

²²⁶ Taberî, *Tarihi'r-Resul ve'l-Mülûk*, yy., Beyrut, 1967, I, 180.

²²⁷ Taberî, *Tarihi'r-Resul ve'l-Mülûk*, I, 183.

²²⁸ Bkz. Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XIII, 41-42.; Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, IX, 76-77.; Cezâiri, *En Kolay Tefsir*, IV, 149-151.; Nevevi, *Merâhu Lebîd*, Dirasu'l-Kitabu'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/h, II, 303.; Hud, 11/48.

²²⁹ Toptaş, *Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri*, VI, 425.

etmişlerdir.²³⁰ Aslında Nuh tufanının bütün âlemi kapsadığı fikrinin Allah'ın adalet vasfıyla örtüşmediğinin, tufanın sadece Nuh'un kavmini kapsadığının daha doğru bir düşünce olduğu kanısındayız. Çünkü Allah, ayette şöyle buyurmaktadır: “Biz hiçbir memleketi uyarıcıları olmadıkça helak etmedik.”²³¹ Bu ve buna benzer ayetlerin bildirdiği açık hükme bakılacak olursa, bu tufanın geneli değil de sadece kendisine uyarıcı gönderilen kavmi bağladığı açıktır. Kula tebliğ olmayınca helakın ve azabın hak olmayacağı açıktır. Azap ve helakın muhatabı kendisine uyarıcı gönderilenlerdir.²³²

Eğer “Âlemler içinde” kelimesinin manası nedir?" denilirse, biz deriz ki: “Bunun manası, bu selâmın bütün âlemler içinde sübut bulup yayılmasını talep edip istemedir. Yani, “Onlardan hiç kimse, bu selâmdan hâli kalmaz, onu söyler” demektir. Bu ifadeye göre sanki şöyle denilmiştir: “Allah, selâmı Nuh'a (a.s) sabit kılsın ve bu selâmı, melekler ve ins-cin âlemi içinde de devam ettirsin de, onlar da hep birlikte ona selâm etsinler.”²³³

Allah'ın kuluna olan bu selâmı ile onun kurtuluşuna, selâmette olmasına ve kendisinden zalim kullara vereceği ceza ve helaktan emin olması anlamındadır.

b. Hz. İbrahim'e Selâm

Allah, kullarını bu dünyada insan, değersiz dünya, şeytan ve nefsiyle bir imtihana tabi tutmuştur. İmtihanların en ağırını yaşayanlardan biri de hiç şüphe yoktur ki ulü'l-azmy²³⁴ peygamberlerden biri olan Hz. İbrahim (a.s) dir. Allah, Hz. İbrahim'i önce ateşle, daha sonra da bahşettiği evladını kurban etmekle sınamıştır.²³⁵ Allah, Hz. İbrahim'i kendisine verdiği evladıyla sınıdığına dair ayette, kuluna hitaben **سَلَامٌ عَلَىٰ** **إِبْرَاهِيمَ** “İbrahim'e selâm olsun”²³⁶ demiştir.

Hız. İbrahim'in ateşle Allah'a olan teslimiyetinin ve bağlılığının sınıdığına dair ayete baktığımızda ise Allah ayette şöyle buyurmuştur:

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ

²³⁰ İbni Kesir, *Tefsiru Kur'an'il-Azim*, VIII, 3942-3943.

²³¹ İsra, 17/15.; Şu'arâ, 26/208.

²³² İsra, 17/16.

²³³ Fahreddin er-Razi, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XVIII, 613.

²³⁴ Ulü'l-azm peygamberler, aldıkları ağır görev ve yüklendikleri sorumluluk karşısında herhangi bir yılgınlık göstermeden dini, insanlara tebliğ görevini yerine getiren, bütün zorluklara göğüs germede azim ve sebat gösteren peygamberlere denir. (İlmihal, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, I, 111.); Bkz. Ahzâb, 33/7.; Şura, 42/13.

²³⁵ Meryem, 19/47.; Tâ-hâ, 20/ 47.; Sâffât, 37/100-109.

²³⁶ Sâffât, 37/109.

“Ey ateş! İbrahim’e karşı serin ve selâmet ol” dedik.²³⁷

Allah’ın, Hz. İbrahim’i ateşle sınaması; bu ayette İbrahim’in (a.s) küfre karşı tevhit mücadelesini, nefsiyle olan mücadelesini ve en zor anında teslimiyetinin sınıadığını göstermektedir. Ayette Allah’ın, ateşe seslenmesi ve İbrahim’e serin olmasını emretmesi olayının hakikatiyle ilgili farklı görüşler bulunmaktadır.

Muhammed Esed (ö.1992), son dönem müfessirlerinden olan Muhammed, Hz. İbrahim’in ateşe atılma olayını kabul etmez. Bu konudaki görüşüne dayanak olarak da bu olayın “Kur’an’da, Hz. İbrahim’in fiilen maddi varlığıyla ateşin içine atıldığına ve bu ateşten mucizevi bir şekilde kurtulmuş olduğuna dayanak olacak bir ifadenin bulunmamasıdır.” Aksine “Allah onu ateşten kurtardı”²³⁸ şeklindeki ayetin ifadesinden çıkardığı sonuca göre, Hz. İbrahim’in hiç ateşe atılmadığını göstermektedir.²³⁹ der. Bunun için Hz. İbrahim ile ilgili nakleden kıssanın asılsız olduğunu iddia etmiştir. Bunun paralelinde görüş bildiren diğer düşünürler ise; bu düşüncenin Avrupa’yı etkisine almış olan pozitivist düşünceden esinlenerek ortaya çıktığının aşikâr olduğu fikrini öne sürmüşlerdir.²⁴⁰

İzzüddîn İbnu’l-Esîr (ö.630/1233) ise, yukardaki görüşün aksini bildirmekle birlikte şunları ifade etmiştir: “Bütün ilim ehlinin Hz. İbrahim’in, Nemrut’un devrinde doğduğu konusunda ittifak ettikleri gibi İbrahim’in, Nemrut tarafından ateşe atılmış olduğunu ve Allah tarafında kurtarılmış olduğunu söylemişler.”²⁴¹

Hz. İbrahim’in ateşe atılma olayının anlatılışını farklı bir dilden nakline bakacak olursak, bu mucizevi olayın gerçekleşme şekli şöyle anlatılmaktadır. Hz. İbrahim’in, Nemrut’un İlah diye taptığı taş yığını putlarını parçaladığında, Nemrut ve avanesi Hz. İbrahim’i ateşte yakmak üzere “İlahlarınıza yardım edin.” çünkü O, İlahlara dil uzatmakta ve onları ayıplamaktadır. Bunun üzerine Nemrut’un devasa bir ateş hazırlattığını öyle ki; etrafından bir kuş uçacak olsa ateşin yaydığı hararetinden dolayı yanmaktaydı. Daha sonra Hz. İbrahim’in ayaklarını bağlayıp ellerini de boynuna bağlamak suretiyle yakılan devasa ateşin içine atılmıştır. Atılma esnasında şu olayların

²³⁷ Enbiyâ, 21/69.

²³⁸ Ankebut, 24/39.

²³⁹ Esed, *Kur’an Mesajı*, II, 656.

²⁴⁰ Mehmet Sait Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Kitap Dünyası, Konya, ts, 210; Bkz, Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, VIII, 159-160.

²⁴¹ Ebu’l-Hasan İzzedîn Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî İbni-i Esir, *el-Kamil Fi’t-Tarih*, Der Saâdet, Beyrut, 1417/1997, I, 86-89; İbni Kesîr, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, Daru’t-Turasi’l-Arabi, 1408/1988, I, 200-201.

vuku bulduğu da rivayet edilmektedir. Hz. İbrahim için mancınığın yapılarak ateşe atılması ilmini onlara iblis öğretmiştir. Buna karşın semavat, arz ve onlarda bulunan bütün melekler ve bütün yaratılmışlar-insanlar ve cinler hariç- kendi lisan-ı halleriyle hep birlikte Allah'a seslenerek: "Rabbimiz diye! Feryat ettiler. Bu yeryüzünde Halilin olan İbrahim kulundan başka sana kulluk edecek şanımlı yüceltecek kimse yok, Senin uğruna ateşe atılıp yakılacak. Ona yardımcı olmak için bizlere izin ver." Yüce Allah ise şöyle buyurdu: "Eğer sizden herhangi bir şeyin yardımını isterse yahut yardıma davet ederse, Ona yardım edin. Bu hususta ben Ona izin verdim. Eğer benden başkasına dua etmeyecek ve çağırmayacak olursa Onun halini en iyi bilen Benim, onun dostu ve yardımcısı Ben olacağım." Bununla beraber ateşe atılan İbrahim için melekler ve diğer canlılar kendi lisan-ı halleriyle İbrahim'e yardım etme talebinde bulunmuşlar fakat İbrahim hepsinin yardım taleplerini geri çevirmiş ve onlara şöyle demiştir: "Allah'ın halimi bilmesi, O'ndan dilekte bulunmama gerek bırakmıyor." Bunun üzerine söz söyleyenlerin en doğrusu olan Allah şöyle buyurdu: "*Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve selâmet ol.*" Allah'ın bu hitabıyla ateşin üzerindeki harareti kaldıracak bir serinlik, ateşin serinliğini kaldıracak bir hararet yarattı. Böylece ateş kulu için esenlik oldu. Şayet Allah ateşe serin ol demeseydi. Ateşin harareti serinliğinden fazla olurdu. İbrahim'in bu ateşin içinde yedi gün kaldığını kimsenin bu süre içinde ateşe yaklaşmadığını daha sonra oraya vardıklarında İbrahim ateşin içinde namaz kılıyor vaziyette buldular. İbrahim'in ateşte kaldığı bu süre içinde, karşı karşıya kaldığım nimetlerin benzerini hiçbir zaman görmedim dediği nakledilmektedir.²⁴²

Allah'ın ateşe serin ol hitabı ile ateşin kulu İbrahim'e zarar vermemesine, selâm İbrahim'in üzerine olsun kelamıyla da İbrahim'e ateşten hiçbir zararın dokunmayacağını, kendisini emniyet ve güvende duymasına delalet ettiği kanaatindeyiz. Eğer ayette selâmet ifadesi kullanılsaydı ateş, bütün şiddeti ile yani soğukluğuyla Hz. İbrahim'e zarar verebilirdi. Ayette Allah'ın ateşe selâmetli ol emri, aynı zamanda selâm kavramına i'tidal anlamını da yüklenmiş olabileceği anlaşılmaktadır.

c. Hz. Musa'ya ve Hz. Harun'a Selâm

²⁴² Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, II, 512-514.; Bkz. Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XVI,172-174.; Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, IV, 93.; Toptaş, *Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri*, V, 161-162.; Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XII, 473-480.; Yasin, 36/82.; Sâffât, 37/97.

Allah Selâm ismi celil-i ile Hz. Musa ve Hz. Harun'a Kur'an'da şöyle selâm vermiştir:

سَلَامٌ عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَارُونَ

“Musa'ya ve Harun'a selâm olsun”²⁴³

Bu ayetin öncesini de ele alarak değerlendirdiğimizde, Allah'ın, Hz. Musa ve Hz. Harun'a verdiği nimetlerden ötürü yemin ettiği görülmektedir. “*Andolsun, biz Musa ile Harun'a da nimetler verdik. Onların kendilerini ve kavimlerini o büyük felaketten kurtardık. Onlara yardım ettik de üstün gelenler kendileri oldu. Her ikisine de açıkça anlaşılabilir kitabı verdik. İkisini de doğru yola ilettik. Sonradan gelecekler içinde onlara iyi bir nam bıraktık. Musa ile Harun'a selâm olsun.*”²⁴⁴

Allah'ın Kur'an'da, Hz. Musa'nın ve Hz. Harun'un yaşamına dair verdiği bu ve buna benzer örneklerde; Onlara yapmış olduğu ihsanı ve iyilikleri ön plana çıkararak gözler önüne sermesi, Onları yeryüzünde peygamber olarak tercihe layık bularak, kavimlerini ve Onları detaylarını başka surelerdeki kıssalarda verdiği “büyük sıkıntılardan” kurtardığını, Onları, zalim ve zorba Firavun ve avanesinin zulmüne karşı himaye ettiğini, yardımını Onlardan esirgemeyerek, Onlara zafer nasip ettiğini bildirmiştir.²⁴⁵

Allah'ın, Onlara bahsettiği bu nimetler, çağlar sonrası bile nesiller arasında, insanların dillerinde peygamberlerinin zikredilmelerine vesile olmuştur. Nitekim Yüce Allah, bunu da Saffat suresinin 37/120. ayetiyle mümin kulların dillerinde ve gönüllerinde “Musa'ya ve Harun'a selâm olsun.” ayetiyle ölümsüzleştirerek, böyle güzel bir anılmaya, umumi sevgiye, insanların, Onları hayır ve selâmla yâd etmesine layık bulmuştur.²⁴⁶ Dolayısıyla Allah, salih kulları için; “İşte biz iyileri böyle mükâfatlandırırız. Her ikiside inanmış kullarımızdandır”²⁴⁷ ayetleriyle de onlara verdiği bu mükâfatların nedenini açıklamıştır. Yukarda manalarını verdiğimiz ayetlerdeki

²⁴³ Sâffât, 37/120.

²⁴⁴ Sâffât, 37/114-120.

²⁴⁵ Bkz. Bakara, 2/53-54, 57-87.; Maide, 5/20, 23.; En'âm, 6/91, 154.; A'râf, 7/103-122, 128-129, 140-141, 143-145, 151-158, 160-161, Yunus, 10/79-81, 84-93.; Hud, 11/96, 110.; İbrahim, 14/58.; İsrâ, 17/2, 101-104.; Taha, 20/10-37, 77-82.; Enbiya, 21/48.; Mü'minûn, 23/45, 49.; Furkan, 25/36.; Şuara, 26/13-67.; Neml, 27/7-11.; Kasas, 28/5-6.; Secde, 32/23.; Ahzâb, 33/69.; Sâffât, 37/114-122.; Mü'min, 40/23, 29, 53.; Fussilet, 41/45.; Şura, 42/13.; Zâriyat, 51/38-40.; Necm, 53/36.; A'la, 87/19.

²⁴⁶ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, VII, 98.

²⁴⁷ Sâffât, 37/121, 122.

selâmın, her iki peygamber için duayı ve duayla birlikte anılmayı ifade ettiği anlaşılmaktadır.

d. Hz. İlyas'a Selâm

Allah, *وَتَرْكُنَا عَلَيْهِ فِي الْأَخْيَرِينَ سَلَامٌ عَلَىٰ آلِ يَاسِينَ* “*Sonradan gelenler arasında ona güzel bir ad bıraktık. İlyas'a selâm olsun*”²⁴⁸ ayetinde, Hz. İlyas'a (a.s) selâm verdiğini zikretmiştir. Allah'ın Kur'an'da bu kıssayı diğer kıssalardan sonra zikretmesinden maksat; kendinden önce gelmiş olan Hz. Nuh ve Hz. İbrahim gibi peygamberlerin olduğu gibi İsrailoğulları peygamberlerinden biri olan Hz. İlyas'ın da Allah'ı birlemeye davet konusundaki gayretlerini, şirke ve putlara kulluğa mukavemetini beyan etmektir.²⁴⁹ Allah, peygamberi olan Hz. İlyas (a.s) hakkında ayet-i kerimede şöyle buyurmaktadır: “*Doğrusu İlyas da peygamberlerdendi*”²⁵⁰ sözüyle Onunda gönderilen hak peygamber olduğu hakikatini ortaya koymaktadır. Allah, “*İlyas'a selâm olsun. Şüphesiz biz iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız*”²⁵¹ diyerek. Hz. İlyas'tan önce gelen Hz. Nuh'a, Hz. İbrahim'e, Hz. Musa ve Hz. Harun'a lütuf ve ihsanda bulunduğu gibi, Bu ayette geçen Selâm ismi ile Hz. İlyas'a dua mukabilinde lütuf ve ihsanda bulunduğunu ifade buyurmuştur.

e. Hz. Yahya ve Hz. İsa'ya Selâm

Allah, yarattığı kullarının ne zaman İlahi rahmete en çok ihtiyaç duyacaklarını bildiği için onları Selâm ismiyle selâmlayarak selâmete kavuşturduğunu zikretmiştir. Allah, bu ayette Hz. Yahya (a.s) şöyle selâmlamıştır:

وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا

“*Doğduğu gün, Öleceği gün ve diriltileceği gün ona selâm olsun.*”²⁵²

Şu ayette ise Hz. İsa'yı (a.s) şöyle selâmlamıştır:

وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا

“*Doğduğum gün, öleceğim gün ve diriltileceğim gün selâm bana selâm (esenlik verilmiştir.)*”²⁵³

²⁴⁸ Sâffât, 37/129-130.

²⁴⁹ Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, XII, 133.

²⁵⁰ Sâffât, 37/123.

²⁵¹ Sâffât, 73/130-131.

²⁵² Meryem, 19/15.

Müfessirler bu iki ayetteki selâmın eman anlamında olduğunu söylemişlerdir.²⁵⁴ Ancak İbn Atiyye ise; bu görüşün aksine bu ayetlerdeki selâmın bildiğimiz tahiyye (selâm verme) dir. Selâmın, emandan daha şerefli ve daha üstün olduğunu söylemiştir.²⁵⁵

Ayette, doğduğu gün, öleceği gün ve diriltileceği güne vurgu yapılmasındaki neden insanların bu zaman dilimlerinde İlahi rahmete en çok ihtiyaç duyduğu anlardır. Dolayısıyla Allah bu ayetle, salih kullarının bu zor zamanlarında selâmette ve emniyette olacağını bildirmiştir.²⁵⁶

Allah, yukarda verdiğimiz ayetlerde isimlerini zikrettiği bu peygamberlerin, üstlendikleri İlahi tebliğ sırasında karşılaştıkları bütün zorluklara katlanarak, tebliğ görevlerini ifa ettikleri için Onlara insanlar arasında güzel bir nam bıraktığı anlaşılmaktadır.

f. Hz. Peygamberin İnsanlara Selâmı

Allah'ın, kendisini Peygamberlikle vazifelendirdiği Hz. Peygamber'in (s.a.s) iman edenlerle iletişim şeklinin nasıl olması gerektiğini şu ayetle O'na bildirmiştir.

وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ
مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

*“Ayetlerimize iman edenler sana geldikleri zaman de ki: “Selâm olsun size! Rabbiniz kendi üzerine rahmeti (merhameti) yazdı. Şöyle ki: Sizden kim cahillikle bir kabahat işler de sonra peşinden tövbe eder, kendini düzeltirse (bilmiş olun ki) O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”*²⁵⁷

Bazı müfessirler: “Ayetin ilk cümlesindeki “iman edenler” den kasıt, Hz. Peygamber'in (s.a.s) yanındaki yoksul müslümanlar olduğunu söylemişlerdir.²⁵⁸ “Ayetlerimize iman edenler sana geldikleri zaman de ki: “Selâm olsun size!..” sözünde ise; Allah, bununla Resulüne şu direktifi verdiği anlaşılmaktadır: “İmân düzeyinde

²⁵³ Meryem, 19/33.

²⁵⁴ Bkz. Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XV, 303.; Taberî, *Câmi'ul-Beyan*, V, 401.; Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, III, 481.; Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, XI, 198-200.

²⁵⁵ Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, XI, 151-153, 175.

²⁵⁶ Bkz. Muhammed Mahmud Hicazi, *Furkan Tefsiri*, İlim Yayınları, byy, 1996, III, 515-516

²⁵⁷ En'âm, 6/54.

²⁵⁸ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, IX,451-454.; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmil'l-Kur'an*, VII, 26-28.; Vahidî, *Esbâbu'n- Nüzul*, 221.; Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, IV, 1904-1905.; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, II, 327-328.

mü'minlik vasfına lâyük olanların Allah katındaki kıymeti, melekleri çok gerilerde bırakacak bir anlam taşır. Çünkü insan çok çetin mücadeleler verdikten sonra bu düzeye gelebiliyor ve hayli mesai sarfettikten sonra sözü edilen sığata hak kazanabiliyor. Mü'minlerin önünde birçok tuzaklar, engeller ve caydırıcı pürüzler vardır. Meleklerin önünde ise; hiçbir engel olmadığından Allah, mü'minleri rahmet ve ğufranla selâmlamıştır.”²⁵⁹

Bazı müfessirler ise; yalnızca “*Ayetlerimize iman edenler sana geldikleri zaman...*” ifadesini alarak Allah'ın vermiş olduğu bu emir noktasında ihtilâfa düşmüşlerdir. Onlardan bir kısmı bu ifadenin, sıfatı böyle olan herkes hakkında mutlak bir ifade olduğunu söylerlerken, diğçerleri de bunun aksine, müşriklerin Hz. Peygamber'e (s.a.s) kendilerini kovup uzaklaştırmasını istediğı “Ehl-i Suffe” hakkında nazil olduğunu, bundan dolayı da, Allah'ın onlara bu şekilde lütufta bulunduğunu söylemişlerdir. Bu böyledir. Çünkü Allah, Hz. Muhammed'i (s.a.s) ilk önce Suffe ehlini kovmaktan nehyetmiş sonra da O'na, onlara bu şekilde izzet ve ikramda bulunmasını emir buyurmuştur.²⁶⁰

Bu konuda gelen rivayetler ise şöyledir. Müslim'in Zuheyr İbni Harb kanalıyla Mikdam'dan rivayetine göre, Sa'd İbni Ebi Vakkas şöyle anlatmıştır: “Bu ayet-i kerime Ben, İbni Mes'ud, Suheyb, Ammar, Mikdad ve Bilal olmak üzere biz altı kişiyi hakkında nazil oldu. Kureyş; Allah'ın Resulüne (s.a.s) “Biz, bunlara tabi olanlar olmaya asla razı olacak değiliz. Bunları yanından kov” dediler. Bu sözden, Allah'ın Resulünün (s.a.s) kalbine giren düşünceler (mesela onları kovacak olursa o müşriklerin İslâm'a girebileceğı umudu gibi), girdi de bunu üzerine Allah bu ayet-i kerimeyi indirdi.”²⁶¹ dedi. Bu hususta söylenen diğçer rivayetler de buna yakın rivayetlerdir. Bu ayette Allah, Hz. Muhammed'e (s.a.s) onlara “*selâm sizlere*” demesini emreder.

Bu konu hakkında her ne kadar farklı rivayetler olsada Allah, Hz. Peygamber'e (s.a.s) mü'minlere vereceğı bu selâmla onların selâmette olmalarını kast etmiş olabileceğı gibi; İslâm dininin en güzel ve köklü şiarlarından olan Selâmlaşmanın önemine dikkat çekmiş olabileceğini de anlamaktayız.

²⁵⁹ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, VIII, 4341-4347.

²⁶⁰ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, IX, 453-454.; Taberî, *Câmi'ul-Beyan*, III, 496. Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmî'l-Kur'an*, VII, 26-28.; Toptaş, *Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri*, III, 47-48.; Çetiner, *Esbab-ı Nüzul*, I, 364-368.

²⁶¹ Vahidî, *Esbâbu'n-Nüzul*, 149.; Taberî, *Câmi'ul-Beyan*, VII, 127-128.; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XII, 234.; Suyûtî, *Lubabu'n-Nukûl fî Esbâbu'n-Nüzul*, I, 159.; Müslim, *Fedâilu's-Sahabe*, 45.; İbni Mâce, *Zühd*, 7.

D. Fiili Selâm

Fiili selâmın açıklamasına geçmeden önce, fiil kelimesinin iştikakına ve bu kelimenin anlamına kısaca değineceğiz. Fiil kavramı, insanın sorumluluğuyla ve İlahi sıfatlarla ilişkisi açısından kelami tartışmalara konu olan bir terimdir.

Bu kavram sözlükte “işlemek, yapmak” anlamına gelen “f-a-l” kökünden türemiş bir isim olup; “iş, davranış ve eylem” anlamındadır.

Terim anlamı ise: “mümkünün imkân sahasından çıkarılıp var kılınması” “bir şeyin başka bir şey üzerinde etkili olması, müessirden meydana gelen etki” “bir şeyin taşıdığı oluş vasfı” “bir müessirin etkisiyle bir varlık üzerinde görünen şey” demektir. Fiil sahibine fâil, Âmil veya Sâni denilir. Fiil terimi insanın hem zihni hem de bedeni eylemlerini ifade etmek için kullanılır. Kur’an-ı Kerim’de bunların tamamı fiil kalıplarında olmak üzere 100’ü aşkın ayette geçen fiil kavramı isim olarak sadece enbiya suresinde (Enbiya 21/73) geçmektedir.²⁶²

1. Jest ve Mimiklerle Yapılan Selâm

Fiili selâm, karşılaşan iki kişiden birinin sözle değil de beden dili olan jest veya mimiklerle (el, kol veya başla vb.) yaptıkları selâmı ifade etmektedir.

Kelimeler, ses tonu ve beden dili insanlar arası iletişimin temel unsurlarındandır. Hangisinin daha önce kullanıldığı ile ilgili tartışmaları bir kenara bırakacak olursak, dil ve beden dili, hep birbirini destekleyerek insanlar arasında anlaşma ve duyguları paylaşmada, tarih boyunca kullanılmıştır. Konuşmaların daha etkili ve anlaşılır olması için yapılan el, kol, baş, göz ve beden hareketleri, kabul, red ve hoş karşılamayı ifade eden bu bedensel hareketlerdir.²⁶³ Bunların bir kısmı doğuştan, bir kısmı ise içinde yaşanılan topluma veya kültüre ait bedensel hareketlerdir.²⁶⁴

Bu konuda, beden dilinin gücünden Hz. Peygamber (s.a.s) zaman zaman yararlanmıştı. Şu örnekte olduğu gibi; “Ben, kıyametin soluğunda gönderildim. Şunun

²⁶² Mustafa Said Yazıcıoğlu, “Fiil md”, *DİA*, XIII, 59-64.; Bkz. İbni Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, XI, 528.; Zebîdî, *Tâcu'l Arûs*, XXX, 182-183.; Ömer, *Mu'cemu'l-Luğatul-Arabiyyetu'l Meâsir*, III, 1724; Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 903.

²⁶³ Jest ve Mimikler konusu için bkz. Zuhâl Baltaş, Acar Baltaş, *Bedenin Dili*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2000, 37.; Otto Schober, *Beden Dili*, (çev, Süeda Özbent), Arion Basım Yayın, İstanbul, 2011, 63.; Aziz Çalışlar, *Tiyatro Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, 430.; Şadi Eren, *Kur'an'da Teşbih ve Temsiller*, Yeni Akademi Yayınları, İstanbul, 2006, 60.

²⁶⁴ Necati Kara, “Bir Bildirişim Dizgisi Olarak Beden Dili (Bir Metin Olarak Beden Dili)-Kur'an Örneği” *Kur'an ve Dil-Bilim ve Hermenötik- Sempozyum*, Bakanlar Matbaası, Erzurum, 17-18 Mayıs 2001, 423-442.

şunu geçtiği gibi diyerek şahadet parmağı ile orta parmağını birbirine yaklaştırarak göstermiştir.”²⁶⁵ Tarifi dil ile izah edilemeyecek olan bir düşünceyi veya fikri, jestlerle ifade etmiştir. Aynı şekilde yetime bakıp, gözetip, kollayan, merhamet eliyle yetimin başını okşayan kimsenin faziletini ve ahirette kendisine yakın olacağını parmakları ile göstermiş ve şöyle buyurmuştur: “Yetimin işlerine bakan kimse, ister yetimin akrabasından olsun, ister yabancılardan olsun; Benimle o, cennette şu iki parmak gibi (yan yana) bulunacağız.”²⁶⁶ demiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s) cevâmiu’l-kelam sahibi olup; üstün konuşma meziyetine sahip olmasına rağmen beden dilinin gücünden de istifade ettiği aşikârdır. Hz. Peygamber (s.a.s) bu hareketleri hiçbir zaman uygunsuz, yersiz ve farklı anlamlar çıkarılabilecek derece aşırı ve abartılı olmamıştır.²⁶⁷ Hz. Peygamber iletişimde kullandığı bu metot şekli, İlahi terbiyeye ve gözetimine dayalı bir yöntemdir.

Bu örnek ve açıklamalardan sonra; İslâm’da, jestlerle verilip alınan sembolik selâmın Kur’an’ın ve İslâm’ın emrettiği selâmın ruhuna uygun olup olmadığını hadisler ve âlimlerin fikirleri rehberliğinde açıklamaya çalışacağız. El ile işaret edilerek verilen selâma dair Hz. Peygamber’den gelen rivayetlerde, O: “Bizden başkalarına benzemeye çalışanlar bizden değildir. Yahudiler ve Hıristiyanlara benzemeyin çünkü Yahudiler Selâmlaşmaları parmak işaretyledir. Hıristiyanların Selâmlaşmaları ise; el ile işaret etmekten ibaret olduğunu”²⁶⁸ söylemiştir.

Hz. Esmâ binti Yezid (ra) ise; bu konuyla ilgili şöyle bir rivayette bulunmuştur: “Resûlullah (benim de içinde bulunduğum) bazı kadınlara uğradı ve bize “eliyle işaret ederek” selâm verdi.”²⁶⁹ dedi. Elle selâm verme konusunda İbni Ebi Şeybe’nin (ra) aktardığı rivayete göre ise; “Elle selâm vermek mekruhtur, fakat başla selâm vermek mekruh değildir.” demiştir.²⁷⁰ Nevevî’nin bu hadisin şerhinde şunları da zikretmiştir: “Buradaki selâm, Hz. Peygamber tarafından hem lafız (açıkça selâmı telaffuz ederek) hem de eliyle işaret ederek yapılmıştır. Dolayısıyla sözlü selâm verildikten sonra herhangi bir işaretle de selâm verilebilir.”²⁷¹

²⁶⁵ Tirmizî, *Fiten*, 34/39.

²⁶⁶ Müslüm, *Zühd*, 42., *Fiten*, 1.; Bkz, İbni Mace, *Vesaye*, 4.; Buhari, *Cuma*, 35., *İlim*, 24.

²⁶⁷ Mustafa Karataş, “*Hz Peygamber’in Beden Dili*”, İÜİF Dergisi, Sayı.8, 2003, 64.; Kadir Yıldırım, “*Arap Dili ve Belâğatında Bedensel Beyan*”, Ekev Akademi Dergisi, sayı.13, 2002, 44, 295, 314.

²⁶⁸ Tirmizî, *Edeb*, 7.

²⁶⁹ Tirmizî, *İsti’zan*, 9.

²⁷⁰ İbni Hacer, *Fethu’l-Bârî bi Şerhi Sahîhu’l-Buhari*, XI, 29.

²⁷¹ Bkz. Nevevi, *el-Ezkâr*, (çv. Abdülvehhab Öztürk), Kahraman Yayınları, İstanbul, 2012, 220.

İslâm, insanın zâhirî ve bâtinî hayatının bütün yönlerini baştan sona dizayn ederek şekillendirdiği gibi insanın bireysel ve toplumsal hayatındaki iletişiminin ruhuna uygun yeni bir düzenleme getirmiştir. Her ne kadar geçmişten izler taşısada aslolan İslâm'ın emrettiği ilkeler bizler için önem arz etmektedir. İslâm'ın ve Kur'an'ın ruhuna uygun olan selâm şekli ise; Allah'ın, maddi âlemden bizlere öğrettiği ve emrettiği, mü'minin mü'mine duası ve İslâm'ın şiarı olan selâmdır:

وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ شَيْءٍ حَسِيبًا

“Size bir selâm verildiği zaman, ondan daha güzeliyle veya aynı selâmla karşılık verin. Şüphesiz Allah, her şeyin hesabını gereği gibi yapandır.”²⁷²

Bu ayetteki emre binaen âlimler selâm vermenin sünnet, verilen selâmın en güzel şekliyle alınmasının ise farz olduğu hükmünde ittifak etmişlerdir.²⁷³

İslâm'da iletişime vesile olan emir ve tavsiyeler arasında Selâmlaşmanın önemli bir yeri vardır. Müslümanların birbirleriyle karşılaştıkları zaman Selâmlaşmaları, onlardan bu erdemli davranışı alışkanlık haline getirerek özümsemeleri istenen bir davranıştır. Burada özellikle önerilen selâm tarzı, “selâmün aleyküm” ifadesi farzdır. Kur'an'da “selâm verme” muâşeret kuralları arasında sayılır. Bu konu da İslâm ahlakçıları toplum halinde yaşayan bireylerin birbirilerine karşı hak ve vazifeleri sıralanırken, Selâmlaşmaya en başta yer vermişlerdir.²⁷⁴

İslâmi manadaki selâmda lafız vardır. Sırf işarete dayalı selâmın İslâm'da yeri yoktur. Onun emrettiği selâmın maneviyatından yoksun birtakım imalarla yapılan selâm, selâm değildir. Hiçbir şey demeden sadece başını eğerek veya eliyle işaret ederek selâm verene “aleyküm selâm” demek mecburiyeti ve yükümlülüğü yoktur. Zaten o kimse de öyle bir beklenti içinde değildir. Çünkü selâmın önemini, taşıdığı manayı bilen ve kavrayan kimse selâmı, Allah'ın emrettiği ve sünnette geçtiği şekliyle adabına uygun verir. Verdiği gibide karşılık bekler. Elle verilecek selâm, ancak işitme ve konuşma

²⁷² Nisa, 4/86.

²⁷³ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, VIII, 212-213.; Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, V, 351-353.; Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-Ta'lîl'il-Muhtâr*, IV, 458.; Taberî, *Camiu'l-Beyan*, III, 52-53.; Nevevî, *Sahîhu-u Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, XIV, 118.; Karaman vd., *Kuran Yolu*, II, 82-83.; Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri*, III, 414-415.; Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, III, 165-167.; Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, V, 243-248.

²⁷⁴ Mustansır Mîr, *Kur'an'ı Terimler ve Kavramlar Sözlüğü* (çev. Murat Çiftkaya), İnkılap Yayınları, İstanbul, 1996, 171.; Muhammed Abdullah Draz, *Kur'an Ahlakı* (çev. Ünver Günaydın, Emrullah Hatipoğlu), İz Yayıncılık, İstanbul, 1993, 407-408.; Hüsameddin Erdem, *Son Devir Osmanlı Düşüncesinde Ahlâk*, Sebât Ofset Matbaacılık, Konya, 1996, 217.; Osman Pazarlı, *İslâm'da Ahlak*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1980, 271.

yetisinden mahrum olan kimselere ya da sesimizi duyurmanın zor olduğu ortamlarda selâmlaşırken karşı tarafın selâmın verildiğini fark etmesi için Nebevi metoda uygun lafızla birlikte el ile de işaret ederek selâm verilmelidir.²⁷⁵

---

²⁷⁵ Nevevî, *el-Ezkâr*, 221.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

A. İslâm'da Selâm

1. İslâm'da Selâmın Önemi

Selâm'ın, Allah'ın doksan dokuz ismi celilinden bir ismi olduğunu,²⁷⁶ İbni Mesud'un rivayet ettiği bir hadis bunu te'yid etmektedir ki; o hadiste Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: “Selâm, Allah'ın isimlerinden bir isimdir. Allah onu yeryüzüne vazetti, aranızda yayınız.”²⁷⁷ Bu bağlamda bir Müslümanın selâm vermekten üşenmesi veya kaçınması, Allah'ın ismi celilini zikretmekten kaçınmış olduğu anlamına gelmektedir.

Selâm, genelden özele Müslümanların bütün hayatını kuşatan, hayatlarına olumlu manada yön veren, zikri ile sevap elde edilen, kişilerin kaynaşmalarına vesile olan, özelde kişilerin mahremiyetini muhafaza eden, doğru sözün sesi, güvenin, barışın, esenliğin ve kurtuluşun teminatı, insanların gönlündeki ön yargı ateşini söndüren, onun yerine emniyet ve güveni yerleştiren İlahi bir hakikattir.

İslâm'da selâmın önemini ele almadan önce, İslâm'da selâm hakikatinin ne kadar büyük bir öneme haiz olduğunu anlamak için, İslâm kelimesinin manası ile selâm kelimesi arasındaki bağı kısaca izah edildikten sonra, İslâm'da selâmın önemi başlıklı konu ele alınacaktır.

Değerleri insan merkezli olan yüce dinimiz İslâm'ın mutlu etmeye çalıştığı yegâne varlık insandır. Kur'an'ın ve sünnetin baştaçı ettiği değerler manzumesine bakıldığında bu açıkça görülmektedir. Zira Kur'an'ın ve sünnetin vazettiği sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik, sosyo-politik ve pisiko-sosyal veriler, insanın mutlu olması ve fitratla uyum içinde hiçbir canlının zulüme uğramadan, emniyet ve güven içinde yaşayabileceği bir atmosfer iklimi oluşturulmak istenmektedir. Bu değerleri koruma ve kollama görevi ve sorumluluğu da yine bütün bir evrenin saadeti için insanoğlunun omuzlarına yüklenmiştir. Çünkü o, kâinatta en mükerrem, en değerli, en şerefli ve

²⁷⁶ Haşr, 59/23.; Topaloğlu vd., *İslâm'da İnanç Esasları*, 110.

²⁷⁷ Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdulazîm b. Abdülkavî el-Münzirî, *et-Terğib ve't-Terhib Mine'l-Ehadîsi's-Şerif*, Pamuk Yayınları, İstanbul, ts, III, 428.

mesuliyet yüklenebilecek kudrette yaratılan tek varlıktır.²⁷⁸ İnsanlara, bu yüce değerleri yükleyen hakikat ise; İslâm dinidir.

İslâm kelimesi sözlüklerde, “kurtuluşa ermek, boyun eğmek, teslim olmak; teslim etmek, vermek ve barış yapmak” anlamlarındaki silm (selem) kökünden türemiştir.²⁷⁹

Terim olarak ise: “Yüce Allah’a itaat etmek, Hz. Peygamber’in din adına bildirmiş olduğu şeylerin hepsini kalp ile tasdik edip, dil ile söyleyerek, inandıklarını yaşamak, sözleri ve davranışları ile kabul edip benimsediğini göstermek” demektir.²⁸⁰ İslâm اسلام lafzı müfret bir kelime olup, mastarı أسلم eslemedir.²⁸¹ Ayrıca İslâm boyun eğme, teslim olma, müslüman olma ve İslâm dini anlamlarını ifade ederken; esleme ise; güvenli, emin, sağlam, tehlikesiz ve sağlıklı olma anlamlarına gelmektedir.²⁸²

Bu manalara bakıldığında eslemenin, İslâm kelimesiyle yakın anlamlar taşıdığı görülmektedir. İslâm kelimesini etimolojik yapan, ilk âlimlerden İbni Kuteybe; kelimeyi “boyun eğmek ve iradi olarak uymak suretiyle barış ortamına girmek.”²⁸³ şeklinde anlamları ifade ettiğini bildirmiştir. Allah’ın emirlerine teslim olan ve bütün varlıklarıyla rablerinin emirlerine boyun eğen,²⁸⁴ şeklinde açıklanan bu kelime kaynaklarda da genellikle bu yönde açıklamalar tekrar edilmiş, “sulh ve selâmet gayesiyle boyun eğmek, tabii ve teslim olmak”²⁸⁵ manaları öne çıkarılmıştır.

Bu kelimeler arasında ki anlam bağına dikkat edildiğinde insanın, aşkın bir varlık karşısında ihlas, iyi niyet ve samimiyetle O’na ve O’nun emirlerine boyun eğerek, kendi varlığı üstündeki gücün ve emrettiği kanunların himayesine girmeyi ve benliğini bu üstün güce adanması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu İlahi kanunların ortak adı ise İslâm’dır.

Allah, evrensel değerlere sahip olan islâmı yeryüzüne hâkim kılmak istediği gibi insandan da bu dinin evrensel değerlerine sarılarak kurtuluşa ermelerini istemektedir.²⁸⁶

İnsanlığın kurtuluşu ve selâmeti için İslâm’ın kök değerlerinin doğru anlaşılması ve yaşama geçirilmesi gerekmektedir. Bu da ancak Kur’an’ın önderliğiyle ve Hz.

²⁷⁸ Ali Akyüz, *Hız. Peygamber’in Medeniyet Projesi*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2010, 86-87.

²⁷⁹ Sinanoğlu, “İslâm md”, *DİA*, XXIII, 1-2;

²⁸⁰ İlmihal, *İman ve İbadetler*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, I, 75.

²⁸¹ Ömer, *Mu’cemu’l-Luğatul el- Arabiyyetu’l-Meâsur*, II, 1100.

²⁸² Güneş, *Arapça Türkçe Sözlük*, 584.

²⁸³ Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed- Dineverî, *Te’vîlu Müşkili’l-Kur’an*, (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), yy, Kahire, 1393/1973, 479.

²⁸⁴ Taberî, *Câmi’ul-Beyan*, I, 309-310.

²⁸⁵ Sinanoğlu, “İslâm md”, *DİA*, XXIII, 1-2.

²⁸⁶ Âl-i İmran, 3/103.

Peygamber'in (s.a.s) rehberliğiyle mümkündür. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s) Kur'an'ın ahlakını bizzat kendi hayatına tatbik ettiği gibi ümmetine de en güzel rol model olmuştur.

Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in ısrarla üzerinde durduğu, insanoğlunun hakiki manada kurtuluşa ermesi için emrettiği selâmın, aslında bireysel, sosyal ve kültürel hayatımızın yanında ahiret hayatımız için de ne kadar büyük bir öneme ve değere sahip olduğu da açıktır. İslâm'ın alametlerinden biri olan Selâmlaşmaya asrımızda gereken hassasiyetin ve önemin verilmediği kanaatindeyiz. Çünkü İlahi emirlerin ihmal edilerek, yerlerine insan uydurması olan değerlerin konulmaya çalışıldığı görülmektedir.

İslâm dini, selâma ve selâm vermeye ayrı bir önem ve değer vermiştir. Çünkü İslâm dininin geldiği Arap coğrafyasında insanların birbirilerini selâmlama şekilleri sadece bir temenni ve iyi dilekten öte bir şey değildi. Dolayısıyla Allah'ın yeryüzüne gönderdiği son din evrensel olduğu gibi onun değerlerinin de o derece evrensel olması gerekirdi. İşte bu evrensel dini değerlerden birinin adı da hiç şüphe yok ki; Arapların "Allah seni yaşatsın"²⁸⁷ temennisinden daha hayırlı olana selâmdır.²⁸⁸

İslâm dini, yeryüzündeki insanların düşünce dünyasını, insanların fitratlarının aslına göre yeniden imar ederek şekillendirdiği gibi zâhirî ve bâtımî manada da onlara fayda sağlayacak İlahi sözlerden biri olan selâmı, Allah'ın keliması olan Kur'an ve elçisi aracılığıyla öğretmiştir.

Değişik şekillerde selâmın verilip alınmasının kişiye kazandıracığı sevapla ilgili olarak Hz. Peygamber'den (s.a.s) şu hadis rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber'e (s.a.s) bir adam gelir. "es-Selâm'ü aleyküm" der. Hz. Peygamber'de (s.a.s) onun verdiği selâmın aynıyla karşılık verdikten sonra adama otur dedi. Hz. Peygamber: "on sevap kazandın" buyurdu. Sonra bir başka adam geldi. O da: "es-Selâm'ü aleyküm ve rahmetullah" dedi. Hz. Peygamber ona da verdiği selâmın aynıyla karşılık verdikten sonra, o kişiye de yerine otur dedi. Hz. Peygamber: "Yirmi sevap kazandın" buyurdu. Daha sonra başka bir adam geldi ve oda "es-Selâm'ü aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtüh" dedi. Hz. Peygamber, o kişiye de aynıyla karşılık verdi. Hz. Peygamber: "Otuz sevap kazandın" buyurdu.²⁸⁹

Burada bilinmesi gereken ilk husus Hz. Peygamber, gelen kişilerin verdiği

²⁸⁷ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, VIII, 203-206.; Buhari, *İman*, 20.; Tirmizî, *Et'ime*, 45.

²⁸⁸ İbrahim, 14/23.

²⁸⁹ Nevevi, *Riyazü's-Salihin*, IV, 263.

selâmların doğru, geçerli ve caiz olduğunu tasdik etmiştir. Ancak bu selâmların fazilet bakımından da farklı olduğu mesajını vermiştir.²⁹⁰ Hz. Peygamber, selâm veren her kişinin selâmını karşılıksız bırakmamış, bir yönüyle de kendisinin yanında bulunanlara selâm hakkında nebevî bir metotla ders vererek, onun önemini de ashabına kavratmaya çalışmış ve “*Size bir selâm verildiği zaman, ondan daha güzeliyle veya aynıyla karşılık verin. Şüphesiz Allah, her şeyin hesabını gereği gibi yapandır,*”²⁹¹ ayetinin hükmünü de en güzel şekilde yerine getirmiştir.

Fani dünyanın üzerinde yaşayan fani insanın dünyadaki imtihanında, İlahi rızanın doğrultusunda bir hayat sürdürerek İlahi makama imanla erişip oradaki nimetlere kavuşa bilmesi için İslâm’ın koyduğu prensiplere uyması gerektiğini, Hz. Peygamber’in (s.a.s) şu hadisinden öğrenmekteyiz. Hz. Peygamber (s.a.s): “Canım kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki sizler, iman etmedikçe cennete giremezsiniz; bir birinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Yaptığınız takdirde bir birinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? Aranızda selâmı yayınız” diye buyurdu.²⁹²

Hz. Peygamber bu hadisinde “cennete”, “İmâna”, “sevgiye” ve “selâma” vurgu yapmış, insan için büyük bir öneme sahip olan bu değerleri, insanın bünyesinde toplanmasının tek şartının ancak selâm olduğunu açık ve net bir şekilde izah etmiştir. Çünkü selâm sevgiye, sevgi İmâna, iman ise cennete ulaştırır. Aslında selâmın, İslâm dini için bir yönüyle liman görevinde olduğunun açık bir izahıdır.

Yirmi birinci yüzyılda, yeryüzünde yaşayan insanların hiç düşünmeden birbirini katletmesinin bizce tek bir izahı vardır. Oda, kişinin merhametten, şefkatten, sevgiden ve kâmil imandan yoksun olmasıdır. Bunun için Hz. Peygamber (s.a.s), imanın kalpte hâsıl olup yerleşmiş olmasının ölçüsünü, ben mü’min diyen kişinin kardeşini sevmek olarak belirlemiştir. İslâma göre her işin başı ve ahiret diyarının tek kurtuluş reçetesi olan iman ile sevgi arasındaki ilişkiyi en çarpıcı bir lisanla izah etmiş, konunun ciddiyetinin ve öneminin anlaşılması içinde sözüne yemin ederek başlamıştır. Tîbî’nin de (ö.743/1343) ifade ettiği gibi: “Selâmı yaymak sevginin sebebi, sevgi imanının kemalinin ve İlahi kelimetullahın yani Allah’ın, dinini her şeyde üstün tutmanın ve onu

²⁹⁰ Nevevi, *Riyazü’s-Salihin*, IV, 434.

²⁹¹ Nisa, 4/86.

²⁹² Müslim, *İman*, 93.; Ebu Davud, *Edeb*, 131.; Tirmizî, *İst’zân*, 1.; İbni Mace, *Mukaddime*, 6; *Edeb*, 11.

bütün yeryüzünün hâkimi kılmak için var gücüyle çalışmanın sebebidir ki; bu gerçek mü'minliktir.”²⁹³

Ayet ve hadislerin muhtevassından anlaşılan odur ki; İslâm, on dört asır önce selâmı yeryüzüne yayın emri, geçmişte bir hüküm niteliğinde olduğu gibi bugün ve gelecek için de aynı hükmü taşımaktadır. Bunun için İslâm dininin yapmamızı istediği şeyin kurtuluşumuz ve selâmetimiz için olduğu anlaşılmaktadır.

2. Selâmın Bireysel ve Toplumsal Hayattaki Önemi ve Yeri

İslâm dinindeki selâmlama şekli, bu dinle birlikte ortaya çıkmış ve sadece müslümânlara özgü bir dinî değer olmadığını Hz. Peygamber'den (s.a.s) gelen şu hadisten anlıyoruz. Allah'ın Hz. Âdem'e; “Git şu oturmakta olan meleklerle selâm ver ve senin selâmına nasıl karşılık vereceklerini de güzelce dinle; çünkü senin ve senin çocuklarının selâmı o olacaktır...”²⁹⁴ Hadisi selâmın aslında ne kadar köklü bir geçmişe sahip olduğunun açık bir delilidir.

Bu hadisi kapsamlı bir şekilde ele aldığımızda; Allah, Hz. Âdem'in yeryüzüne indirileceğini ve bütün insanlığın Onun soyundan geleceğini ezeli ilmiyle bildiğini göstermektedir. Çünkü bütün mevcudatı yoktan var eden ve varlığından da haberdar eden, onları mükemmel bir nizam içinde idare eden O'dur.

Bu hadisten, insanların birbiriyle bireysel ve sosyal ilişkilerinin nasıl gerçekleşeceğinin ilk provasının yapıldığı yerin cennet olduğu söylene bilir. Dolayısıyla bu bağlamda selâmın ve Selâmlaşmanın insanlara ve topluluklara olumlu manada neler kattığını, bireye ve topluma nasıl yansıdığını ve selâmın, fert ve toplum için ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu ele alacağız.

İnsanlığın karanlıklardan aydınlığa çıkabilmesi, asrısaadette olduğu gibi yeniden dirilebilmesi için samimiyete, içtenliğe, ihlase, birbirini sevmeye ve fena fi'l-ihvan şuuruna, kısacası insanlığın kendine gelmeye ihtiyacı vardır.²⁹⁵ Bunun için toplumda Selâmlaşma kültürü ortadan kalkınca veya ihmal edilince ne olur? Bunun açıklamasını yapmadan önce şunu bilmemiz gerekir ki; bir toplumda var olan olumlu veya olumsuz değerlerden biri şuurluca veya şuursuzca toplum tarafından terkedilince mutlaka onun yerini başka bir değer alacaktır.

²⁹³ Nevevi, *Riyazü's-Salihin*, IV, 409.

²⁹⁴ Buhari, *İman*, 1, *İsti'zan*, 1.; Müslim, *Cennet*, 28.

²⁹⁵ Hüseyin Okuş, *Selâmla Diriliş*, Diyanet Aylık Dergisi, 2016, Sayı:307, 37.

Milyonlarla ifade edilebileceğimiz kentlerde, selâmdan yoksun bir hayat sürdürmeye çalışan; ama kendini yalnız hisseden bireyler, teknolojinin, bilimin, sanatın, mimarinin zirve yaptığı asrımızda, bireylerin dahada yalnızlaştığının, aynı sitenin ortamında veya aynı binada olmalarına rağmen birbirinden habersiz yaşamakta olanların olduğuna da şahit olmaktadır.

Yalnızlık haliyle beraberinde bireyler arasında kopukluğa, soğukluğa ve birbirine yaklaşımda kuşkuyla bakmaya ve ondan uzak durma gibi durumların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bunlar marjinal (toplumda, türdeş bir kümenin içine girmeyen, onun en ucunda yer alan, aykırı kimse) hadiseler ve örnekler olabilir, ama kendisinin Müslüman olduğunu söyleyen pratikte dini vecibelerini (namaz, oruç vb.) eksiksiz yerine getirmeye çalışan bireyler arasında da selâmın terk edildiğine şahit olmaktadır. İbadet veya ziyaret amacıyla aynı camiye veya aynı mescide giren insanlar birbirinden habersiz, selâmsız sabahsız geçtiğini de üzümlere ifade etmekteyiz. Dinimizin bizlere selâmı yaymamızı emretmesi biryana, camilere, mescitlere girerken,²⁹⁶ hatta boş olmasına rağmen girdiğimiz kendi hanelerimize “es-Selâmü aleynâ ve âlâ ibâdillâhi’s-sâlihîn”²⁹⁷ şeklinde selâm vermeyi bizler emretmektedir.

Sahabeler, selâmın ruhunu, faziletini ve sevabını anlamamanın ötesinde, adeta selâm sevdalısı olup, onun sevabına erişmek için onu beklemek yerine, onlar ona talip olmak için çarşı pazarlara çıkmışlardır. Bunun en güzel örneğini ise Tufeyl b. Übey b. Ka’b’in naklettiği şu hadisten öğrenmekteyiz: “Abdullah b. Ömer (ra) ile birlikte çarşıda dolaşıyorduk. Yanından geçtiğimiz adam, bakkal, kasap, esnaf mağaza sahibi, fakir veya zengin, kısacası kim olursa olsun ayırt etmez ve onlara selâm vermeden geçmezdi. Bir gün yine yanına gittiğimde bana: “benimle beraber çarşıya gelmiyor musun? dedi.” Çarşıda ne işin var bir şey almıyorsun, bir şey satmıyorsun. Bir şey pazarlık etmiyorsun ve herhangi bir dükkânda oturup sohbet de etmiyorsun dedim. Ey Ebû Batn!²⁹⁸ Biz çarşıya, halka selâm vermek için gidiyoruz, dedi.²⁹⁹ Çünkü Tufeyl’in “çarşıda ne yapacaksın?” sorusuna, Abdullah’ın “Biz selâm vermek için çıkıyoruz.” tarzındaki cevap vermesi bu davranışın da bir vazife olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. İnsanlar, bazı kimselerin selâm vermesini önemli sayarlar. Ayrıca selâm veren kimse,

²⁹⁶ Buhari, *Salât*, 60, *Teheccüd*, 28.; Müslim, *Müsâfirîn*, 69, 70.; Tirmizî, *Salât*, 118.; Nesâi, *Mescid*, 37.; İbni Mâce, *İkâmet*, 57.

²⁹⁷ Malik, Muvatta, *Selâm*, 8.

²⁹⁸ Tufeyl, iri göbekli bir kişi olduğu için kendisine ebû batn diye hitap edilmiştir.

²⁹⁹ Kândelevî, *Hayâtü’s-Sahâbe*, III, 55.; Mâlik, Muvatta, *Selâm*, 6.

birtakım hayırlı tavsiyelerde bulunabilir.³⁰⁰ Bu da bir vazifenin yerine getirilmesi demektir. Çünkü bunda insanları bir takım günahlardan ve kötülüklerden alıkoyma gayesi vardır.³⁰¹

Sahabelerin yaptığı bu uygulama bizlere toplumda selâm vermede nasıl davranmamız gerektiğini, onu uygulamada herhangi bir statünün yerinin olmadığını ve selâm cimrisi olmamızın gerektiğini de öğretmektedir. Verilen bu selâm, toplumda bireylerin birbirilerine yakınlaşmalarına ve onlar arasında kişisel barışın devamına vesile olmaktadır. Bunun yanında selâm, karşı tarafa sen Müslümansın, aslını ve İslâm hakikatini unutmaya gerçeğini hatırlatmakta ve en önemlisi, Allah'ın emrini ve Resulünün sünnetini ifa edip, İlahi rızaya kavuşturacak bir araç olmaktadır.

İnsanoğlu, üzerinde yaşadığı dünya arenasında yalnız başına yaşamaya, bir ömür sürdürmeye, bütün ihtiyaçlarını yalnız karşılamaya hiçbir zaman muktedir olamaz, fitratı da buna uygun değildir. Bunun için Müslüman bireylerin ve toplumların her zaman birbirilerine karşı yapmaları gereken görevleri ve sorumlulukları vardır. Toplum güvencesi veya sosyal güvenlik diye dillerden düşürülmeyen kavramaların gerçek boyutları insanla başlayıp insanla bitmektedir.³⁰² Hz. Peygamber, Müslümanın Müslüman üzerindeki haklarını sayarken bu haklardan birinin de kendisine verilen selâmın alınması olduğunu söylemiştir.³⁰³

Bireylerin ve toplumların eğitilmesinde dünyevi yaptırımlara karşın, dini yaptırımların daha etkili daha tesirli, daha önemli ve onlardan da üstün olduğu kesindir. Fert ve toplum psikolojisini çok iyi analiz etme meziyetine sahip olan Hz. Peygamber (s.a.s) birey ve toplum arasındaki sevgiyi, barışı ve kardeşliği her zaman diri tutacak onları birbirine yakınlaştıracak, kini, nefreti ve düşmanlığı ortadan kaldıracak bir parola

---

³⁰⁰ Bkz, Âl-i İmran, 3/104. “Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır.”; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Yayınevi, İstanbul, ts, II, 1155: “Yüce Allah müslümânlara içinde onlara önderlik edecek, birliklerini sağlayacak, onlara iyiliği emredecek, onları kötülüklerden sakındıracak, insanları İslâma çağırarak bir sosyal kontrol mekanizmasının bulunmasını istemektedir. Müfessirler müslümanların böyle bir kurumu oluşturmalarının farz-ı kifaye olduğunu belirtmişlerdir. Bu görev yerine getirilmediği takdirde, görevin özelliğine göre o topluluğu meydana getiren yükümlülük çağındaki bütün müslümanlar bu ihmalden dolayı sorumlu olurlar.”

³⁰¹ Nevevi, *Riyazü's-Salihin*, IV, 419.

³⁰² Nevevi, *Riyazü's-Salihin*, IV, 494.

³⁰³ Müslim, *Selâm*, 4.; Buhari, *Cenâiz*, 2.; İbni Mâce, *Cenâiz*, 1.

hükmündeki selâmı, Kur'an'ı bir metotla ashabına izah etmiş ve onlarda bunu yaşamlarına en güzel şekilde tatbik etmişlerdir.³⁰⁴

B. Hadislerde Selâm

1. Selâmla ilgili Hadisler

Kur'an, bütün insanlığın kurtuluşu, dünyadaki ve ahiretteki hayatın selâmeti için gönderilmiş İlahi bir kaynaktır. Kur'an'da yer alan konuların ihtiva ettiği mevzuların tamamını, insanın aklıyla idrak edip anlaması mümkün değildir. İnsanın iradesini ve aklını aşan mevzular olduğu durumlarda, Hz. Peygamber (s.a.s) devreye girip, insanların Kur'an'ın ilmi karşısında aciz kaldığı noktaları, Allah'ın yardımıyla insanlara açıklamış ve onlar için Kur'an'ın muallimi olmuştur. Bunun için Kur'an'ın anlaşılması ve söyledikleri mesajların hakiki manada anlaşılması için başucu kaynak diyebileceğimiz hadisleri çok iyi anlamamız ve idrak etmemiz gerekmektedir.

Hadis kelimesi, Kur'an dilinde “söz” ve “haber” anlamlarında kullanılmaktadır.³⁰⁵ Bu ayette olduğu gibi: *فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ* “Haydi onun gibi bir söz getiresinler.”³⁰⁶ burada “söz”; *وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَى* “ve Musa'nın haberi sana ulaştı mı?”³⁰⁷ Ayetinde ise “haber” anlamındadır.

Hadis'in terim anlamı: söz, fiil, takrir (onay), ahlaki ve fiziki vasıf olarak Hz. Peygamber'e izafe edilen her şeyin yazılı metinleridir. Çok özel ve dar anlamda “peygamber sözü” ne de “hadis” denir. Hadisin çoğulu “ehâdis”tir.³⁰⁸

Kur'an'ın birçok ayetinde Selâmlaşmanın yer aldığı gibi, aynı şekilde hadis kaynaklarını incelediğimizde, birçok hadiste de Selâmlaşmanın yer aldığını görmekteyiz. Hadislerde yer alan selâmın çoğunlukla, Müslim'de “selâm”, Ebu Dâvut'a “edep”, Buhari'de “İsti'zan”, Tirmizi'de “İsti'zan”, İmam Malik'te “selâm” başlığında toplamışlardır. Selâmın anlamının, öneminin ve ehemmiyetinin anlaşılması için, hadis kaynaklarından bu konuyla ilgili ulaşa bildiğimiz bütün selâm hadislerini, burada farklı başlıklar altında yer alan selâm hadislerini, selâmla ilgili hadisler başlığı altında

³⁰⁴ Mehmet Sofuoğlu, *Sahih-i Buhari ve Tercemesi*, Ötüken Yayınları, byy, 1987, I, 169.; Akrobaya ve yakınlarla yardım konusunda ki ayetlere ve hadislere bkz, Bakara, 2/83.; Nisa, 4/1, 36.; Rad,13/21.; Nahl, 16/90.; Buhari, *İman*, 37; Tirmizi, *Et'ime*, 45; Müslim, *Birr ve Sila*, 17.

³⁰⁵ Bkz, Nisa, 4/78, 87.; En'âm, 6/68.; A'raf,7/185.; Yusuf, 12/101.; Râ'd, 13/10.; Tâ-hâ, 20/9.; Câsiye,45/6.; Zâriyat, 51/24.; Tûr, 52/34.; Necm, 53/59-60.; Tahrim, 66/3.; Mürselât, 77/50.; Nâziât, 79/15.; Gâşiye, 88/1.

³⁰⁶ Tûr, 52/34.

³⁰⁷ Tâ-hâ, 20/9.; Zâriyat, 51/24.; Nâziât, 79/15.

³⁰⁸ İsmail Lütfü Çakan, *Hadis Usûlü*, MÜFAV, İstanbul, 2012, 15.

toplayacağız. Bir sonra ki başlıkta ise selâmın hadislerdeki yeri ve önemi bakımından inceleyeceğiz. Hadis kaynaklarında yer alan, selâmla ilgili hadisler şunlardır:

a. Selâmın ve Selâmlaşmayı Yaygınlaştırmanın Fazîleti

Ebû Umâre Berâ İbni Âzib (ra) şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.s) bize şu yedi şeyi emretti: “Hasta ziyaretini, cenâzeye iştirak etmeyi, aksırana hayır dilemeyi, zayıfa yardım etmeyi, mazluma yardımcı olmayı, (وإفشاء السلام) selâmı yaygın hale getirmeyi ve yemin edenin yemininin yerine gelmesini temin etmeyi”³⁰⁹

Ebû Hüreyre’den (ra) rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.s) şöyle buyurdu: “Siz, iman etmedikçe cennete giremezsiniz; birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız. Yaptığınız zaman birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? (أفشوا) (السلام بينكم) Aranızda selâmı yayınız.”³¹⁰

Ebû Yûsuf Abdullah İbni Selâm (ra) şöyle dedi: Ben Resûlullah’ı (s.a.s):

يا أيها الناس أفشوا السلام، أطعموا الطعام، وصلوا الأرحام، وصلوا والناس نيام، تدخلوا الجنة بسلام

“Ey insanlar! Selâmı yayınız, yemek yediriniz, akrabalarınızla alâkanızı ve onlara yardımınızı devam ettiriniz. İnsanlar uyurken siz namaz kılınız. Bu sayede selâmetle cennete girersiniz” buyururken işittim.³¹¹

Birinci hadiste Hz. Peygamber’in tavsiye ettiği yedi şeyden birisinin selâm olması, selâmın ehemmiyetini göstermesi açısından son derece önemlidir. İkinci hadiste ise birbirimizin arasında sevgiyi çoğaltmanın yöntemi olarak Hz. Peygamber (s.a.s) aramızda selâmı yaymamızı emretmektedir.

b. Selâm Alıp Vermenin Şekli

Enes’ten (ra) rivayet edildiğine göre, Nebî (s.a.s) bir söz söylediği zaman, onunla ne kastettiğinin iyice anlaşılması için sözünü üç defa tekrarladı.

وإذا أتى على قوم فسلم عليهم سلم ثلاثا

“Bir topluluğun yanına geldiğinde onlara üç defa selâm verirdi.”³¹²

³⁰⁹ Buhârî, *Mezâlim*, 5.; Müslim, *Libâs*, 3.; Bkz. Tirmizî, *Edeb*, 45.; Nesâî, *Cenâiz*, 53.

³¹⁰ Müslim, *İmân*, 93.; Bkz. Ebû Dâvûd, *Edeb*, 131.; Tirmizî, *İsti’zân*, 1.; İbni Mâce, *Mukaddime*, 6, *Edeb*, 11.

³¹¹ Tirmizî, *Kıyâmet*, 42.; Bkz. İbni Mâce, *İkâmet*, 174, *Et’ime*, 1.

Mikdâd (ra) uzun bir hadisinde şöyle dedi: “Biz, Nebî'nin (s.a.s) süt hissesini ayırıp kaldırırdık. Nebî (s.a.s) geceleyin gelir uyuyanı uyandırmayacak, uyanık olanlara işittirecek şekilde selâm verirdi. Nebî (s.a.s) bir gece geldi, *فسلم كما كان يسلم* yine her zamanki gibi selâm verdi.³¹³

Esmâ Binti Yezîd'den (ra) rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.s) bir gün mescide uğradı. Kadınlardan oluşan bir cemaat orada oturmaktaydı. Hz. Peygamber, onlara eliyle işaret ederek selâm verdi.³¹⁴

Rivayet edilen hadislerden anlaşılmaktadır ki; Hz. Peygamber hayatında selâm vermeyi etkili bir iletişim aracı olarak kullanmıştır. Hem teşvik etmesi hem de sahabeye öğretecek şekilde kendisi yerine getirmesi, selâmın önemini açıkça ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber'in (s.a.s) üç defa selâm vermesinden ise şu anlaşılabilir: büyük bir kalabalığa veya kitleye selâmını duyurmak için önce sağındaki sonra önündeki ve daha sonrada solundaki insanlara selâm vermiştir.

c. Selâmın Âdâbı

Hz. Peygamber (s.a.s) bütün yaşantısıyla ümmete örnek olan bir şahsiyettir. Bundan dolayı her mesele de O'nu örnek almak dünya ve ahiretimiz için son derece önemlidir. Hz. Peygamber (s.a.s) selâm vererek ümmetine örnek olduğu gibi aynı zamanda selâmın adabını da öğretmiştir. Bir hadislerinde kimin, kime selâm vereceğini şöyle ifade etmektedir:

يسلم الراكب على الماشي، والماشي على القاعد، والقليل على الكثير

“Binitli olan yürüyene, yürüyen oturana, sayıca az olan çok olana selâm verir.”³¹⁵

Hz. Peygamber (s.a.s) bu hadisinden şunları anlamaktayız; Allah'ın, özellikle kendisine lütfettiği vasıta sebebiyle, insanın gurur, kibir ve büyüklenme kisvesinden sıyrılarak, alçak gönüllülük ve mütevazılık göstererek; tevazu örtüsüne bürünüp mü'mince bir davranışta bulunup selâm vermesi gerektiğini öğrettiği gibi Selâmlaşmanın adab ve edebini de öğretmektedir.

d. Çocuklara Selâm Verilmesi

Hz. Peygamber'in (s.a.s) başka bir uygulaması ise çocuklara selâm vermesidir. Çocuk eğitiminde örnek olacak bir davranıştır. Çünkü çocuklar yapıları gereği ilgi ve

³¹² Buhârî, *İlm*, 30; *İsti'zân*, 13.; Tirmizî, *İsti'zân*, 28.

³¹³ Müslim, *Eşribe*, 174.; Tirmizî, *İsti'zân*, 26.

³¹⁴ Tirmizî, *İsti'zân*, 9.; Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, VI, 458.

³¹⁵ Buhârî, *İsti'zân*, 5-6.; Müslim, *Selâm*, 1.; *Adâb*, 46.; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 134.; Tirmizî, *İsti'zân*, 14.

alakayı severler. Kendilerine ilgi gösteren insanların sözlerini dinlemeleri ve onlara bağlanmaları daha kolay olmaktadır. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.s) çocuklara ilgi göstermiş ve bu ilginin ilk aşaması ise onlara selâm vermek olmuştur. Bu konuda ki hadis ise Hz. Peygamber'in (s.a.s) hadimi olan Enes'ten (ra) gelmektedir.

Enes (ra), Allah Resulü (s.a.s) çocuklara rastladığı zaman onlara selâm verir ve O, böyle yapardı, derdi.³¹⁶

Hz. Peygamber'in (s.a.s), toplumun temel taşını oluşturacak olan çocuklara karşı, sevginin, güvenin ve muhabbetin en güzel emaresi olan Selâmlaşmayla, bunu kendisiyle çocuklar arasında inşa etmeyi başardığı görülmektedir.

e. Erkeğin Kadına Selâm Vermesi

Toplumda erkeğin kadına selâm vermesi yanlış anlaşılabilir bir durumdur. Bu konuda Hz. Peygamber (s.a.s) ve ashabın uygulamaları şu şekilde olduğu bildirilmiştir.

Sehl İbni Sa'd (ra) şöyle demiştir: Aramızda bir kadın veya bir başka rivayette yaşlı bir kadın vardı. Pazı köklerini alır, onları güvecin içine koyup pişirir, biraz da arpa öğütürdü.

فإذا صلينا الجمعة و انصرفنا نسلم عليه فتقدمه إلينا

“Biz cuma namazını kılıp döndüğümüz zaman ona selâm verirdik. O da hazırladığı yemeği bize ikram ederdi.”³¹⁷

Esmâ Binti Yezîd (ra) şöyle dedi: Kadınlarla birlikte otururken

مر علينا النبي في نسوة فسلم علينا “Nebî (s.a.s) yanımıza uğradı ve bize selâm verdi.”³¹⁸

Zikredilen bu hadis örneklerinden anlaşıldığına göre Hz. Peygamber'in kadınlara selâm vermekte ve onların selâmını almakta beis görmemektedir.

f. İman Etmeyenlere Selâm Verip Almak

Farklı din mensuplarına karşı Hz. Peygamber'in uygulamaları şöyle olmuştur. Ebû Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s) şöyle buyurdu:

لا تبدأوا اليهود والنصرى بالسلام، فإذا لقيتم أحدهم في طريق فاضطروه إلى أضيقه

³¹⁶ Buhârî, *İsti'zân*, 15; Müslim, *Selâm*, 15.; Bkz. İbni Mâce, *Edeb*, 14.; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 136.; Tirmizî, *İsti'zân*, 8.

³¹⁷ Buhârî, *İsti'zân*, 16, Cum'a, 40.; *Hars*, 21; *Et'ime*, 17.

³¹⁸ Tirmizî, *İsti'zân*, 9.; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 137.; İbni Mâce, *Edeb*, 14.

“Yahudi ve Hristiyanlara öncelikle siz selâm vermeyin. Yolda onlardan biriyle karşılaştığınız zaman, eziyet etmemek şartıyla, onları yolun kenarından yürümeye zorlayınız.”³¹⁹

Bu hadisten şu anlaşılabilir: Şayet dar bir yolda Müslüman ve ehli kitaptan birinin karşılaşması durumunda Müslüman kimsenin bu kimseye yol vermeden yoluna devam etmesi gerektiği gibi bu kimseye karşı nezaket kuralları aşılarak eziyet edilmemesi gerektiği de ifade edilmiştir.

Diğer bir rivayet ise şöyledir: Hz. Enes’in (ra) rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurdu:

إذا سلم عليكم أهل الكتاب فقولوا: وعليكم

“Kitap ehli olanlar size selâm verdiklerinde, onlara ve aleyküm, deyiniz.”³²⁰ dedi.

Üsâme’den (ra) rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.s):

مر على مجلس فيه أخلاط من المسلمين والمشركين عبدة الأوثان واليهود فسلم عليهم

“Müslümanlar, müşrikler (puta tapanlar) ve yahudilerden oluşan bir topluluğa rastladı ve onlara selâm verdi.”³²¹ dedi.

Hz. Peygamber’in (s.a.s) farklı din mensuplarına selâm vermesi onların hidayetine vesile olması düşüncesiyle veya aynı toplumda birlikte yaşamaları nedeniyle onlara selâm vermiş olabilir.

g. Ayrılırken Selâm Vermek

Hz. Peygamber (s.a.s) insanlar birbiriyle karşılaştıklarında selâm verdiği gibi ayrılırken de selâm vermelerini istemiştir. Karşılaştığımızda nasıl esenlik içinde kalmayı diliyorsak ayrıldığımızda da esenlikte kalmalarını dilemeliyiz. Bu şekilde hareket etmek her açıdan bizlere fayda sağlamaktadır.

Ebû Hüreyre’den (ra) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurdu:

إذا انتهى أحدكم إلى المجلس فليسلم، فإذا أراد أن يقوم فليسلم، فليست الأولى بأحق من
الأخرة

³¹⁹ Müslim, *Selâm*, 13.; bkz. İbni Mâce, *Edeb*, 13.; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 138.; Tirmizî, *İsti’zân*, 12.

³²⁰ Buhârî, *İsti’zân*, 22.; *Mürteddîn*, 4; Müslim, *Selâm*, 6-9.

³²¹ Buhârî, *İsti’zân*, 20.; Müslim, *Cihâd*, 116.

“Sizden biriniz bir meclise vardığında selâm versin. Oturduğu meclisten kalkmak istediği zaman da selâm versin. Önce verdiği selâm, sonraki selâmından daha üstün değildir.”³²² dedi.

Hiz. Peygamberin burada işaret etmek istediği şey; gelen kişinin topluluğa selâm vererek gelişinin hayır üzere olduğunu, kendisinden onlara bir zararın dokunmayacağını ifade etmesi gerektiği gibi ayrılışında da aynı selâmı vererek bu mesajı karşı tarafa iletmesi gerektiği anlaşılabilir.

ğ. Selâmın Hadislerdeki Yeri ve Önemi

Tarihte hadis sahasında yolculuğa çıktığımızda, geçmişten günümüze kadar, fert, grup ve toplumda selâm ve Selâmlaşmaya karşı fakirleşmenin ve körelmenin olduğunu görmekteyiz. Fakirleşen bu gönüllerin birbirilerine ısınmaları ve zihniyetlerin birbirilerini fark etmelerini, imrenerek ve özlemine duyarak anlattığımız asr-ı sadetteki kardeşliğe ve toplumsal huzura ve güvene kavuşmak için, körelen zihniyetlerin Selâmlaşmayla aydınlatılması ve selâma alıştırılmasıyla mümkün görünmektedir. Çünkü İslâmi ve insani olan erdemli değerlerden biri de Selâmlaşmadır. Bunun hakikatini de yukarda zikrettiğimiz hadislerinden ve ayetlerden de anlamaktayız.³²³

Vahyin ve Kur’an’ın ilk muhatabı ve tebliğcisi ve aynı zamanda Kur’an’ın ilk müfessiri ve tefsircisi olan Hiz. Peygamber’e (s.a.s), Allah Kur’an’da şöyle buyurmuştur:

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ

“...Sana Kur’an’ı gönderdik ki, insanlara indirileni onlara açıklayasın...”³²⁴

Bu ayetten de anlaşıldığı gibi Allah, Kur’an’ın insanlar için tefsir edilmesini istemektedir. Allah’ın, Hiz. Peygamber’e (s.a.s) verdiği bu risâlet görevinden dolayı O, hadisleriyle Kur’an’ı açıklayarak ümmetin yolunu aydınlatmıştır.³²⁵

Kur’an’ın önemle üzerinde durduğu konulardan biride hiç şüphe yok ki Selâmlaşma konusudur. Kur’an’ın icmali manada ele aldığı Selâmlaşmayı, Hiz. Peygamber (s.a.s) tafsili manada ele alarak konunun mana ve ehemmiyetini

³²² Ebû Dâvûd, *Edeb*, 139.; Tirmizî, *İsti’zân*, 15.

³²³ Bkz. Nahl, 16/14-16.; Furkan , 25/53.; Neml, 27/59.; Rahman , 55/19-20.; Tirmizî, *Kıyâmet*, 42.; İbni Mâce, *İkâmet*, 174, *Et’ime*, 1.; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 131.; Nesâî, *İmân*, 12.; Mâlik, *Muvatta*, *Selâm*, 6.; Buhârî, *Bed’ü’l-halk*, 6; *İsti’zân*, 16.

³²⁴ Nahl, 16/44.

³²⁵ Demirci, *Tefsir Tarihi*, 37.

mü'minlerin dikkatlerine sunmuştur. Bunun için, selâmın ve Selâmlaşmanın anlamını, önemini ve ehemmiyetini Kur'an rehberliğinde çok iyi tahlil eden Hz. Peygamber (s.a.s) de Selâmlaşma mevzusu üzerinde büyük bir titizlikle durmuş ve bu alanda yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi birçok hadis zikretmiştir. Biz de İslâm'da selâmın ve Selâmlaşmanın bizler için ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu hadisler bağlamında ortaya koymaya çalışacağız.

Hz. Peygamber (s.a.s) toplumda çocuklara büyük bir değer verdiğini, onlarla her karşılaştığında ilk fırsatta onlara selâm vererek onları selâm kültürüne alıştırmaya çalıştığını şu hadis-i şeriften öğrenmekteyiz. Sahabeden, Hz. Peygamber'e (s.a.s) olan yakınlığıyla bilinen Enes bin Malik (ra), çocukları gördüğü zaman onlara hemen selâm verirdi. Resûlullah'ın (s.a.s) da böyle yaptığını ifade etmiştir.³²⁶

Enes bin Malik (ra), bilindiği üzere küçük yaşta, Hz. Peygamber'in (s.a.s) Kur'an'dan edindiği ahlakla ahlaklanmış ve onun izini takip ettiği çok aşikârdır. Bu hadisten ve buna benzer hadislerden anlaşılan şudur: Büyük bir tevazu sahibi olan Hz. Peygamber (s.a.s), daha küçük yaşta çocuklara selâm vererek onların minik gönüllerine Selâmlaşma sevgisini, güveni ve güvenmeyi aşılmasının yanısıra; onlara İslâmın tasvib ettiği erdemli bir kişilik kazandırmak, onlara değerli olduklarını hissettirmek istemiştir. Tıpkı Hz. Enes'in (ra) şahsında olduğu gibi³²⁷

Hz. Peygamber Selâmlaşma kültürüyle, yeryüzünde İslâmın devamını sağlayacak olan çocukları, İslâm'ın şiarı ve adabı olan Selâmlaşmaya küçük yaşta alıştırmak istemiştir. Bugün modern psikolojinin bile titizlikle üzerinde durduğu ana konulardan biride insanın bütün hayatı boyunca, onun şahsiyetinde olumlu veya olumsuz davranış diye bileceğimiz, kişiliğine ve şahsiyetine dair bütün ahlaki davranışlarını küçük yaşata edindiği kazanımlarla elde ettiğini belirlemektedir.³²⁸ Çünkü bugünün çocukları, yarının büyükleridir. Aydınlık yarınları da ancak yüce bir ahlaka sahip olan bir nesil inşa edebilir. Bunun için biz Müslümanların da bu alanda yapmamız gereken ilk işlerden biri; kendi evlerimizde selâmı ve Selâmlaşmayı hanelerimize her giriş çıkışımızda kendi ailemize selâm vererek bu ahlakı onlarda alışkanlık haline getirmemiz gerekmektedir.

³²⁶ Buhârî, *İsti'zân*, 15.; Müslim, *Selâm*, 15.; İbni Mâce, *Edeb*, 14.; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 136.; Tirmizî, *İsti'zân*, 8.

³²⁷ Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, IV, 439.; Tirmizî, *İsti'zân*, 10.

³²⁸ Leynn Wiss, *Çocuğumu Nasıl Anlarım? Çocuğunuzu Kitap Gibi Okuyun* (çev. Sinan Köseoğlu), Beyaz Yayınları, İstanbul, 1998, 41-42.

Bununla beraber selâmın ve Selâmlaşmanın anlam ve önemini de Nebevî bir metotla onlara kavratmamız da gerekmektedir.

Hız. Peygamber (s.a.s) sözleriyle, davranışlarıyla ve kendisiyle hiçbir zaman çelişmemiştir. İslâm Peygamberi selâmı, hayatın her alanına yaymamızı isterken, kendisi de her zaman bu işin bireysel ve sosyal hayattaki uygulayıcısı, önderi ve rehberi olmuştur. Selâm vermenin ve selâmı yaymanın önemine dair Hız. Peygamber (s.a.s) şu hadisi üzerinden bir genelleme yaparak, selâmın anlam ve önemini açıklayalım.

Hız. Peygamber (s.a.s) hadislerinde Müslümanlara şu yedi şeyi emretmiştir: “Hasta ziyaretini, cenâzeye iştirak etmeyi, aksırana hayır dilemeyi, zayıfa yardım etmeyi, mazluma yardımcı olmayı, وإفشاء السلام selâmı yaygın hale getirmeyi ve yemin edenin yemininin yerine gelmesini temin etmeyi.”³²⁹ İslâm Peygamberinin burada emrettiği bu insani davranışlar, İslâm’da ibadet hükmünde kabul görülmektedir. Burada İslâm Peygamberi insanları sosyal tabakalara ayırmadan her sınıfa eşit mesafede yaklaşılmasını ve aynı muameleye tabi tutulmasını emretmiştir. Bu hadiste sıralanan her maddenin İslâm literatüründe önemli bir değeri ve yeri vardır. Bu saydığımız değerlerden biride Selâmlaşmadır. Buradaki selâm bizlere tavsiye hükmünde değil emir niteliğindedir. “Siz, iman etmedikçe cennete giremezsiniz; bir birinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız. Yaptığınız zaman birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? أفشوا السلام بينكم Aranızda selâmı yayınız.”³³⁰ Bu hadis, selâm verme noktasında bir önceki hadisin hükmü niteliğindedir. Hız. Peygamber, burada cennete girebilmenin şartının iman, hakiki manada iman sahibi olmanın şartını ise mü’minlerin bir birilerini gönül bağıyla sevmelerine bağlamıştır. Gönüller arasında bu sevgi bağını inşa edecek şeyin ise selâm olduğunu bildirmiştir. Bunun için bizler selâmın sadece iletişimin başlangıcı olmasının ötesinde İslâm’ın bir gereği olarak algılayıp, farz ibadetlerimize gösterdiğimiz hassasiyeti, selâm vermeye de gösterip, selâmı toplum içinde yediden yetmişe her bireye vererek, selâmı yaygınlaştırmalıyız.

İslâm’ın ilk muhatapları olan sahabeler, Hız. Peygamber’e (s.a.s) birçok konuda sorular yöneltmişlerdir. Örneğin İslâmın en hayırlı ameli hangisidir? İnsanların içinde Allah katında insanların en makbulü kimdir? Benzeri sorular sorulmuşlardı. Peygamber

³²⁹ Buhârî, *Mezâlim*, 5.; Müslim, *Libâs*, 3.; Tirmizî, *Edeb*, 45.; Nesâî, *Cenâiz*, 53.

³³⁰ Müslim, *İmân*, 93.; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 131.; Tirmizî, *İsti’zân*, 1.; İbni Mâce, *Mukaddime*, 6.; *Edeb*, 11.

(s.a.s) ise soruyu soranın durumuna, ihtiyacına, konumu ve anlama kapasitesine göre cevaplar vermiştir.

Hadislerde selâm başlığı altında verdiğimiz hadislere baktığımızda Hz. Peygamber'in, hayatın her alanına dair selâmlama ile ilgili hadisler söylediğini görmekteyiz. Yukarıda verdiğimiz hadislerin tamamını incelediğimizde, Kur'an'ın değindiği fakat ayrıntıya girmedığı konularda, hadislerin devreye girerek bu konuları ayrıntılı bir şekilde açıkladığını ve Kur'an'ın muradını ortaya koyduğu görülecektir.³³¹

Tetkik ederek ele aldığımız ayetlerden ve hadislerden anlaşılan, selâmın yayılması gerektiği anlaşılmaktadır. Çünkü yayılan selâmla birlikte topluma barışın, güvenin, emniyetin, huzurun, dostluğun ve kardeşliğinde yaygınlık kazanarak hâkim olacağı çok açıktır. Eğer bugün iç dünyamızda bir yaşama sevinci varsa, yaşadığımız bu süflî âlem içinde bir nebze huzur bulabiliyorsak, üzerimize yıkılan dağ gibi dertlerin ve sıkıntıların altında ezilmeden kendimizde dayanma gücü bulabiliyorsak, bütün acılara ve yaşanan bütün zulümlere rağmen yüzümüzde tebessümler ve gülücükler eksik olmuyorsa bunların hepsi; Allah'ın "Selâm" isminin egemenliğinden/hâkimiyetinden ve tasarrufundandır. İnsan, bu dünyada bâki bir selâmet, kurtuluş, emniyet, huzur ve esenlik arayışı içindedir. Bu dünyada aradığını bulabileceği tek liman, İlahi kelim olan Kur'an ve Onun açıklayıcısı hükmünde olan hadislerdir. İlahi kelimadan İlahi makama Kur'an ve hadisler ile ulaşılabilecektir. Çünkü Kur'an ve hadisler, ancak nefsin ve malını Allah için sarf eden her kişinin "dâru's-selâma" olan ebedi cennet yurduna ulaşacağını müjdelemektedir.³³² Geçici olan ömürler ancak bâkî bir yolda sarf edilerek, bâkî bir ömre inkılâb etmektedir.³³³

C. Selâmın Rahmet Boyutu

1. Rahmetin Kelime Anlamı

Selâmın rahmet boyutunun daha iyi anlaşılması için öncelikle rahmet kelimesinin manasını kısaca ele alacağız. Rahmet رحمة kelimesinin dil sözlüklerinde "merhamet eden" "bağışlayan" "acıyan" "şefkat eden" "affeden" "kalp rikkati" ve "yufkalı ve yumaşıklık" anlamlarına gelmektedir. Rahmet kelimesi dilimizde tam olarak karşılığı

³³¹ Buhârî, *İsti'zan*, 3.; Haşır, 59/23.

³³² Bkz. Yasin, 36/58.; Tevbe, 9/11.; Müslim *İmân*, 151.; *Cennet*, 27.

³³³ Said Nursi, *Sözler*, Rnk Neşriyat, İstanbul, 2012, 31-32.

olamayan bir kelime olduğu için Arapçada rahmet kelimesine yakınlık arz eden “esirgemek” ve “acımak” kelimelerin anlamlarıyla tercüme edilmeye çalışılmıştır.³³⁴

Kur’an’ı Kerim’de Rahmet kavramının mastar olarak kullanıldığı yerlerde Allah’ın, yarattıklarına karşı muamelesinin konu edinilmesine rağmen İsrâ suresinde³³⁵ insanlar için kullanılmıştır. Bunla birlikte birde tevbe suresinde³³⁶ Hz. Peygamber’i, mü’minlere karşı rahmet olduğunu ifade etmek için, Hz. Peygamber’in şahsına nisbet edilmiştir.³³⁷

Rahmet kelimesinin anlaşılması; Allah’ın, Rahmân ve Rahîm isimlerinin anlaşılmasına bağlıdır. Bu da konumuzun anlaşılması açısından çok önemlidir.

Rahmân ve Rahîm isimleri rahmet iştikakından mübalağa vezninden türemiş kelimelerdir. Kısacası şunun izahını yapmak gerekir. Rahmân kelimesinin manası için çok merhamet eden anlamında yalnız Allah’a özgü bir sıfat olarak kullanılmaktadır. Rahîm ismi ise Allah’ın ismi olarak kullanıldığı gibi insanlar için de kullanılmaktadır. Allah’ın Rahmân ismiyle yeryüzünde yaşayan bütün canlılara rahmet ederken, Rahîm ismiyle ahirette, sadece mü’min kullarına merhamet edecek olan anlamındadır.³³⁸

2. Selâm ve Rahmet İlişkisi

Allah’ın Selâm ismi, bütün varlık âleminin hayatı üzerinde büyük bir etki ve hâkimiyet gücüne sahip olup, onun hayatında etkin bir şekilde rol almaktadır.³³⁹ Varlık âleminde görülen kusursuz işleyiş ve ahenk, onun dengeli bir oluştan geldiğini bizlere açık bir şekilde göstermektedir. Dolayısıyla Allah’ın Selâm isminin muhtevasının geniş ve kapsayıcı olduğu anlaşılmaktadır. Bunun için Müslümanlar’ın özellikle Selâmlaşmaları esnasında “es-Selâmü aleyküm ve rahmetullah” diyerek birbirlerine

³³⁴ Ömer, *Mu’cemu’l-Luğatul el-Arabiyyetu’l Meâsir*, II, 873.; Zebîdî, *et-Tâcu’l-Arûs*, XXXII, 233.; Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, I, 32-33.; Güneş, *Arapça Türkçe Sözlük*, 458.; Topaloğlu vd. , *İslâm’da İnanç Esasları*, 110.;

³³⁵ İsrâ, 17/24.

³³⁶ Tevbe, 9/128.

³³⁷ Râgıb el-İsfahâni, *Müfredât Elfâzi’l-Kur’an*, 191.; Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, I, 32-33.; Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, I, 112-113.; Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, VII, 256-257.

³³⁸ İbni Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’an’il-Azîm*, II, 64.; Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, *el-Maksâdü’l-Esna*, yy, Beyrut, ts, 36.; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhâkî, *el-Esmâ ves-Sifât*, yy, Beyrut, ts, 49.; Geniş bilgi için bkz. Müslim, *Tevbe*, 18-21.; Buhârî, *Rikak*, 19.; Heysemî, *Mecmeü’z-Zevâid*, X, 385.; Ahmet Davudoğlu, *Sahihi Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul, 1977, XI, 101.

³³⁹ Taberî, *Câmi’ul-Beyan*, VIII, 246.; Zuhayli, *Tefsirü’l-Münir*, XIV, 381-382.; Toptaş, *Kur’an-ı Kerim Şifa Tefsiri*, VII, 155-156.

karşılık vererek selâm ile dua ve niyazda bulunmaları, Hz. Âdem'in meleklerle verdiği selâma, meleklerin “ve rahmetullah” lafzını ilave ederek karşılık vermeleri, bizlere selâm ve rahmet arasında nasıl bir ilişki olabilir? Sorusuna açıklık getirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Allah, وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ “(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik”³⁴⁰ ayeti kerimesinde zikrettiği üzere, Hz. Peygamber (s.a.s) dini yönde insanlık için Allah’tan bir rahmet olarak gönderildiği gibi; dünyevi açıdan da bir rahmettir. Dünyevi açıdan rahmet oluşu, insanları cehalet ve dalalet karanlıklarından aydınlık yarınlara ve geleceğe ulaştırmasıdır. Dini açıdan rahmet oluşu ise; kitaplarının aslını tahrif ederek (Yahudi ve Hıristiyanlar) hakikati bulmakta bocalayan kitap ehline rahmet elçisinin, rehber ve önder olmuş olmasıdır. Bu da Allah’ın Selâm isminin rahmet elçisi olan Hz. Peygamber’in şahsında yeryüzüne tecelli ettiğini, burada barışı kardeşliği ve selâmeti tahsis ettirmeye çalışarak bütün insanların kardeş olduğu hakikatini de ilan etmiştir.³⁴¹

Selâm ile rahmet arasındaki bağın ve hikmetin tecellisini, Allah’ın, dikkatlerimize sunduğu şu Kur’an-i örnekte de görebilmek mümkündür. Allah, özellikle insanın anne rahmindeki evrelerinden bahsederek bu oluşum ve gelişim serüvenindeki sahneleri dikkatlerimize sunmaktadır. Selâm ve rahmet bağlamında, Kur’an’da insanın yaratılışı ile ilgili ayetler incelendiğinde, insanoğlunun yaratılışındaki ilk evreden son evresine kadar mucizevi bir ortamda oluşumunu ve gelişimini tamamlayarak dünya sahnesine geldiği açık bir şekilde görülecektir.³⁴² Hac suresi (22/5)’te ve şu hadiste “her birinizin yaratılışı ana rahminde nutfe halinde kırk günde derlenip toparlanır. Sonra aynen öyle (kırk gün daha) alak olur. Sonra yine öyle (bir kırk gün daha) mudga (et parçası) halini alır. Ondan sonra melek gönderilir. Ona ruh üflenir...”³⁴³ Burada insanın yaratılışındaki can alıcı noktalarla ilgili bütün evrelere işaret vardır.

Yüce Allah, anne karnındaki bebeğin sağlıklı bir şekilde oluşum ve gelişimini tamamlayarak dünyaya gelmesi için, anne karnında dölyatağı adı verilen kaslardan

³⁴⁰ Enbiya, 21/107.; Bkz. A’raf, 7/155.; Tevbe, 9/128.; Hicr, 15/49.

³⁴¹ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XVI, 245; Taberî, *Câmi’ul-Beyan*, V, 558.

³⁴² Âl-i İmran, 3/6.

³⁴³ Ebu’l-Hüseyin Müslimu’bnu’l-Haccac el-Kuşeyrî en-Neysaburi, *Sahihi Müslim ve Tercemesi*, (trc. Mehmed Sofuoğlu), İrfan Yayıncılık, İstanbul, 2014, VIII, 114.; Mü’minûn, 23/14.; Keith Leon Moore, *The Developing Human-Clinicalley Oriented Embriyology*, W. B. Saunders Company, Canada, 1983, 126, 374.

oluşan ve sağlam bir duvar yapısına sahip olan, ağırlığı elli gramdan fazla olmayan içi boş olan rahimde, bütün evrelerini tamamlayarak,³⁴⁴ selâmete kavuşturmuştur.

Allah'ın, insan evladına annesi karnında merhamet ederek rızıklandırması, zarar görmeden büyümesini, bütün uzuvlarının eksiksiz bir şekilde oluşmasını sağlaması³⁴⁵ ve güven içinde anne rahmini terk edip dünyaya gelmesini sağlaması; Allah'ın, anne karnındaki insan evladına rahmetiyle muamele edip onu dünyaya getirmiş olması, selâmın rahmet üzerinden tecelli ettiğini göstermektedir.

Allah'ın gökyüzünü tavan kılması,³⁴⁶ gökyüzünden gelecek zararlardan insanları rahmetiyle muhafaza etmesi, yeri bir döşek yapması, dağları kazık misali yere sabitlemesiyle insanı yer sarsıntısından muhafaza etmesi³⁴⁷ de Allah'ın rahmetinde Selâm isminin tecelli ettiği görülmektedir. Dolayısıyla Allah'ın Selâm isminin, rahmet üzerinden bütün kâinatta tecellisi açık bir şekilde görülmektedir. Bu da gönüllerde ve dillerde selâmın her daim canlı tutulması gerektiğinin hakikatini göstermektedir.

D. Selâm, İslâm ve Barış İlişkisi

1. Selâm ve İslâm İlişkisi

İslâm kelimesinin iştikakına dil kaynaklı eserlerde baktığımızda, bu kelime selâm ile aynı kökten gelmekte olup, “teslim olmak, bağlanmak, esenlik, barış yapmak, vermek, itaat etmek ve boyun eğmek (inkiyâd)”³⁴⁸ anlamlarına gelmektedir.

Kelimenin örfteki kullanımını ise “doğruya ve hakka uyma” anlamı taşır. Zulme, yanlışa, kötüye ve adaletsizliğe boyun eğme şeklindeki bir teslimiyet anlayışı ise İslâma ve İslâm'ın ruhuna aykırı olduğu gibi isyan olarak telakki edilir.³⁴⁹

Bu kavramla ilgili olarak İslâm'ın ana kaynağı olan Kur'an'a baktığımızda, İslâm kelimesinin Kur'an'da sekiz ayette geçtiğini görmekteyiz. Bu kavramın fiil olarak

³⁴⁴ Guyton ve Hall, *Tıbbi Fizyoloji*, (çev. Berrak Çağlayan Yeğen), Nobel Tıp Kitapevleri, İstanbul, 1996, 1039.

³⁴⁵ Nahl, 16/78.

³⁴⁶ Talak, 66/12.

³⁴⁷ Nebe, 78/6-7.

³⁴⁸ Ebü'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerif el-Cürcânî el-Hanefî, *Kitabu't-Tâ'rîfât*, Dârü'n-Nefâis, Beyrut, 2012, 14.; İbni Manzûr, *Lisânu'l-Arabi'l*, IV,345.; Güneş, *Arapça Türkçe Sözlük*, 584.

³⁴⁹ Sinanoğlu, “İslâm md.”, *DİA*, XXIII, 37-42.

geçtiği ayetlerde, Allah'a yönelmek ve O'na teslim olmak,³⁵⁰ Tevhid inancı üzere olmak, boyun eğmek, itaat etmek,³⁵¹ anlamlarında kullanılmaktadır.

Fitrat ve tevhid dini olan İslâm'ın kelime manalarını açıkladıktan sonra, bu kavramın selâmla yakın manalara hizmet ettiği, selâmın “güven, barış, emniyet, açık ve gizli bütün eksiklerden, noksanlıklardan beri olama, çirkin görülen şeylerden selâmet bulma,³⁵² anlamlarına gelmesinden anlaşılmaktadır.

Bir kimsenin emniyet ve güven içerisinde olabilmesi için ilk önce İslâm'ın emrettiği hükümlere teslim olması gerekmektedir. Bunun için bir insanın Allah'ın Selâm olan isminin manalarıyla muhatap olabilmesi için, fitrat dini olan İslâm'a ve onun emirlerine teslim olması gerekmektedir. Zâhirî ve bâtinî âlemde hakiki manada selâmette olabilmenin tek yolu da İslâm'a, bütün benliğiyle bağlanıp teslim olmaktan geçer.³⁵³

Selâmın ve İslâm'ın dini kaynaklarda birlikte yer alması, konunun önem ve ehemmiyetini arttırmaktadır. Selâmın ve İslâm'ın birbiriyle nasıl bir ilişki içinde olduğunu anlamak için de İslâm'ın ana kaynakları olan ayetler ve hadisler bağlamında düşünmemiz gerekmektedir. Burada ilk önce İslâm dinin asıl amacına bakacak olursak, İslâm'ın asıl amacının yeryüzünde tevhidi hâkim kılarak, İslâmi bir toplum oluşturmak ve tevhid eksenli oluşturulacak olan bu topluluğunda dini bir topluluk olacağını, İslâmi kaynaklarda ifade edilmiştir.³⁵⁴

İslâm, özel manada Hz. Peygamber'e (s.a.s) vahyedilen dini hakikatlerin adı olduğu gibi, genel manada ilk insan olan Hz. Âdem'den (as) itibaren vahiy yoluyla yinelenen gelen inancın da ortak adıdır. Kur'an, Kitap ehli olanları ve Müslümanları Hz. İbrahim'in tebliğ ettiği fitrat dini olan (Haniflik) hakikatinin ortak paydasında bir araya getirmeye çalışmaktadır.³⁵⁵ Bu hakikat gerçekleştiği zaman, yolcusu olduğumuz bu süfli dünyada şiddetin, kavganın, acının, ıstırap ve kederin yerine, barış, emniyet, güven ve selâmet hâkim olacaktır.

³⁵⁰ Bakara, 2/112, 132.; Mü'min, 40/66.; Lokman, 31/22.; Zümer, 39/54.

³⁵¹ Enbiya, 21/108.; Bkz. Bakara, 2/143.; Halil Taşpınar, *İman ve İslâm Terimlerine Kur'an ve Tefsir Bağlamında Bir Bakış*, D.İ.D, Sayı: 4, 2004, 14.

³⁵² Râgıb el-İsfahâni, *Müfredât Elfâzi'l-Kur'an*, 268.; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, V, 146.

³⁵³ İzutsu, *Kur'an'da Allah -İnsan*, 85-86.

³⁵⁴ Bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I, 343-345.; Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah Hâkim en-Nisâbu, *el-Müstedrek ala's-Sahihayn*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Mekke, 2006, II, 656.; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, I, 128-131.; Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri*, I, 496-498.

³⁵⁵ Ömer Özsoy, İlhami Güler, *Konularına Göre Kur'an*, Fecr Yayınevi, Ankara, 2004, 164.

Allah Kur'an'da, Hz. Peygamber (s.a.s) hadislerinde, İslâm'ın ve selâmın bir biriyle olan ilişkilerinin hakikatini şöyle izah etmişlerdir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السَّلَامِ كَافَّةً

“Ey iman edenler! Hepiniz topluca barış ve güvenliğe (yani İslâma) girin...”³⁵⁶ ayetinde ve “İman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe de gerçekten iman etmiş olmazsınız. Yaptığımız takdirde bir birinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? Aranızda selâmı yayınız.”³⁵⁷ Ayet ve hadisinde Allah ve Resulü, İslâm'ın ve selâmın hakikatini izah ederek dikkatlere sunmuşlardır.

Barışın, emniyetin, güvenin, kurtuluşun ve selâmetin, inancın adı olan İslâm'ın hakikatine erişmenin ise selâmı yaymakta gizli olduğu aşikârdır. Bu hakikat bizlere İslâm'ı kabulden sonraki yaşamın İslâmi olabilmesi, imanın kemale ermesi, Müslümanın Müslümanı tanıması ve sevmesi için, İslâm kadar, selâmında gerekli olduğunu gösterdiği gibi, İslâmsız bir yaşam olmadığı gibi selâmsız İslâm, selâm, İslâm, selâm, İslâm, selâm, bir yaşamında olamayacağının delilidir.

2. Selâm ve Barış İlişkisi

Yüce Allah, yeryüzüne gönderdiği insanları, başıboş bırakmayıp İlâhi mesajla, nebi ve peygamberlerle desteklemiştir. Allah, göndermiş olduğu bütün semavi dinlerin temelinde tevhidin olmasının yanısıra, yeryüzünde insanlar arasındaki çatışmalara, düşmanlıklara son verip, onun yerine gönüllere selâmeti, barışı ve Allah'ın iradesini hâkim kılmak vardır.

Selâmın barışla olan ilişkisine ayetler bağlamında baktığımızda Allah'ın, toplumların en küçük yapısından³⁵⁸ en büyük yapısına kadar barışı tesis edip,³⁵⁹ çatışmaları ortadan kaldırıp, güven, emniyet ve selâmeti tesis etmek istediği görülmektedir.³⁶⁰ Bu konun daha iyi anlaşılması için Kur'an'da barışı temsil eden, selâm ve barış kavramıyla aynı manalara sahip, sulh kavramının manalarına kısaca değinmenin yararlı olduğunu düşünüyoruz.

³⁵⁶ Bakara, 2/208.; Bkz. Taberî, *Câmi'ul-Beyan* I, 511-512.; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gâyb*, V, 23-26.; Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, II, 13-14.; Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, I, 246.

³⁵⁷ Müslim, *İman*, 93.

³⁵⁸ Nisa, 4/1.

³⁵⁹ Bakara, 2/208.

³⁶⁰ Bkz. Bakara, 2/34, 163, 177, 201, 285.; Âl-i İmran, 3/144.; Maide, 5/8, 32, 48, 77.; Enam, 6/152, 160.; Araf, 7/29.; Nahl, 16/90.; Lokman, 31/18, 32.; Ahzâb, 33/70-71.; Ahkaf, 46/13.; Saff, 61/2-3; Müslim, *İman*, 93.

Sulh kelimesinin iştikakına baktığımızda bu kelimenin “s-l-h” kökünden geldiği anlaşılmaktadır. Bu kelime Kur’an’da ve dil kitaplarında, “ıslâh etmek, düzeltmek, barış ve anlaşma”³⁶¹ anlamlarına gelmekte olup, bu kelimenin karşıt anlamlısı ise bozgunculuktur. İnsanda bulunan güzel meziyetlerin ifadesi içinde aynı kökten gelen salih kelimesi kullanılmaktadır.³⁶²

Kur’an’ı Kerim de genel manada barışı temsil eden kelimelerin, iştikakına ve terim manalarına göz attığımızda, huzurun, emniyetin barışın ancak güven ve esenliğin hâkim olduğu alanlarda vuku bulacağı esası üzerinde durduğu açıktır. Kur’an bireysel ve toplumsal yaşama büyük önen verdiği gibi bu kavramların toplumun bünyesine yerleşmesi ve toplumun yapısına hâkim olması için emirlerde ve önerilerde bulunur. Bu evrensel değerlerin toplumda yer edinebilmesi için gereken prensiplerden onları haberdar eder ve Müslümanların bu prensiplere riayet ederek davranmaları noktasında mesuliyet olarak yüklemektedir.

Selâm ve barış eksenli bir dünyanın imar edilebilmesi için yeryüzünde bireysel ve toplumsal barışı, selâmeti ve huzuru hâkim kılmak gerekmektedir. Bunu sağlayabilmek için selâm ve barışla aynı çerçevede yer almayan; şiddet, kaos ve öldürme gibi eylemlerin İslâmi ve insani olmadıklarının hakikatini ortaya koymak gerekmektedir. Şu iki ayet bu mevzuyu çok açık bir dille izah etmektedir:

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيَّهِ سُلْطَانًا فَلَا يَسْرِفُ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا

“Haklı bir sebep olmadıkça, Allah’ın haram kıldığı cana kıymayın. Kim haksız yere öldürürse, biz onun velisine yetki vermişizdir. Ancak oda (kısas yoluyla) öldürmede meşru ölçüleri aşmasın. Çünkü kendisine yardım edilmiştir.”³⁶³

Diğer bir ayete ise: كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا

“İsrâiloğullarına (kitapta) şunu yazdık: “kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün

³⁶¹ Zebîdî, *et-Tâcu'l-Arûs*, VI, 548.; Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, VII, 266.; Ebu Muhammed Abdullah b. Müslîm İbni Kuteybe, *Edebü'l-Kitâb*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2009, I, 424.; Ebu Bekir Muhammed b. El-Hasan b. Düreyd, *Cemheretü'l-Luğa*, Darü'l-İlm Li'l-Melayin, Beyrut, ts, III, 49.; Nisa, 4/128.; Hucurat, 49/9.

³⁶² İbni Fâris, *Mu'cemü Mekâyisi'l-Luga*, III, 303.

³⁶³ İsra, 17/33.

insanları öldürmüştür. Her kimde birinin (hayatını kurtararak) yaşatırsa sanki bütün insanları yaşatmıştır.”³⁶⁴

Bu iki ayetten, insanın ve onun hayatına verilen değer, selâmet ve barışın önemi açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Selâm ve barış kavramları, insanın sahip olduğu bütün olumsuz davranışlarına rağmen, insanları iyilik ve adalet çerçevesinde bir araya getirmektedir.

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ

“İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav. Bir de bakarsın ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir.”³⁶⁵

لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

“Allah sizi, din konusunda sizinle savaşmamış, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara adil davranmaktan men etmez. Şüphesiz Allah adil davrananları sever. Allah, sizi ancak, sizinle din konusunda savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkararak ve çıkarılmanız için destek verenleri dost edinmekten men eder. Kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.”³⁶⁶

Bu ayetlerden açıkça anlaşılmaktadır ki; insanlığın selâmeti ve barışı için her şeyde önce iyiliğin ve adaletin emredileceği, dini değerlere saldırı noktasında karşı tarafa hiçbir toleransın tanınmayacağı; kötülüğe ve savaşa karşı olan bir anlayışa sahip olmak gerektiği açık bir dille beyan edilmiştir.

Selâm, İslâm ve barış ilişkisi bağlamında sonuç olarak şunları söyleyebiliriz. Yeryüzünde var olan kaosun son bulup, barışın ve selâmetin devamı ve teminin sağlana bilmesi; kıyamete kadar yıkılmayacak tek kale olan İslâm dinin ve Onun erdemli değerlerinden olan; İslâm, selâm ve barışla mümkün olacaktır.

Barış, emniyet, güven, kurtuluş, selâmet, teslimiyet, kardeşlik, ilim ve irfanın, dünya ve ahiret saadetinin, hakkın ve adaletin dini olan İslâm, yeryüzünde bünyesinde ayrımcılığı, ötekileştirmeyi, düşmanlığı, adaletsizliği, şiddeti ve savaşı, sömürmeyi,

³⁶⁴ Maide, 5/32.

³⁶⁵ Fussilet, 41/34.

³⁶⁶ Mümtehine, 60 /8-9.

kini, nefreti ve düşmanlığı bünyesinde barındırmayan; insanlığın bütün şartlarda sığına bileceği İlahi bir limandır. Şunu da ifade edelim ki; yeryüzünde erdemli ve İlahi değerlerin hâkim kılınması, insanlığı sömürüye, açlığa, sefalete, ırkçılığa, düşmanlığa, savaşa ve kaosa sürükleyen değerlerin ortadan kaldırılması da ancak İslâm'ın ve Onun evrensel değerlerinin hâkim olmasıyla mümkündür.

E. Günümüz Toplumunda Selâmlaşma Anlayışı

Yeryüzünde yaşayan her toplumun, gündelik hayatın farklı alanlarında muayyen durumlara ve gereksinimlere bağlı olarak müraccaat ettiği iletişim kanalları bulunmaktadır. Bunun için her toplumun kültüründeki yaşanan değişim, tahavvül/dönüşüm, farklılıkların ve yeniliklerin gözlemlenebildiği sahalardan biride iletişim çeşitleridir. İletişim çeşitleri paylaşımcıları tarafında gündelik hayatın içerisinde sürekli tekrar edilmesiyle gündelik davranış biçimini almaktadır. Bireyler arasındaki hitap şekilleri, nezaket kuralları, Selâmlaşmaları ve ayrılırken vedalaşma şekilleri de her toplumun kültürel niteliğine göre şekillenmekle birlikte, toplumun dilinde yer edinen dilsel ve davranışsal temelli olan iletişim türleridir.³⁶⁷

Toplumların çekirdek yapısını oluşturan bireyler birbirleriyle buluşma veya karşılaşmaları esnasında birbirlerinin durumlarını sorma veya ayrılma sırasında vedalaşmak için kullandıkları bedensel hareketler ve dilsel ifadeler, o toplumun iletişim sahasındaki sosyal ve kültürel yaşamları ve özellikleri hakkında bizlere ihtiyacımız olanı bilgileri verebilmektedir.³⁶⁸ Bu sebepten ötürü gündelik yaşamımızda yapmış olduğumuz karşılıklı diyaloglar belirli kurallar çerçevesinde yapılmaktadır. Bu da bize, bireyin veya grubun içinde bulunduğu sosyal ve kültürel yaşamının bilgisini verebilmektedir.³⁶⁹

İnsanlar arasında ki bireysel veya toplumsal Selâmlaşma, iletişimin özü veya mayası hükmündedir. İletişimin başlangıcının güzel, ahenkli ve selâmetli olabilmesi için ilk kelam selâm olmalıdır. Dolayısıyla iletişimde hiçbir kavram ve değer onun yerini tutamaz. Ne günaydın, ne hoş geldin, ne buyurun, ne merhaba sözü nede başka bir söz

³⁶⁷ Doğan Cüceloğlu, *İletişim Donanımları*, Remzi Kitapevi, byy, 2002, 55-65.

³⁶⁸ Vecdi Akyüz, *Kur'an'da Siyasi Kavramlar*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1998, 479.; Ali Turgut, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Ahlak Esasları*, Samil Yayınevi, İstanbul, 1980, 168.

³⁶⁹ Ahmet Keskin, *Türk Kültüründe "Selâmlaşma" ve "Vedalaşma" Hakkında Genel Bir Değerlendirme*, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, 2017, sayı. 43, 126.

selâmın yerini ve mana derinliğinin yerini tutamaz. Çünkü selâm Allah'ın ismi,³⁷⁰ cennetin ismi³⁷¹ ve Müslümanın Müslümana dünyada ve ahirette yaptığı en güzel duanın adıdır.³⁷²

Günümüz toplumunda, selâm ve Selâmlaşma anlayışında ciddi manada incelmelerin ve kopmaların olduğu kendini açık bir şekilde bizlere hissettirmektedir. Bu olumsuzluk, toplumun her tabakasında görülmektedir. Servise binmek üzere gittiğiniz durakta bulunan insanlara selâm verildiği zaman, bazı insanlarda şahsınıza karşı, sizin ruhsal anlamda sıkıntılarınız olduğu varsayılmaktadır. Bunun altında yatan neden ise; toplumun Selâmlaşmanın manevi birliktelik ruhundan ve kimliğinden soyutlanmış olmasıdır. Toplumda, selâm verecek, selâmı alacak olanda da kaygı merkezli endişelere veya önyargılara sahip olabilmektedir. Bilinçaltımızda oluşan endişelerimizi, kaygılarımızı veya önyargılarımızı medeni cesaretimizi kullanarak aşmayı ve bu olumsuz düşünceleri bastırabilmeliyiz. Toplumun çoğunluğu Müslüman olan, aynı coğrafyanın kültürel değerlerine sahip olan bireyler olarak, sahip olduğumuz değerlerimizin genel itibarıyla ortak olduğunu görebiliriz. Kendisine özgüveni tam ve şahsiyet sahibi olan her bireyin veya topluluğun sahip olduğu değerlerin farkına varıp, medeni cesaretini toplayarak, Selâmlaşmayı yaygınlaştırmak ve sahabe dönemindeki Selâmlaşma ruhunu yaygınlaştırmak adına büyük bir cesaretle Selâmlaşmayı, eylemleri ve söylemleriyle başlatmalıdır. Çünkü Selâmlaşma, toplumun birlik, beraberlik ve kardeşlik ruhunun sarsılmaz duvarlarını ayakta tutabilen önemli taşlarından biridir. Bu noktada en önemli görev, toplumun çekirdek yapısını oluşturan ailelerimize ve toplumun geleceğini yoğurarak şekillendiren eğitim kurumlarımıza düşmektedir. Bu yöntemi desteklemek ve pratiğe dökerek, selâmın hayatın ve yaşamın bütün alanlarında canlandırılması için aile büyüklerine büyük bir görev ve sorumluluk düşmektedir. Hane büyükleri eve giriş ve çıkışlarında söze selâm ile başlamış olmaları yeni şekillenmeye başlayan körpe gönüllere ve zihinlere Selâmlaşma kültürünün mayasını atarak, bu kültürle şekillenmesini sağlamış olacaktırlar.³⁷³

Günümüz toplumundaki Selâmlaşma anlayışını üç kategoride değerlendirecek olursak şöyle sıralayabiliriz.

³⁷⁰ Haşır, 59/23; Buhârî, *İsti'zan*, 3.

³⁷¹ En'âm, 6/127.

³⁷² Ahzâb, 33/44.

³⁷³ Hayati Hökelekli, *Psikolojiye Giriş*, Düşünce Kitap Yayınevi, 2009, 179-182.; Bkz. Zeki Aslantürk ve M. Tayfun Amman, *Sosyoloji*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2011, 314-135, 359-361.

Birincisi: Nicelik ve nitelik bakımından olan temel Selâmlaşma,

İkincisi: Farklı sosyal tabanlarda meydana gelen Selâmlaşma,

Üçüncüsü ise; toplumdaki hiyerarşik Selâmlaşma şeklindeki Selâmlaşmanın hangi alanlarda hangi ifadelerle karşılık bulduğunu veya bulmadığının analizini yapacağız.

Selâmlaşmanın bu coğrafyadaki bilindik şeklinin asıl kaynağı din temellidir. Selâmlaşma din kaynaklı bir iletişim şekli olduğu için bireysel davranışlardan toplumsal yaşama kadar geniş bir sahada görülmesine olanak sağlamıştır.³⁷⁴ Din temelli olan Selâmlaşmanın temel klasik düşünce formundaki asıl hedefi, ayrıştırmayı değil, bütünleştirmeyi, uzaklaştırmayı değil, yakınlaştırmayı, bireyler ve gruplar arasında mesafe koymayı değil, mesafeleri kaldırmayı, zihinleri ve gönülleri aynı ortak payda da birleştirmeyi hedeflemektedir. Bunun için Selâmlaşma ırk, servet, makam ve mevki gibi durumları ortadan kaldırarak bireyleri birbirine denk bir konuma getirmektedir. Böylece bireylerin fiziki yönden birbirine denk bir konuma geldiklerini andırarak bireyler arasında oluşacak olan psikolojik engellerin aşılmasını ve gönüller arasındaki muhabbetin devamlılığı sağlanmaktadır. Ancak modernleşme adı altında bireysel ve toplumsal anlamda açık bir şekilde görünen yabancılaşmayla birlikte, üzümlere ifade edilmelidir ki; Selâmlaşma, yapılan sınıflandırmaların bir enstrümanı haline getirilmektedir.

Günümüz topluluklarında görülen Selâmlaşma şekillerinin ilki diye bileceğimiz nicelik ve nitelik bakımındaki temel Selâmlaşma: Bu Selâmlaşma şekli, toplumda yapılan Selâmlaşmanın sınıfsal ayrıştırmalardan ve statüsel farklılıktan uzak, selâmın özünü yansıtmakta olan Selâmlaşmadır. Bu selâmlaşma şekli, daha çok kentselleşmenin ve modernleşmenin getirdiği yıkıcı zararlarında veya değerlerinden uzak olan sosyokültürel değerlerinde yozlaşmanın ve değişimin yaşanmadığı alanlarda, şehirselleşen veya kırsal yaşamlarda Selâmlaşma ruhunun açık bir şekilde yaşatıldığı açık bir şekilde görülmektedir.

Günümüz topluluklarındaki ikinci Selâmlaşma şekli ise; farklı sosyal tabanlardaki Selâmlaşma şeklidir. Bu Selâmlaşmalarda açıklamasını yaptığımız bir önceki Selâmlaşmanın özünü yansıtmaktan ziyade, bir işareti veya parolayı anımsatmaktadır. Bu sınıfı oluşturan birey veya gruplar farklı sosyal tabakalardan gelmiş olmaları iletişimlerinde bir sorun teşkil etmemektedir. Bunun nedeni aynı düşünce dünyasında

---

³⁷⁴ Bkz. Nisa, 4/86.

buluşmuş olmalarından gelmektedir. Bunun için Selâmlaşmayı bir slogan veya şifre şeklinde kullanmaları şaşırıcı olmamalıdır. Selâmlaşmanın yanı sıra geliştirmiş oldukları söz veya fillerinin, ifade ediş şekli, beden diliyle desteklenmesi bireylerin hangi düşünsel yapının bir parçası olduğunun açık şekilde olmasa da üstü kapalı bir şekilde de olsa görülebilmesi mümkündür. Bu gruptaki Selâmlaşma her ne kadar şekli bir Selâmlaşma olarak bilinse bile, selâm veya Selâmlaşma eylemi sosyolojik açıdan devamını sağlamaktadır. Bu devamlılığın asıl hedefi, birey veya grup olarak bir arada kalıp bir birliktelik oluşturarak yaşamayı devam ettirmekten daha çok mensub olduğu topluluğun vasıflarını yerine getirmesinden ibarettir.³⁷⁵

Üçüncü Selâmlaşma şekli ise toplumdaki hiyerarşik Selâmlaşmadır: Toplumdaki bu Selâmlaşma şekli, selâm ve Selâmlaşma formatından ve amacından tamamen uzak, Selâmlaşmadan daha çok bir ast-üst ilişkisini ifade etmek için kullanılmaya çalışılmaktadır. Bu, ne İslâmi nede insani bir davranıştır. Maalesef modernleşme ve çağdaşlaşma adı altında insani ve İslâmi değerlerin kurban edilmesi çok acı verici bir durumdur. Örneğin, alt-üst ilişkisi bağlamında memurun amire, asrımızın iletişim aracı olarak bilinen sosyal medya araçları yoluyla gönderdiği bir selâm, genel anlamda karşılık bulmamaktadır. Çünkü bunun daha üst mevkide olanın kendisinin bulunduğu mevki gereği şeklinde idrak etmesinden kaynaklı bir durum olarak düşünmektedir. Bu davranış şeklinin, karşı tarafı doğrudan olmasa da dolaylı yoldan rencide ettiğini veya aşağıladığını açık bir şekilde ifade etmektedir. İslâm, toplumsal kast sistemine ve onun her ne şekil veya ad altında olursa olsun, karşı çıktığı ve ortadan kaldırmaya çalıştığı önemli konulardandır.³⁷⁶

Uygun zaman ve zeminde verilen selâmın, din, ahlak, adalet ve medeniyet kavramları çerçevesinde aynıyla veya ziyadesiyle karşılık verilmesi hem örfi, hem medenice bir davranış hem de ahlaki bir tavır olmanın da ötesinde olan mü'mince bir davranıştır. Çünkü Selâmlaşma geleneğinin temelinde yatan mantık, insan onurunu yüceltmek ve ona değerli olduğunu hissettirmek üzerine kuruludur. Bu çıkarımlardan hareketle günümüz toplumunun sosyo-kültürel yapısının sağlıklı işleyişinde hayati rol oynayacak organlardan biri olan Selâmlaşmanın, Kur'an ve sünnet eksenli, mana ve önemi düşünülerek gereken özenin gösterilmesi gerekmektedir.

³⁷⁵ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1998, 236.

³⁷⁶ Ayrıca sosyal tabakalaşma hakkında geniş bilgi için bkz, Abdullah Dinçkol, *Sosyolojiye Giriş*, Der Yayınları, İstanbul, 2001, 192.; Aslantürk ve Amman, *Sosyoloji*, 388-389, 391-396, 398-402.

F. Selâmın Verildiği ve Verilmediği Kimseler ve Yerler

Edep, ahlak ve tevhid dini olan İslâm'ın koyduğu bütün emirler insani ve İslâmi ölçülere göredir. Bu emirlerden biride Selâmlaşmadır. İslâmi kaynaklardan Selâmlaşmanın anlam ve önemini öğrendiğimiz gibi, Selâmlaşmanın hangi durumlarda ve kimlere nasıl verileceğinin şeklini de İslâm'ın temel kaynakları olan Kur'an ve sünnet bunların izahını yaparak bizlere öğretmektedir. Bunun için Kur'an ve sünnet bağlamında, Selâmlaşmanın sosyal yaşam alanlarında kimlere ve hangi alanlarda verilmesi gerektiğinin yanısıra, verilmemesi gereken şahıslar ve alanları İslâmi yönden ele alacağız.

İslâmi kaynaklara göre selâmın verilmesi gereken kimseleri şöyle belirtmektedir. İslâm dini, Selâmlaşma hususunda bazen Selâmlaşmayı tavsiye ederken bazen de emretmiştir. Bu hadiste emir hükmünde kullanılmıştır. “Binitli olan yürüyene, yürüyene oturana, sayıca az olan çok olana selâm verir.”³⁷⁷ Selâmlaşmanın bu şekilde, Selâmlaşmanın emir mahiyetinde olmasının yanı sıra, Selâmlaşma adabı da bizlere öğretilmektedir. Bunun dışında, mü'min, mü'min kardeşiyle karşılaştığında Selâmlaşması, çocuklara selâm vermesi ve kadınlara³⁷⁸ selâm vermesi,³⁷⁹ konularında da hadisler vardır. İslâmi açıdan Selâmın verilmediği kimseleri Hz. Peygamber'in hadislerinden öğrenmekteyiz. O, ehli kitaptan olanlar size selâm verdiklerinde “ve aleyküm” deyiniz.³⁸⁰ Yahudi ve Hristiyanlara öncelikle siz selâm vermeyin. Yolda onlardan biriyle karşılaştığınız zaman, eziyet etmemek şartıyla, onları yolun kenarından yürümeye zorlayınız.³⁸¹

³⁷⁷ Buhârî, *İsti'zân*, 5,6.; Müslim, *Selâm*, 1; *Âdâb*, 46.; Bkz. Ebû Dâvûd, *Edeb*, 134.; Tirmizî, *İsti'zân*, 14.

³⁷⁸ Bkz. Buhârî, *İsti'zân*, 16.; *Cum'a*, 40; *Hars*, 21.; *Et'ime*, 17: “Âlimlerin, kadınlara selâm verilme konusunda ki düşüncelerini ve içtihatlarını teferruatlı bir şekilde ele almak mümkün olmadığından kısaca özetleyecek olursak; 1) Erkeğin kadına selâm verebilmesi ancak aralarında mahremlerinin bulunması durumunda selâm verebilir. 2) Erkek kadına kadın erkeğe selâm veremez. 3.) Kadınlar topluluk halinde buldukları takdirde, erkek selâm verebilir. Kadınlarda bu selâmı alabilirler. 4) Kadınlar kadınlara selâmlaşma bilirler. Kadına ancak kendi mahremleri ve kocası selâm verebilir. 5) Şehvi duyguları körelmiş yaşlı kadınlara selâm vermek, onların vereceği selâmı almak müstehabtır. 6) Erkekler şayet kadınlara selâm verirlerse, kadınların bu selâma icabet etmeleri üzerlerine vacip olur. Fakat aldıkları selâmı seslerini yükseltmeden almaları gerekmektedir. 7) Genç bir kadının erkeğe selâm vermiş olması durumunda, erkek selâma icabet eder ama bunu yaparken kalben yapması gerekmektedir. 8) Dilencilerin verdikleri selâmın alınmasında dini bir zorunluluk yoktur. Çünkü dilenen kimsenin verdiği selâm, selâmın amacından, sosyal gayesinden yüce amacından yoksun olduğundan dolayıdır.”

³⁷⁹ Ebû Dâvûd, *Edeb*, 135-136.; Buhârî, *İsti'zân*, 15.; Müslim, *Selâm*, 15.; Bkz. İbni Mâce, *Edeb*, 14.; Tirmizî, *İsti'zân*, 8.

³⁸⁰ Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, XVII, 478; Buhârî, *İsti'zân*, 22., *Mürteddîn*, 4.; Müslim, *Selâm*, 6-7.

³⁸¹ Müslim, *Selâm*, 13.; Bkz. Ebû Dâvûd, *Edeb*, 138.; Tirmizî, *İsti'zân*, 12.; İbni Mâce, *Edeb*, 13.

Müslümanların ilk olarak kitap ehline selâm vermesi caiz değildir. Çünkü selâmın ruhu, sevgi, barış, kardeşlik ve dostluk temelleri üzerine kuruludur. Ehli kitap mensubu olanların Allah’a, Resulüne ve onun ümmetine dost olmadıkları güneşin çıplaklığı kadar açıktır. Bu ayet, bu konunun en güzel izahıdır: “Allah’a ve ahiret gününe iman eden hiçbir topluluğun, babaları, oğulları, kardeşleri yahut kendi soy-sopları olsalar bile, Allah’a ve Peygamberlerine düşman olan kimselere sevgi beslediğini göremezsin”³⁸² Bu ayete göre de onlara verilen selâm, onları saygıdeğer, dostluğa ve sevgiye layık görmek manalarına gelmektedir.

İslâm’da selâmın verildiği mekânlar ve mekân sahipleri konusu, Kur’an’ın şu ayetlerinde ele alınmıştır:

فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةٌ طَيِّبَةٌ

“Evlere girdiğiniz zaman birbirinize, Allah katından mübarek ve hoş bir esenlik dileği olarak, selâm verin”³⁸³

وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

“Çocuklarınız ergenlik çağına geldiğinde, kendilerinden öncekilerin izin istedikleri gibi izin istesinler. İşte Allah ayetlerini size böyle açıklar. Allah hakkıyla bilendir. Hüküm ve hikmet sahibidir.”³⁸⁴

Bu ayetlerin ve bu ayetlerin tefsiri hükmünde olan hadislere baktığımızda, birinci ayette, cahiliye Arapları döneminde evlere girme kültürünün olmadığı anlaşılmaktadır. Araplar evlere girişlerinde izin istemeden girdiklerini ve görmeleri uygun olmayan durumlara şahit olabildikleri gibi, diğer yandan mekân mahremiyetini de bilmeden çiğnemekteydiler. Bunun için Allah’ın bu ayetle hanelere girişte selâm verme ve izin isteme kültürünü yerleştirmek, mekân ve şahıs mahremiyetini koruma altına almak istediği görülmektedir. İzin isteme kültürünün edinilmesi ve mahremiyet bilincini oluşması için bu temel eğitimin yaşını Kur’an zikrederek açıklamaktadır.³⁸⁵

³⁸² Mücadele, 58/22.; Bkz. Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami’l-Kur’an*, XVII, 176.; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XXI, 394.; Vahidî, *Esbâbu’n-Nüzul*, 295.; Arslan, *Büyük Kur’an Tefsiri*, XV, 44-45.

³⁸³ Nur, 24/61.

³⁸⁴ Nur, 24/59.

³⁸⁵ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, IV, 101.

Bu ayetlerin tefsiri olan hadiste ise Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: “İzin istemek üç defadır. İzin verilirse girersin, verilmezse geri dönersin.”³⁸⁶ Çünkü hanelere verilen selâmlar hanelerin bereketi ve güzel bir yaşamın nişanesi hükmündedir.³⁸⁷

Âlimlerin genel görüşüne göre ehli imandan olan şu kimselere selâm verilmez. İbadetle meşgul olanlara, hutbe okuyana, ilim müzakeresi yapanlara, ezan okuyana, avret yerleri açık olana, hacette olana, zevcesiyle ilgilenene, sofrada olana selâm verilmez. Ancak yapmakta veya meşgul oldukları iş veya eylem sona erince selâm verileceğini, fakat şu kimselere ise hiçbir durumda selâm verilmez, haram işlerle meşgul olana, haram gıda tüketene, şarkı söyleyene, alenen günah işleyenlere, kadınlara ve kızlara bakanlara selâm verilmez.³⁸⁸

İslâm dini, sosyal hayattaki bireysel ve toplumsal iletişimin sağlıklı ve sorunsuz bir şekilde işleye bilmesi için değişmesi ve değiştirilmesi mümkün olmayan erdemli ilkelerle sosyokültürel hayatı şekillendirdiği görülmektedir.

---

³⁸⁶ Buhârî, *İsti'zân*, 13.; Müslim, *Edeb*, 33-37.; Bkz. Ebû Dâvûd, *Edeb*, 127, 130.; Tirmizî, *İsti'zân*, 3.; İbni Mâce, *Edeb*, 17.

³⁸⁷ Tirmizî, *İsti'zân*, 10.

³⁸⁸ Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz İbni Abidin el-Hüseynî, *Reddül Muhtar Ale'd-Dürrü'l Muhtar*, Şamil Yayınevi, byy, 1982, II, 520-522.; XV, 506.; Mustafa Efe, *Fetâvâ-i Hindîyye*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1986, XII, 28.

SONUÇ

Allah, yaratmış olduğu kullarını dünyada başıboş bırakmamış, ferdî ve ictimâî kurallar ile onları dünya ve ahirette güvene, barışa, emniyete, kurtuluşa, selâmete, sevk etmek istemiştir. Allah, bu ilâhî hükümleri ya bir kitapla ya da sahifelerle kullarına göndermiştir. Bu mesajını, nübüvvetin ilk halkası olan Hz. Âdem'den (as) son halkası olan Hz. Muhammed'e (s.a.s) kadar gelen peygamberler silsilesi ile insanlara iletmiştir. Peygamberlere gönderilen bu ilâhî vahiy, eksiksiz bir şekilde insanlara aktarılmıştır. Vahyin tebliğcileri olan peygamberler, aynı zamanda tebliğ ettikleri mesajı, en güzel şekilde temsil ederek insanlığa nümûne-i imtisâl olmuşlardır. Onların insanlığa aktarmış olduğu bu hükümler zamanla tahrif olmuş ve son olarak kıyamete kadar ilâhî sigorta ile garanti altına alınmış Kura'n-ı Kerim insanlığın imdadına gönderilmiştir.

Kur'an'ın, bütün ayetleri ve sureleri, bu ayetlerin ve surelerin içindeki emirler ve yasaklar hiçbir zaman, bir biriyle çelişen hükümleri barındırmamıştır. Bu erdemli değerler manzumesi her yönüyle bütünlük içinde olmuştur. O'nun bu değerleri, yeryüzünün son ve tek dini olan İslâm adı altında insanlığın dünya ve ahiret selâmeti için, onlara arz edilmiştir. İslâm'ın, insanlığa sunmuş olduğu bu değerlerden birisi de insani ilişkilerde büyük bir önemi ve değeri olan Selâmlaşmadır. Selâmlaşma; ilâhî, nurani, cismani varlıklar arasında da kullanılan ve köklü bir geçmişe sahip olan İslâm'ın önemli değerlerindedir.

İslâm, Cahiliyye döneminde Selâmlaşma anlamında kullanılan "tahiyye" kavramını dar anlamından çıkarıp, yerine daha geniş ve kapsayıcı bir manaya sahip olan selâm kavramını getirmiştir. Bunun yanında selâmı, gönül ve lisanlara yerleştirip iletişimde de hayatında merkezine koymuştur.

Selâmlaşma; "dua, barış, emniyet, güven, selâmet, maddi ve manevi musibetlerden ve tehlikelerden beri olmak" anlamlarını ifade eden, ümmetin bir birleriyle karşılıklı Selâmlaşmaları, ahitleşmeleri ve birbirlerini tanımaları için, Allah'ın mümin kullar arasında tahsis ettiği İslâmî bir slogandır.

İslâm medeniyetinde Selâmlaşmada, selâm ve tahiyye kelimelerinin dışında, merhaba kelimesi de kullanılmıştır. Bu kelime daha ziyade ferahlık, huzur, rahatlık ve yer genişliği anlamlarını ifade etmektedir. Selâmlaşmada kullanılan, selâm, tahiyye ve merhaba kelimeleri dua etmeyi ifade ederken; sâme kelimesi ise, beddua veya ölüm

anlamında kullanılmıştır. Selâm kelimesi zâhirî ve bâtinî âlemi içine alan geniş bir manaya ihtiva ederken, tahiyye, merhaba ve sâme kelimeleri ise, yalnız zâhirî âleme bakan anlamlar taşımaktadır.

İnsanı varlık âleminde eşref-i mahlûkat olarak yaratan Yüce Allah, aynı zamanda O'na beyan nimetini de vermekle diğer yaratıklardan üstün kılmıştır. İnsanlar arasında iletişimin ilk safhasını temsil edecek olan Selâmlaşmayı, insanlığın atası olan Hz. Âdem'in meleklerle selâm vermesini emrederek kayıt altına almıştır. Dolayısıyla, iletişimde samimiyeti, kardeşliği, emniyeti, güveni ve selâmeti ifade edecek olan selâmı, insanlığa ilâhî bir miras olarak bırakmıştır.

Allah, insanı merkezine alan İslâm dininin yeryüzüne hâkim kılınmasını istediği gibi, selâmın da yeryüzüne yayılmasını istemiştir. Bu gayeyi tahakkuk ettirmek için de selâmı, ümmetin insani iletişimlerdeki diyaloglarının merkezine koyarak, onların bireysel ve sosyal ilişkilerine hâkim kılınmasını ve iletişimin selâm temelli bir ilişki çerçevesinde kurulmasını istemiştir.

Selâm, İslâm dinin, ümmetler içerisindeki en önemli alametlerinden biri olduğu gibi, mü'minin mü'mine karşı, Allah'ın dilde var ettiği emniyet ve güven mührü; sevginin, hakiki manada İmâna sahip olmanın ve cennetin elde edilmesinin de teminatı olmuştur.

Selâmlaşmayla ilgili ayetlerin birçoğunun ahiret yurdunun en güzel nimeti olan cennetle ilgili ayetlerde yar alıyor olması, selâmın gerçek manada tecellisinin ancak cennette olacağı hakikatini bizlere bildirmek istemiştir. Allah'ın rahmetinin Selâm ismiyle bu dünyada bütün mümin kullarını kuşatarak üzerlerine tecelli ettiği gibi, ahirette de onların üzerine tecelli edeceğini bildirmiştir.

Sahabeler, Kur'an'ın Selâmlaşma emrine hakkıyla riayet etmişler. Kendilerinden sonraki mü'min kardeşlerine de örnek ve rol model olmuşlardır. Ancak sahabe dönemindeki Selâmlaşma hassasiyetin günümüz toplumunda bu denli gösterilmediğini, bu değerlerin yerine modernlik ve çağdaşlık adı altında İslâmi olmayan değerlerle doldurulmaya çalışılmaktadır. İslâm'ın emrettiği Selâmlaşma formatına uymayan bu değerler, "hello" "günaydın" "çav" "bay" vb. kavramların kullanımıyla ifade edilmektedir.

Edep, ahlak ve tevhid dini olan İslâm, bütün değerlerinin İslâmi ve insani olduğunu bize Selâmlaşma noktasında da göstermiştir. Kur'an ve Sünnet'te selâmın ve

Selâmlaşmanın şekli bizlere öğretildiği gibi, kimlere verilip verilmeyeceği de bizlere öğretilmiştir. Bazı istisnalar dışında bütün Müslüman kardeşlerine selâmın verebileceğini ancak diğer ehli kitap sahiplerine selâmın verilmeyeceğinin de izahını bizlere öğretmiştir.

Yeryüzüne İslâm'ın ve selâmın hâkim kılınmasını istiyorsak bu iki değer ilk önce nefislere hâkim kılınması gerekmektedir. Nefislere hâkim olmayan değerlerin, dünyaya hâkim kılınması da düşünülemez. Bunun için selâmı ve selâmlaşmayı yaymak, ümmetin her ferdî için dini bir vecibedir.

KAYNAKÇA

- Aclunî**, İsmail b. Muhammed, **Keşfu'l-Hafâ ve Müzilü'l-İlbas amma İštehera mine'l-Ehadisi ala Elsineti'n-Nas**, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan, 1408/1988.
- Âlûsî**, Allame Ebu'l-Fadl Şihabuddin es-Seyyid Muhammed, **Rûhu'li Meâni fi Tefsîri'l-Kur'an'il-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî**, İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.
- Ahmed b. Hanbel**, Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed Eş-Şeybânî, **Müsned**, Darü'l-Kalem, Dimaşk, 2013.
- Akyüz**, Ali, **Hz. Peygamber'in Medeniyet Projesi**, Ensar Yayınları, İstanbul, 2010.
- Arslan**, Ali, **Büyük Kur'an Tefsiri** (Hulasatü't-Tefasir), Arslan Yayınları, İstanbul, 1995.
- Arthur**, Jeffery, **The foreing vocabulary of the Qur'an**, Cario, 1937.
- Aslantürk**, Zeki ve **Amman**, M. Tayfun, **Sosyoloji**, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2011.
- Aynî**, Bedrettin Ebî Muhammed Mahmud b. Ahmed, **Umdetu'l-Kâri Şerhi Sahîhi'l-Buhari**, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1998.
- Bağdadi**, Abdulkâdir bin Ömer, **Hizânetü'l-Edeb ve Lübü Lübâbi Lisânu'l-Arab** (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), yy, Kahire, 1979.
- Bayraklı**, Bayraktar, **Yeni bir anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri**, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2001.
- Baltaş**, Zuhul, **Baltaş**, Acar, **Bedenin Dili**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2000.
- Beydâvî**, Nâsirüddîn Ebu Saîd (Ebu Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed, **Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil**, Daru'r-Reşid-Muessetü'l-İman, Dimeşk-Beyrut, 1996/1421.
- Beyhâkî**, Ahmed b. Hüseyin, **el-Esmâ ve's-Sifât**, yy, Beyrut, ts.
- Beycûrî**, İbrahim b. Muhammed, **Şerh-u Cevheretü't-Tevhîd**, Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut, 1983.
- Buhari**, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail, **el-Camiu's-Sahih**, Mektebetu-l İslâmiyye, Beyrut,1979.

- Bûtî**, Muhammed Said Ramazan, **İslâm Akaidi**, (çev, Mehmet Yolcu ve Hüseyin Altınalan), Madve Yayınları, İstanbul, 1996.
- Canan**, İbrahim, **Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995.
- Cevheri**, İsmâil b. Hammâd, **Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye** (nşr. Şehâbeddin Ebû Amr), yy, Beyrut, 1418/1988,
- Cezâiri**, Ebu Bekir Cabir bin Musa bin Abdulkadir, **En Kolay Tefsir**, (çv. Salih Uçan), Mektup Yayınları, İstanbul, ts.
- Cevziyye**, Şemseddin Ebi Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr İbni Kayyım, **Cennetteki Hayat**, (trc. İsmail Hakkı Sezer), Uysal Yayınları, Konya, ts.
- Cezerî**, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî İbnü'l Esîr, **en-Nihaye fi Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1979.
- Cürcânî**, Ebü'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerif el-Hanefî, **Kitabu't-Tâ'rîfât**, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2012.
- Cüceloğlu**, Doğan, **İletişim Donanımları**, Remzi Kitapevi, byy, 2002.
- Çalışlar**, Aziz, **Tiyatro Ansiklopedisi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.
- Çağrı**, Mustafa, **Merhaba md**, TDVY, Ankara, 2004.
- Çakan**, İsmail Lütfü, **Hadis Usûlü**, MÜİFAV, 2012.
- Çetiner**, Bedrettin, **Esbab-ı Nüzul**, Çağrı yayınları, İstanbul, 2013.
- Davudoğlu**, Ahmet, **Sahihi Müslim Tercüme ve Şerhi**, İstanbul, 1977.
- Dârimî**, Abdullah b. Abdurrahman, **Sünenü'd-Dârimî**, Darü'l-Mustafa, Dımeşk, 2011.
- Demirci**, Muhsin, **Tefsir Tarihi**, İFAV, İstanbul, 2012.
- Demirci**, Muhsin, **Tefsir Usûlü**, M.Ü.İ.F.V Yayınları, İstanbul, 2013.
- Dinçkol**, Abdullah, **Sosyolojiye Giriş**, Der Yayınları, İstanbul, 2001.
- Düreyd**, Ebu Bekir Muhammed Bin El-Hasan, **Cemheretü'l-Luga**, Darü'l-İlm Li'l-Melayin, Beyrut, ts.
- Draz**, Muhammed Abdullah, **Kur'an Ahlakı**, (çev, Ünver Günaydın, Emrullah Hatipoğlu), İz Yayıncılık, İstanbul, 1993.

- Ebu Davud**, Süleyman b. el-Eşas es-Sicistânî, **Sünen-i Ebi Davud**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Ebussuûd**, Mehmed el-İmadî, **Ebussuûd Tefsiri**, (çev. Ali Akın), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Efendioğlu**, Mehmet, Selâm md, **DİA**, 2009.
- Ege**, Ramazan, **S-L-M Maddesi ve Kur'an'daki Anlamları**, Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, 2006.
- Elbasî**, Muhammed Nâsirüddîn, **Silsiletü'l-ehâdisi's-Sahihâ**, Mektebetü'l-Maarif, Riyad, 1995.
- Eren**, Şadi, **Kur'an'da Teşbih ve Temsiller**, Yeni Akademi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Efe**, Mustafa, **Fetâvâ-i Hindiyeye**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1986.
- Erdem**, Hüsameddin, **Son Devir Osmanlı Düşüncesinde Ahlâk**, Sebat Ofset Matbaacılık, Konya, 1996.
- Esed**, Muhammed, **Kur'ân Mesajı**, (çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, İstanbul, 1999.
- Ferâhîdî**, Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm, **Kitâbu'l-Ayn**, Mektebetü'l-Hilâl, Beyrut, ts.
- Firuzabadi**, Ebü't-Tahir Mecdüddin Muhammed b. Ya'kub b. Muhammed, **Kamusu'l-Muhit**, Muessesetu'r-Risale, Beyrut-Lubnan, 1426/2005.
- Gazzâlî**, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî, **el-Maksâdü'l-Esna**, yy, Beyrut, ts.
- Guyton ve Hall**, **Tıbbi Fizyoloji**, (çv. Berrak Çağlayan Yeğen), Nobel Tıp Kitapevleri, İstanbul, 1996.
- Günay**, Ünver, **Din Sosyolojisi**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1998.
- Güneş**, Kadir, **Arapça Türkçe Sözlük**, Mektep Yayınları, İstanbul, 2011.
- Hamidullah**, Muhammed, **İslâm Peygamberi**, (çev. Salih Tuğ), Yeni Şafak, byy, 2003.
- Hattâbî**, Ebu Süleymân bin Muhammed bin İbrâhîm el-Bestî el-Marûfî, **Garibu'l-Hadis**, Dâru'l-Fikr, byy, 1402/1982.
- Herevi**, Muhammed bin Ahmed bin. Ezheri, **Tehzibu'l-Luğa**, Daru İhyau't-Terasul Arabi, Beyrut, 2001.

- Heysemî**, Nûreddin Ebi'l-Hasan Ali b. Ebi Bekr b. Süleymân, **Mecmeü'z-Zevâid**, Daru'l-Kitabu'l-İlmiyye, 2009.
- Hâkim**, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nisâbu, **el-Müstedrek ala's-Sahîheyn**, el-Mektebetü'l-Asriyye, Mekke, 2006.
- Hicazi**, Muhammed Mahmud, **Furkan Tefsiri**, İlim Yayınları, byy, 1996.
- Hökelekli**, Hayati, **Psikolojiye Giriş**, Düşünce Kitap Yayınevi, 2009.
- Izutsu**, Toshihiko, **Kur'an'da Allah-İnsan**, (çev. Süleyman Ateş), Yeni Ufuk Neşriyat, İstanbul, ts.
- İbn-i İbrahim**, Mustafa, **Tuhfetü'l-Avâmil**, yy, İstanbul, h/1311.
- İbni Abidin**, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî, **Reddül Muhtar Ale'd-Dürrü'l Muhtar** (trc. Ahmed Davudoğlu), Şamil Yayınevi, byy, 1982.
- İbni Âşûr**, Muhammed Tahir, **et-Tahrir ve't-Tenvir**, Müessetüt't-Tahir, Beyrut, 1420/2000.
- İbnü'l-Cevzî**, Ebu'l-Ferec Cemâleddin Abdurrahman b. Ali, **Zâdu'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir**, Daru'l Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1384/1965.
- İbni-i Esîr**, İzzeddîn Ebi'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî, **el-Kamil Fi't-Tarih**, Der Saâdet, Beyrut, 1979.
- İbni Fâris**, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvînî el-Hemedânî, **Mu'cemü Mekâyîsi'l-Luga**, Mustafa el-Babi el-Halebi ve Evladuh, Mısır, 1398/1969.
- İbni Hacer**, Eub'l-Fadl Şihabüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, **Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhu'l Buhari**, Mektebetü'l-Külliyati'l-Ezheriyye, Kahire, 1398/1978.
- İbni-Kesir**, Ebu'l-Fidâ İsmail İbni Ömer, **Tefsiru'l- Kur'an'il-Azim**, (çev, Bekir Karlığa ve Bedrettin Çetiner), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- İbni Manzûr**, Ebu'l-Fadl Cemâluddin Muhammed b. Mukerrem, **Lisânu'l-Arabi'l-Mûhît**, Dâru İlyâi't-Turasi'l-Arabiyye, Beyrut, 1997.
- İbni Mace**, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, **Sünen-i İbni Mace**, Çağrı Yayınları, İstanbul. 1981.
- İlmihal, İman ve İbadetler I**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

- İbni Nüceym**, Zeynüddin el-Hanefi, **el-Bahru'r-Raik Şerhi Kenzi'd-Dekaik**, Daru'l-Ma'rife, Beyrut-Lubnan, ts.
- İsfahâni**, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb, **Müfredât Elfâzi'l-Kur'an**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004.
- Kandehlevi**, Muhammed Yusuf, **Hayâtü's-Sahâbe**, Hikmet Neşriyat, İstanbul, ts.
- Karaman**, Hayrettin; **Dönmez**, İbrahim Kâfi; **Güneş**, Sadrettin; **Çağrıçı**, Mustafa, **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2012.
- Kara**, Necati, **“Bir Bildirişim Dizgisi Olarak Beden Dili (Bir Metin Olarak beden Dili)-Kur'an Örneği” Kur'an ve Dil-Bilim ve Hermenötik- Sempozyum**, Bakanlar Matbaası, Erzurum, 17-18 Mayıs, 2001.
- Karâfi**, Bedrüddin Muhammed b. Ömer el-Mısırî, **Şerefu'l-Bedr bi-Ziyâ'i Leyleti'l-Kadr** (Süleymaniye ktp., Esad Efendi, nr. 3582, vr. 22-48; TSMK, III. Ahmed, nr. 545).
- Kattân**, Mennâ, **Mebâhisu fi Ulûmi'l-Kur'an**, Darü'r-Risaletü'l-Alemiyye, Beyrut, 1998.
- Keskin**, Ahmet, **Türk Kültüründe “Selâmlaşma” ve “Vedalaşma” Hakkında Genel Bir Değerlendirme**, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, 2017.
- Kuteybe**, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim ed- Dîneverî, **Edebü'l-Kitâb**, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2009.
- Kuteybe**, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim ed- Dîneverî, **Te'vîlu Müşkili'l-Kur'an**, (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), yy, Kahire, 1393/1973.
- Kutup**, Seyyid, **Fî Zilâli'l-Kur'ân** (trc. M.Emin Saraç, İ.Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa), Hikmet Yayınları, İstanbul, ts.
- Kurtûbî**, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, **el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân**, Mısır Kitap Evi, Kahire, 1964.
- Malik b. Enes**, **el-Muvatta**, (thk. Muhammed Fuad Abdülbaki), Daru'l-Hadis, Kahire, ts.
- Mevsilî**, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmud b. Mahmûd, **el-İhtiyâr Li-Ta'lîl'il-Muhtâr**, (nşr. Mahmud Ebu Dakika), İstanbul, 1984.
- Meydânî**, Abdurrahman Hasan Habennek, **Meâricü'Tefekkür ve Dekâiku't-Tedebbur**, Daru'l-Kalem, Dimeşk, 2000.

- Mîr**, Mustansır, **Kur'an'î Terimler ve Kavramlar Sözlüğü**, (çev, Murat Çiftkaya), İnkılap Yayınları, İstanbul, 1996.
- Münzirî**, Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdulazîm b. Abdülkavî, **et-Tergîb ve't-Terhîb Mine'l-Ehadîsi's-Şerif**, Pamuk Yayınları, İstanbul, ts.
- Müslim**, Ebu'l-Hüseyin b. Haccac el-Kuşeyrî, **Sahihi Müslim**, Çağrı Yayınları, İstanbul, ts.
- Nesâî**, Ebu Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Sinan b. Bahr Horasani, **Sünen-i Nesâî**, Mektebetu-l Asriyye, Beyrut, 2006.
- Nevevi**, Ebu Zekeriyya Muhyiddin bin Şeref, **Riyazü's-Salihin**, (terc. Hasan Hüsnü Erdem, Kıvâmüddin Burslan), by, Ankara, 1954.
- Nevevi**, Ebu Zekeriyya Muhyiddin bin Şeref, **el-Ezkâr**, (çv. Abdülvehhab Öztürk), Kahraman Yayınları, İstanbul, 2012.
- Neysaburi**, Ebu'l-Hüseyin Müslimu'bnü'l-Haccac el-Kuşeyrî, **Sahihi Müslim ve Tercemesi**, (trc. Mehmed Sofuoğlu), İrfan Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- Okuş**, Hüseyin, **Selâmla Diriliş**, Diyanet Aylık Dergisi, 2016.
- Ömer**, Ahmet Muhtar Abdul Hamid, **Mu'cemu'l- Luğatul el- Arabiyyetu'l Meâsir**, Âlemul Kitap, 1429/2008.
- Özsoy**, Ömer ve **Güler**, İlhami, **Konularına Göre Kur'an**, Feer Yayınevi, Ankara, 2004.
- Özervarlı**, Mehmet Sait, **Kadir Gecesi**, TDV, İstanbul, XXIV, 2001.
- Pazarlı**, Osman, **İslâm'da Ahlak**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1980.
- Râzi**, Fahreddin Muhammed b. Ömer, **et-Tefsîru'l-Kebîr (Mefâtihu'l-Ğayb)**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.
- Rıza**, Muhammed Reşid, **Tefsîru'l-Kur'ani'l-Hakîm (Tefsîru'l-Menâr)**, Daru'l-Menâr, Kahire, 1953.
- Sabuni**, Muhammed Ali, **Safvetü't-Tefasir**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995.
- Said Nursi**, Bediüzzaman, **Sözler**, Rnk Neşriyat, İstanbul, 2012.
- Sabuni**, Muhammed Ali, **Tefsîru Âyâti'l-Ahkâm mine'l-Kur'ân**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1999.

- Sâmî**, Şemseddin, **Kâmûs-i Türkî: Temel Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, İstanbul, 1995.
- Schober**, Otto, **Beden Dili** (çev, Süeda Özbent), Arion Basım Yayın, İstanbul, 2011.
- Sofuoğlu**, Mehmet, **Sahih-i Buhari ve Tercemesi**, Ötüken Yayınları, byy, 1987.
- Suyûtî**, Celâluddin Abdurrahman İbni Ebî Bekr, **Lubabu'n-Nukûl fî Esbâbu'n-Nüzul** (thk, Ahmet Abdul eş-Şafî), Daru'l-Kitabi'l-İlmiyye, Kahire, ts.
- Şevkânî**, Muhammed b. Ali Muhammed, **Fethu'l-Kadir el-Cami beyne Fenneyi'r-Rivayeti ve'd-Dirayeti min İlmi't-Tefsir**, Daru'l-Vefa, byy, 1426/2005.
- Şimşek**, Mehmet Sait, **Günümüz Tefsir Problemleri**, Kitap Dünyası, Konya, ts.
- Taberî**, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir b.Yezid el-Âmüli, **Câmi'ul-Beyan et-Te'vil'ül-Kuran**, Darul Kitabi'l-İlmiyye, Beyrut, 1992.
- Taberî**, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir b.Yezid el-Âmüli, **Tarihi'r-Resul ve'l-Mülûk**, yy, Beyrut, 1967.
- Tehânevî**, Muhammed Ali b. Ali b. Muhammed, **Keşşâf-u Istilâhâti'l-Fünûn**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998.
- Taşpınar**, Halil, **İman ve İslâm Terimlerine Kur'an ve Tefsir Bağlamında Bir Bakış**, D.İ.D, Sayı: 4, 2004.
- Tirmizî**, Ebu İsa Muhammed b. İsa, **Camiu's-Sahih**, Daru-l Hadis, Kahire, 2005.
- Toptaş**, Mahmut, **Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri**, Cantaş Yayınları, İstanbul, 1993.
- Vahidî**, Ali b. Ahmed, **Esbâbu'n-Nuzuli'l-Kur'an**,(thk, Kemâl Besyunî Zağlûl), yy, bsy, 1991.
- Vankulî**, Muhammed b. Mustafa, **Luğat-i Vankulî (Sihâhu'l-Cevheri Tercemesi)**, yy, İstanbul, trs.
- Yıldırım**, Celal, **İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri**, Anadolu Yayınları, İzmir, 1986.
- Zebîdî**, Muhammed bin. Muhammed bin. Abdul Rezzak el-Hussini Ebu El Fayad, **Tâcu'l-Arûs min Cevâhiru'l Kâmûs**, Dârul Hidayet, ts.
- Zebidi**, Zeynüdin Ahmed b. Ahmed Abdillatif, **Sahih-i Buhari Muhtasarı ve Tecrid-i Sarih Tercemesi**, (çev, Ahmed Naim, Kamil Miras), DİB Yayınları, 1980.

Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, **el-Keşşaf an Hakâiki Ğavâmidi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vil**, (thk. Adil Ahmed Abdulmevcud-Ali Muhammed Muavvid), Mektebetu'l-Ubeykân, Riyad, 1418/1998.

Zerkeşi, Bedrüddin Muhammed b. Abdillâh, **el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'an**, Daru'l-Kitabu'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan, 1422/2001.

Zevzenî, Hüseyin b. Ahmed, **Şerhu'l-Muallakâti's-Seba** (çvr. Yusuf Ali Bedevi), Daru İbn Kesir, bsy, 1989.

Zuhayli, Vehbe, **et-Tefsirü'l-Münir**, Risale Yayınları, İstanbul, 2013.

Wiss, Leynn, **Çocuğumu Nasıl Anlarım? Çocuğunuzu Kitap Gibi Okuyun**, (çev. Sinan Köseoğlu), Beyaz Yayınları, İstanbul, 1998.

